

Yohanee

Ketə ne Yohanee a kyorεε bo lee aseŋ timaa-o si-o

Aneŋ ne Abwareseŋ-ɔ du-o

(Matiyo 3.1-12; Maak 1.1-8; Lukas 3.1-18)

- 1 Atə kemaa keleekaase-ɔ,
Abwareseŋ kyo ɔ bo-rɔ.
Abwareseŋ-ɔ na Wuribware i te.
Abwareseŋ-ɔ na Wuribware gyε kokoŋko.
- 2 Saŋ ne Wuribware a tweę kaye-ɔ,
Abwareseŋ-ɔ na Wuribware kyo bo bo-rɔ.
- 3 Mò se ne Wuribware a waa ketə kemaa bo bɔrɔ.
Ketə kemaa ne Wuribware a tweę-ɔ, ɔ moŋ
kwaye mò.
- 4 Abwareseŋ-ɔ se ne ketə kemaa yere
ke e nya nkpa.
Nkpa pεεε a lee mò ase nee.
Nkpa mɔ a taa kelaŋjerɔ baa asesε.
- 5 Kelaŋjerɔ mɔ e gyε ne ke e laŋŋε kibugyii-ro,
ne kibugyii-o maa taare a kɔ kyoŋ
kelaŋjerɔ-ɔ.
- 6 Onyarε kɔ e dεε ɔ bo-rɔ ne baa tεε mò ε Yohanee.
Ne Wuribware a suŋ mò bo kyoŋwe.
- 7 Mò e gyε ne ɔɔ ba bo tɔwε kelaŋjerɔ-ɔ aseŋ
gywii asesε, na bamɔ pεεε nu aseŋ-ɔ, na bo
kɔɔrε gyi.
- 8 N gyε Yohanee fɔŋfɔŋ e gyε ne ɔɔ sa kelaŋjerɔ-ɔ,
mò feraa, Wuribware a suŋ mò nee feyε

ɔ bɔ tɔwɛ kelaŋŋerɔ-ɔ aseŋ.

⁹ Abwareſeŋ-ɔ e gye kelaŋŋerɔ kaseŋtiŋ amo
nɛ ke e sa aſeſe pɛeſe kelaŋŋerɔ-ɔ.

¹⁰ Nɛ ɔɔ baa kelaŋŋerɔ kaye-rɔ.
Amaa sanj nɛ ɔɔ bɔ kyɛna kaye-rɔ-ɔ,
kaye-rɔ aſeſe mɔŋ pini mɔ,
amaa mɔ ſe nɛ Wuribware a twɛe kaye-ɔ bɔ
borɔ.

¹¹ Nɛ ɔɔ ba kaye nɛ ɔɔ twɛe-ɔ-rɔ,
amaa mɔ aſeſe nɛ ɔɔ twɛe-ɔ mɔ a kine mɔ.
¹² Amaa bamɔ bɔkɔ feraa a kra mɔ neenee,
nɛ baa kɔɔrɛ mɔ gyi,
amɔſe ſe-ɔ nɛ ɔɔ sa bamɔ pɛeſe kpa
feyɛ bɔ kii Wuribware mɔ gyi-ana.

¹³ Amaa ſeſe ya kii Wuribware mɔ gyi-ana-ɔ ɔko,
n gye ſeſe dimaadi e gye nɛ ɔɔ kpa nɛ ɔɔ kɔwɛ
gyi,
Wuribware fɔŋfɔŋ e gye nɛ ɔɔ kɔwɛ mɔ.

¹⁴ To, nɛ Abwareſeŋ-ɔ a bɔ kii nyiŋkpase,
nɛ ɔɔ kyɛna ane aſe kafɔŋfwee.
ɔ bɔ ane aſe, nɛ oo ɲu ane ɛwɛe bweetɔ,
nɛ o de kaseŋtiŋ ɔ kyɔ kɛtɔ kɛmaa.
Nɛ ane a ɲu mɔ wuraa na mɔ kɛdabe nɛ a kaapo
ane
feyɛ mɔ e gye Wuribware mɔ gyi koŋko
kpeŋ-o.

¹⁵ Nɛ Yohanee gbaa a lɛe ɔ tɔwɛ mɔ aſeŋ feyɛ,
“Mɔn' kɛe mɔ. Mɔ a kyɔ tɔwɛ mɔ aſeŋ gywii mɔne.
Mɔ e gye nɛ ɔ ba mɔ kamɛe-rɔ.
ɔ kyɔ mɔ kɛdabe, a lɛe feyɛ ɔ kyɔ o te kyee
pwɛe nɛ baa dɛe kɔwɛ mɔ.”

- 16** To, mὸ a ሥ አነ ይዕድል በዕስት ስ, ነ ዝ ስ አነ ሥያረ በዕስት በዕስት.
- 17** Mosis si ነ Wuribware አ በ mbraa- ስ bō bor, amaa Yeesuu Kristoo si ነ Wuribware አ በ ሥያረ na kasentin bō bor.
- 18** Amaa fēraa ዝko ራo tεe ሥ Wuribware, mὸ gyi kōnko amo ነ o te meraa mὸ s̄e Wuribware- , mὸ e gyē ነ ዝ kaapo ane ነ Wuribware du-o.

Yohanee Osuubəpo asej-ə

19 Ne Yudaa awuye agyeñkpeepo ነ bo bo Yerōsalēm mañ-nə- a suŋ Wuribware aləññəpo na Lewii awuye kō bo kyōnjwé Yohanee Osuubəpo- ase feyε bo yə ya bise mὸ feyε, “Nsε e gyē fo? Fo e gyē Kristoo ነ Wuribware a tōwε feyε o suŋ-o ooo?”

20 Yohanee moj kine bamō kēbeñjaa, ነ ዝ kaapo bamō-rə neenee feyε, “Daabii. N gyē mo e gyē Kristoo amo.”

21 Ne baa bise mὸ feyε, “To, ne weetee nsε e gyē fo? Fo e gyē Wuribware kyaamee Iliya ነ baa kyōrεe waa abwaresej wōrē- -rə feyε o bēe ba a o bo gyē Kristoo ከkpees- ዝ?”*

Ne o yε, “N gyē Iliya e gyē mo.”

Ne baa bēe bise mὸ feyε, “Fo e gyē Wuribware kyaamee ነ ane ዓdēdaapo Mosis a kyō tōwε gywii ane feyε o ba- ዝ?”*

Ne o yε, “Daabii, n gyē mὸ nee.”

* **1:21** Mbāa kēbeesa 18.15.

22 To, nē bo bēē bo ye, “Amo feraa, tōwē gywii anē mō nē fo gye-ɔ, a lēē feyε anē e ya lee kano bamō nē baa suŋ anē-ɔ ase. Emēnē nē fo e tōwē fo eyēē aseñ?”

23 Nē Yohanee a lee kano feyε, “Mō e gye ɔkō nē Wuribware kyaamεε Isaya a kyōrεe mō aseñ waa abwareseñ wōrē-ɔ-rō-ɔ feyε,

‘ɔkō e fεe-rō kimukee-ro o tōwē feyε,
Mon' lənjə kpa kyərarase nεeñee
bo beya anē nyāñpē a o bōrō se! ’ ”*

24-25 Nē mbəɔ nē baa suŋ bo kyōñwē Yohanee ase-ɔ bōkō gye Farisii awuye. Nē baa bise mō feyε, “Fo e moŋ gye Kristoo bēee Iliya bēee Wuribware kyaamεε amo, nē emēnē se nē fo e bō aseñ asuu?”

26 Nē Yohanee a lee kano feyε, “M feraa, nkyu nē n de mo e bō asuu, amaa ɔkō bo mone-rō, ne mone moŋ nyi mō. **27** Mō a gye mō ḥkpεe ba, amaa moŋ fo feyε ḥ kra mō asebēta-rō lee gbaa, na m fwēē mō ayaapapaa se.”

28 Amo-ɔ pεeε a waa Betaniya kamañgyii nē o bo Yoὸdan boŋ kyōwē leekpa a kēbegya-ɔ-rō, mfəñ nē Yohanee e bō asuu-o nēe.

Wuribware a kasannegyii-o

29 Kaye ḥke-o nē Yohanee a ḥju Yeesuu na o ba mō ase, nē o o tōwē feyε, “Mon' kēē ɔkō nē o lee kaye-rō ḥbōyε, feyε anenē nē ba mō kasannegyii ko bo de ba lee ḥbōyε-ɔ. Mō e gye Wuribware a kasannegyii-o.

* **1:23** Isaya 40.3 (LXX).

30 S̄es̄e m̄o aseñ n̄e m̄o a t̄ow̄e feȳe, ‘M̄ò e gye n̄e o ba m̄o kam̄ee-o. Ḷ kȳo m̄o k̄edabe, a l̄eñ feȳe o kȳo o te kyee pw̄ee n̄e baa d̄ee k̄ow̄e m̄o.’ ” **31-34** N̄e Yohanee a t̄ow̄e aneñ n̄e o waa pini feȳe Yeesuu e gye m̄ò n̄e Wuribware a suñ m̄ò f̄on̄f̄on̄ b̄o gye n̄k̄p̄ee t̄ow̄e m̄ò aseñ gywii aseñe-o. Ḷ ȳe, “Pw̄ee n̄e Yeesuu a ba m̄o ase-o, moñ nyi feȳe Wuribware m̄ò gyi-o n̄e. Nsañ-o n̄e Wuribware a t̄ow̄e gywii m̄o feȳe, ‘Fo e b̄o asuu, m̄o e sa a Wuribware a kufwiijē timaa-o l̄eñ s̄os̄o ba kaas̄e feȳe kuwurelēpo-o. S̄es̄e ne ke e kȳena m̄ò se-o, m̄ò e gye Wuribware m̄ò gyi-o. N̄e m̄ò e gye m̄ò ne o ba kufwiijē timaa amo a o b̄o gyee aseñe-o.’ To, k̄et̄o se n̄e m̄o, Yohanee, e b̄o moñ Isireelii awuye asuu-o e gye feȳe moñ' nya gyii m̄ò. N̄e mb̄eȳom̄o m̄o f̄on̄f̄on̄ a n̄u m̄ò-o se-o, m̄o e taare a n̄ t̄ow̄e gywii moñe feȳe Yeesuu m̄o gye Wuribware m̄ò gyi-o kaseñtin̄.”

35-36 K̄emo kaye n̄ke-o, n̄e Yohanee m̄ò aa m̄ò agyasepo anyo ko bee b̄o yere mf̄en̄, n̄e oo n̄u Yeesuu naa o kȳon̄. N̄e o ȳe, “Moñ' k̄ee m̄ò ne m̄o a kaapo moñe feȳe ba m̄ao m̄ò feȳe kasannegyii-o na b̄o b̄o l̄ejn̄o Wuribware-o!”

37 M̄ò agyasepo anyo-o a nu feȳe o t̄ow̄e amo-o, n̄e baa ya Yeesuu ase.

38 Yeesuu a nyøñ k̄ee, n̄e oo n̄u feȳe b̄o gya m̄ò se-o, n̄e oo bise bam̄o feȳe, “Nt̄et̄o n̄e moñe i buwi moñe e kpa?”

N̄e baa bise Yeesuu feȳe, “Okaapopo, mf̄ene ne fo te?”

39 N̄e oo lee kan̄ feȳe, “Moñ' b̄o k̄ee.” Sañ amo-o kȳow̄e a kȳo kpeere, ne m̄ò aa bam̄o a yo, n̄e baa ya n̄u mf̄en̄ ne o te-o, n̄e baa nya se siñ m̄ò ase kake amo p̄ee.

40 Agyasəpo ne baa gya Yeesuu si-o ɔkɔ kenyare e gyε Andruu, ne o de daa ne ba tεe mò ε Simɔŋ.
41 Mfεŋ ne oo buwi kpa mò daa, ne oo tɔwε gywii mò feyε, “Anε a ɳu Masiya-o.” (Masiya kaase e kaapo feyε Kristoo ne Wuribware yε o suŋ a ɔ bɔ kyoŋwε kayε-rɔ-ɔ.)

42 Ne Andruu a yaa Simɔŋ Yeesuu ase. Ne Yeesuu a deere mò dinŋ, ne oo tɔwε gywii mò feyε, “Fo kenyare e gyε Yohanee mò gyi Simɔŋ, amaa lee ndɔɔ bɔ yo fo kεnjasεnyare e gyε Kεefas.” (Griiki seŋsa-rɔ kεmø e gyε Peetroo, ne Peetroo kaase mɔ e kaapo feyε Kεfore.)

Anεŋ ne Yeesuu a tεe Filipo na Nataniyεl-ɔ

43-44 Kayε a bee ke-o, ne Yeesuu a kra feyε o yo Galileya sweere se. Ne oo ɳu ɔnyare ko ne ba tεe mò ε Filipo, ne oo lee Bεtεsayεda maŋ-nɔ, Andruu na Peetroo-ana aye-ɔ. Ne oo tɔwε gywii mò feyε, “Ba a mɔ aa fo a yo.”

45 Ne Filipo a ɳu ɔnyare ko ne ba tεe mò ε Nataniyεl-ɔ, ne oo tɔwε gywii mò feyε, “Anε a ɳu mò ne anε ɔdεdaapo Mosis a kyoree mò aseŋ bɔ waa Wuribware mbraa a wɔrε-ɔ-rɔ-ɔ, ne Wuribware akyaaamee gbaa a bee kyoree mò aseŋ-ɔ. Mò e gyε Yeesuu, Yosef mò gyi, ne oo lee Nasaret maŋ-nɔ-ɔ.”

46 Ne Nataniyεl a bise Filipo feyε, “Nasaret! A taare a a waa feyε kamaŋgyii mɔ-rɔ ne atɔ damenɑŋsε a lee aaa?”

Ne Filipo ye, “Bɔ kεe ε.”

47 Yeesuu a ɳu Nataniyεl e ba mò ase-ɔ, ne oo tɔwε feyε, “Mon' kεe Isireeliinyi kasεntinj, ne o monj de kayεba-ɔ.”

48 Né Nataniyél a bise mò feyε, “Emené né fo a waa fo nyi mo?”

Né Yeesuu a lee kanø feyε, “Mo a taare nju fo, na m bo mføe, pwεε né Filipo a dεε tøe fo baa mo ase. N gyø figi kiyii kaasø né fo bo aaa?”

49 Né Nataniyél yε, “Okaapopo, Wuribware mò gyi-o e gye fo. Isireelii sweere owure-o e gye fo!”

50 Né Yeesuu a tøwø feyε, “Aneñ né mo a tøwø gywii fo feyε mo a taare nju fo, na m bo mføe, sanj né fo bo kiyii-o kaasø-o se, né fo a køore mo gyi aaa? Sanj kø e ba na fo nju amo né a kyo amo-o.”

51 Né øø tøwø gywii bamø feyε, “Kasentij né mo e tøwø mo i gywii møne feyε awøre-rø i bunjji-ro, na Wuribware mbøø e ba kaasø ba ywøø mo, dimaadi mò gyi-o, si ba kinjji ba yo soso.”

2

Kana mañ-nø a kokofø-o

1 Amø ñke ñnyø kamεε-rø, né baa taa kokofø Kana mañ né ø bo Galileya sweere se-o-rø. **2** Né baa tee Yeesuu na mò agyasepo-o feyε bo ba kokofø-o-rø. Amø Yeesuu mò nyi bo mføñ.

3 Sanj né bo bo mføñ-o, né kokofø-o-rø a nta-o a lowe. Né Yeesuu mò nyi a tøwø gywii mò feyε, “Bamø nta-o pøee a lowe.”

4 Né Yeesuu yε, “N na, m feraa, mo sanj-o moñ teε fo a ñ waa køtøko.”

5 Né Yeesuu mò nyi a tøwø gywii ayaaføre-o feyε, “Mon' waa køtø kemaa né ø tøwø a o gywii møne-o.”

6 Yudaa awuye de asaree kefwee kø né baa suye løø bamø adødaapo ase-o. Nkyu né bo de ba fwøø bamø asaree-o bo alan dabø dabø kø né baa ba

afore bo waa-ɔ-rɔ. Alaŋ mɔ kekemaa nkyu ɛ fo anjkɔrɛ kitinj. ⁷ Né Yeesuu a tɔwɛ gywii ayaafɔrɛ-ɔ feyɛ bo sɛε nkyu bo bɔrɔ alaŋ-ɔ. Né baa sɛε nkyu bo bɔrɔ amo pɛepɛepɛe.

⁸⁻⁹ Né ɔɔ tɔwɛ gywii bamɔ feyɛ, “Mbeyɔmɔ mɔn' saa nkyu-o ɳkɔ lee alaŋ-ɔ kɔkɔŋkɔ-rɔ yaa bo sa kɔkɔfɔ-ɔ ɔgyenjkɔrɛpɔ.” Né nkyu-o a buruwi nta.

Né ɳkee baa taa nta-ɔ yaa mɔ, né ɔɔ da kɛɛ. Mɔ a da kɛɛ-ɔ, ɔ mɔn pini mfɛŋ né nta amo a lee-ɔ, amaa ayaafɔrɛ né baa saa nkyu-o baa-ɔ feraa nyi. Amɔse-ɔ né ɔɔ tɛɛ ɔkɔfɔ kuri, ¹⁰ né ɔɔ tɔwɛ gywii mɔ feyɛ, “Okemaa i ke nta timaa-ɔ pwɛɛ nɛɛ, né afɔ pɛɛɛ ya nya nuu anɛŋ né a baare bamɔ-ɔ pwɛɛ na ɔ dɛɛ baa nta kemaa né ɔ kpa-ɔ. Amaa fo feraa, fo a taa nta timaa bo sii kamɛɛ bo fo mbeyɔmɔ nee, né fo a dɛɛ lee baa.”

¹¹ Kana maŋ né ɔ bo Galileya sweere se-ɔ-rɔ né Yeesuu a bo lee waa atɔ né a kpɛŋ eyee-ɔ. Mfɛŋ né ɔɔ gye ɳkpɛɛ kaapɔ mɔ keyaaleŋ. Amɔse né mɔ agyasepɔ-ɔ a kɔɔrɛ mɔ gyi. ¹² Amɔ-ɔ pɛɛɛ kamɛɛ-rɔ, né Yeesuu na mɔ nyi na mɔ tire-ana na mɔ agyasepɔ-ɔ a yɔ Kapaaniyum maŋ-nɔ, né baa kyɛna mfɛŋ ɳke kafɔŋfwɛɛ ko.

Saŋ né Yeesuu a yɔ Wuribware suŋkpa-ɔ

¹³ Kasu kanɔ ateese kigyiɓeŋ né ba tɛɛ ε Wuribware-a-kya-anɛ-yɔwɛ-ɔ a kpa a kɔ fo-ɔ se-ɔ, né Yeesuu a yɔ Yerosalɛm maŋ-nɔ. ¹⁴ Né ɔɔ yɔ Wuribware suŋkpa kabuno ya tɔ anyare na ba fe enaate na ɛsanne na awurelepɔ, né bamɔ bɔkɔ mɔ te bamɔ iteeburi ase ba kyeeri Roma sweere se atanne ba yaa Yudeya sweere se atanne-rɔ. ¹⁵ Yeesuu a ɳju amo-ɔ, né ɔɔ taa ife bo waa paara,

né oo gya esanne-o na enaate-o pεεε lęe Wuribware suŋkpa a kabuno-o, né oo gyera gyera atanne akyeeripo a iteeburi-o bō da, né oo ḥora bamō atanne agyi-o-ro. ¹⁶ Né oo sa né bamō né ba fe awurelepo-o a taa amo lęe mfej. Né oo təwə gywii bamō feyε, “Mone ma taa n sε ayε bō kii kegya gyikpa.”

¹⁷ Aneŋ né oo təwə-ɔ se-ɔ, mō agyasepo-o a nyinŋi aneŋ né abwareſen wore-o a təwə-ɔ sε feyε,

“Wuribware, kekpa dəmanjté né mo e kpa fō suŋkpa-ɔ a kɔərē mo kakponɔ.”*

¹⁸ Né Yudaa awuye agyenkpεepo a ba mō asε bō bise mō feyε, “Ntə atə dabε né fō e taare a fō waa bō kaapo anε, na a kaapo feyε fō de kpa feyε fō waa amo-ɔ?”

¹⁹ Né Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Mone ya bwee Wuribware suŋkpa mɔ, ḥke nsa bō fō-ɔ, mo-ɔ mo a bεe pwεε mō bō yera.”

²⁰ Né baa bise mō feyε, “Baa taa nsu aduna na nsiye nεe bō pwεε Wuribware suŋkpa mɔ,† né fō fəraa, fō yε ḥke nsa bō fō-ɔ fō a bεe pwεε mō aaa?”

²¹ Amaa Wuribware suŋkpa né Yeesuu e təwə mō asen-ɔ moŋ gyε suŋkpa né bō yere mō-rə-ɔ. Suŋkpa né o təwə mō asen-ɔ e gyε mō fəŋfəŋ kayowore. ²² Amosε se-ɔ mō a wu né baa pure mō-ɔ, mō kikyinŋi-ro-o mō agyasepo-o a nyinŋi si feyε oo təwə amo-ɔ, né baa kɔərē abwareſen wore-o na ketə né Yeesuu a təwə-ɔ gyi.

²³ Yeesuu a bō Yerōsalēm maŋ-nɔ saŋ né ba gyi Wuribware-a-kya-anε-yəwε a ateese-o, asεε

* ^{2:17} Kilin 69.9.

bweetə a kɔɔrə mò gyi, anen ne baa ḥu atə dabə dabə ne oo waa-o se. ²⁴ Amaa Yeesuu moŋ taa mò eyee bo dəŋŋəbamə se, a lee feyε o nyi anen ne bamə pεε du-o. ²⁵ Amose se-o a moŋ tiri feyε əko tɔwε anen ne bo du-o gywii mò, bo lee feyε o nyi ketə ne ke bo bamə ɣkpɔnɔ-rɔ-o.

3

Yeesuu na Nikodeemus

¹ Onyare kɔ bo-rɔ ne ba tee mò ε Nikodeemus. O gyε Yudaa awuye a maŋ abresε-ɔ əko, ne ɔ bee ɔ gyε Farisii awuye-o əko. ² Kanye kɔ, ne oo yɔ Yeesuu ase ya tɔwε feyε, “Okaapopo, ane nyi feyε fo gyε ɔkaapopo ne Wuribware a suŋ bo kyɔŋwε-o nee, a lee feyε əko maa taare a o waa akpeŋeyεetə mɔ ne fo e waa-o, amo Wuribware yere mò-rɔ.”

³ Ne Yeesuu a tɔwε feyε, “Mo i gyi fo kaseñtiŋ feyε əko maa taare a o tii Wuribware a kuwure-o si, amo baa bee kowε mò pweε.”

⁴ Ne Nikodeemus a bise mò feyε, “Emene ne ba waa na bo bee kowε se se ne oo dan-o? Kasentij nee feyε ɔ maa lee taare a o kiŋŋi lwee mò nyi kame-ro a ɔ bee kowε mò nyɔsepø.”

⁵ Ne Yeesuu a lee kanə feyε, “Mo i gyi fo kaseñtiŋ feyε, əko maa taare a o tii Wuribware a kuwure-o si, amo baa ba nkyu bo bɔ mò asuu, ne Wuribware a kufwiinje timaa-o a kowε mò. ⁶ Mò ne dimaadi a kowε mò-o de dimaadi koyowɔregyi, ne mò-o mɔ ne Wuribware a kufwiinje timaa-o a kowε mò-o feraa mò kra a nya ɣkpɑ popwε. ⁷ Amose se-o fo ma sa a a kpeŋ fo eyee feyε mo a tɔwε gywii fo feyε a tiri feyε bo bee kowε monε əkemaa. ⁸ To,

afwii e da a yo mfeñ ne a kpa-o nee. Fo i nu amo se, amaa fo moñ nyi mfeñ ne aa lëe-o na mfeñ ne a yo-o. Aneñ dëe ne ane maa nu kaasë aneñ ne Wuribware a kufwiijë timaa-o e kowë oko-o.”

9 Ne Nikodeemus a lee kanø feyε, “Emene ne amo-o e waa a a waa aneñ?”

10 Ne Yeesuu a bëñjaa mò feyε, “Fo gye Isireelii awuye-ro ñkaapopo dabë-o, na fo moñ nyi amo-o aaa? **11** Mo i gyi fo kasenjtij feyε ketø kemaa ne ane nyi-o aseñ ne ane e tøwë, ne ketø ne ane a ñu-o aseñ ne ane e tøwë. Amaa amo pëee gbaa mone ñkemaa maa kɔɔrë ane aseñ o gyi. **12** Kayë mo-rø atø aseñ ne mo e tøwë mo i gywii mone, ne mone maa kɔɔrë mo mone i gyi-o, sanboto Wuribware se aseñ ne mo ya tøwë gywii mone, ne mone e kɔɔrë mo a mon' gyi aaa? **13** Na ñko mo moñ tee yo Wuribware se ya ñu. Amaa mo, dimaadi mò gyi-o, a lee Wuribware se ba. Amosé ne mo e taare a n tøwë Wuribware se atø aseñ.

14 Mone a karë abwareseñ wore-o-rø ñu aneñ ne ane ñdedaapo Mosis a taa kayowaa bo waa ketø ko feyε kowø-o*, ne oo ba kemø bo kyena kayii soso, na ñkemaa ne kowø a duñ mò kimukee-ro mfeñ-o, mò ya yase kuñu deere ketø-o na o ma wu, amaa na o nya ñkpa-o. Aneñ dëe nee, a tiri feyε bo yase mo, dimaadi mò gyi-o, soso, **15** na ñkemaa ne o kɔɔrë mo o gyi-o maa wu, amaa na o nya ñkpa na kukyure ne a moñ de kee-o. **16** A kaapo feyε Wuribware a kpa kaye-rø aseñ se kebanjse-o se, ne oo taa mò gyi konjø wore kpeñ ne o de-o sa ane feyε ñkemaa ne o kɔɔrë

* **3:14** Anyare kekare 21.8-9.

mò o gyi-o maa wu, amaa o nya nkpa na kukyure ne a moŋ de kεε-ɔ.

17 A moŋ gye feyε Wuribware a suŋ mò gyi bo kyoŋwε nee feyε o bo kii kaye-rɔ asesε ɔseŋgyipo, amaa oo ba nee feyε o ba a o bo kii kaye-rɔ asesε ɔmorɔwεpo. **18** Okemaa ne o kɔrε mò o gyi-o, Wuribware maa bu mò kεpɔ, amaa okemaa ne o maa kɔrε mò o gyi-o, Wuribware a kyɔ bu mò kεpɔ, a lee feyε o moŋ kɔrε Wuribware mò gyi koŋkɔ kpeŋ-o gyi. **19** Mfaanee ne moŋe e ba a moŋ' bo ɳu bamo ne Wuribware i bu kεpɔ-ɔ, amo e gye feyε kelanjεrɔ a ba kaye-rɔ, amaa kaye-rɔ asesε e kpa kibugyii-o bo kyoŋ kelanjεrɔ-ɔ, a lee feyε ba waa atɔ ne a gye bɔye-ɔ. **20** Okemaa ne o waa ebɔye-ɔ sere kelanjεrɔ-ɔ. Aneŋ se-ɔ, o maa kpa a o ba kelanjεrɔ-rɔ, a lee feyε o maa kpa a mò ebɔye-ɔ lee kawu. **21** Amaa okemaa ne o waa kεtɔ ne kε gye kasen̄tiŋ-o e ba kelanjεrɔ-rɔ, na kelanjεrɔ kaapo feyε Wuribware e gye ne o kya mò-rɔ a o waa kεtɔ kemaa."

Yeesuu na Yohanee Osuubəpo-ɔ

22 Amo-ɔ kamεε-rɔ, ne Yeesuu na mò agyasəpo-ɔ a yø Yudeya swεere se. Ne mò aa bamo a kyena mfεŋ nkε mfεŋe kɔ, ne baa bɔ asesε asuu. **23** Saŋ amo-ɔ Yohanee mɔ bo maŋ kɔ ne ba tee mò ε Ayen̄nɔ ne o maa Salim maŋ-ɔ se, o bɔ asuu, a lee feyε nkyu bo mfεŋ bweetɔ. Asesε naa mò ase, ne o bɔ bamo asuu. **24** Saŋ amo-ɔ bo moŋ tee tii Yohanee.

25 Ne Yohanee agyasəpo-ɔ na Yudaanyi kɔ a lee ba gyiiri ikii bo lee aneŋ ne ba bɔ asuu-o si. **26** Amoŋ se-ɔ ne baa yø Yohanee ase, ne baa tɔwε gywii mò feyε, "Okaapopo, fo a nyinji ɔnyare ne oo

ba fo ase nnoŋ a boŋbe-o se aaa? Ḍoko ne fo a tɔwɛ mò aseŋ-o, Yeesuu ne anɛ de. Mbeyəmɔ o maa se o bɔ asuu, amoſe se-o Ḍokemaa naa mò ase o bɔ asuu! A bware feyε o waa anɛŋ aaa?”

27 Ne Yohanee a beŋŋaa bamɔ feyε, “A bware. Ḍokemaa na aketɔ ne Wuribware a sa mò-o. **28** Mɔne fɔŋfɔŋ yere mo-rɔ feyε mo a tɔwɛ feyε n gyε mo e gyε Kristoo-o, amaa Wuribware a suŋ mo bɔ gyε mò ŋkpεe nee. **29** Kristoo du feyε Ḍokofɔ kuri-o, ne aseſe ne bɔ naa mò ase-o du feyε mò Ḍokofɔ-o. M feraa, n du feyε Ḍokofɔ kuri mò nyare ne o deere mò kpa-o. To, mbeyəmɔ mo a ŋu mò a ba, ne mò a nu mò seŋsa-o, ne mo akatɔ a gyi bwεetɔ feyε ŋkee oo nya mò Ḍokofɔ-o. **30** A bware feyε Yeesuu e gyε ne o waa kɛdabe, na mo, Yohanee, mo ŋ kii kagyingyii.”

Mò ne oo lee Wuribware se-o

31 Yeesuu a lee Wuribware se-o se-o, o kyɔ Ḍokemaa. Ḍoko ne baa kowɛ mò kaye mɔ-rɔ-o mɔ gyε kaye mɔ-rɔ seſe, ne o tɔwɛ kaye mɔ-rɔ aseŋ, amaa mò ne oo lee Wuribware se-o e gyε ne o kyɔ bamɔ pεeε. **32** Mò e gyε ne o tɔwɛ kɛtɔ ne oo ŋu-o na kɛtɔ ne oo nu-o, amaa nse e gyε ne oo kɔɔrɛ mò aseŋ gyi? **33** Amaa Ḍokemaa ne o kɔɔrɛ mò aseŋ-o o gyi-o e ba amo a o bɔ kaapo feyε Wuribware e gyε kasen̄tiŋ wuye. **34** Mò ne Wuribware a suŋ bɔ kyɔŋwε-o e gyε ne o tɔwɛ Wuribware aseŋ, a lee feyε Wuribware a sa mò mò kufwiin̄e timaa-o keyaalen̄ bwεetɔ. **35** Mò se Wuribware a kpa mò aseŋ-o se-o, ne oo taa kɛtɔ kemaa bɔ waa mò kesaree-rɔ. **36** Amose se-o Ḍokemaa ne o kɔɔrɛ Wuribware mò gyi-o o gyi-o e nya ŋkpa na kukyure ne a moŋ de kεε-o, amaa Ḍokemaa ne o maa

kooare mò o gyi-o maa nya ñkpa pεεε, na Wuribware
kadunjfwii sii mò se.

4

Yeesuu na ɔkyeε ne oo lee Samariya sweere se-ɔ

¹ Ne Farisii awuye a nu feyε aseε se ne baa
yo Yeesuu ase, ne oo bɔ bamɔ asuu-o a bɔ kii
mò agyasepo-ɔ kyon Yohanee lee-o. ² Kaseñtij
fəraa Yeesuu fɔnjfɔn moj bɔ asuu-o, amaa mò
agyasepo-ɔ ya bɔ aseε asuu.

³ To, Yeesuu a nu anej ne baa tɔwε-ɔ, ne oo
lee Yudeya sweere se kinji yo Galileya sweere
se. ⁴ Sanj ne o yo-ɔ, ne oo nyu feyε a tiri feyε o
borɔ Samariya sweere se. ⁵ Ne oo fo Samariya
maj ko ne ba tee ε Sikaa ne o maa sweere ko
ne Yudaa awuye ɔdëdaapo Yakubu a taa sa mò
gyi Yosef-ɔ.* ⁶ Mfεn ne kitiribu ne ba tee kemo
ε Yakubu kitiribu-o bo-ɔ. Yeesuu a nare kpone-ɔ
se-ɔ, mò a bɔ fo kitiribu amo ase-ɔ, ne oo kyεna
kemo ase a o kyure. Sanj amo-ɔ na kyowε a fo
mpase.

⁷ Yeesuu a te kitiribu-o ase, mfεn-ɔ ne Samariya
ɔkyeε ko a ba a o bɔ saa nkyu, ne Yeesuu a tɔwε
gywii mò feyε, “Sa mo nkyu a n nuu.” ⁸ Sanj amo-ɔ,
mò agyasepo-ɔ yii maj-na a bɔ ya sɔɔ ateese.

⁹ Ne ɔkyeε-ɔ a lee kana feyε, “Fo gyε Yudaanyi
neε, ne mo-ɔ n gyε Samariyanyi, ne emenε se ne
fo e tɔwε feyε n sa fo nkyu a fo nuu?” Ketɔ se ne
ɔkyeε-ɔ a tɔwε amo-ɔ e gyε feyε Yudaa awuye na
Samariya awuye mɔ maa nuu atɔrenkyu koŋkɔ-rɔ.
Anej dεe ne bɔ maa gyi egycare koŋkɔ-rɔ.

* **4:5** Keleekaase 33.19; Yosuwa 24.32.

10 To, ne Yeesuu a lee kano feyε, “Fø dεε fø nyi kεtø timaa ne Wuribware e waa a o sa fø-o nee, bεεε fø dεε fø nyi mø ne o ye fø sa mø nkyu-o nee-o, weetee fø de a fø tøwø gywii mø feyε o sa fø nkyu, na o sa fø nkyu ne n sa nkpa ne m maa lowe-o.”

11 Yeesuu a tøwø amo-o, ne økyee-o a tøwø gywii mø feyε, “Mø nyaŋpe, fø moŋ de atø a fø bo saa nkyu-o, ne kitiribu-o mø bo keŋ. Nø mfene ne fø e nya nkyu mø ne n sa nkpa ne m maa lowe-o a fø lee? **12** Fø nyi feyε fø kyø ane nana Yakubu aaa? Mø e gye ne o taa kitiribu mø sa ane. Nø mø føŋføŋ na mø gyi-ana na mø mbø a nuu kεmo nkyu-o.”

13 Ne Yeesuu a lee kano feyε, “Okemaa ne o nuu nkyu mø-o, burufo bee o nya mø. **14** Amaa økemaa ne o nuu nkyu ne mø e sa mø-o feraa, burufo maa lee nya mø pεee. Nkyu ne mø e sa mø-o i sii mø øyee-rø nee feyε kabøŋgyi ne ka sa nkyu ne m maa lowe-o. Aneŋ a nkyu mø e gye ne n sa mø nkpa na kukyure ne a moŋ de kεe-o.”

15 Ne økyee-o ye, “Mø nyaŋpe, sa mø nkyu amo, na burufo maa lee nya mø pεee. N gyø aneŋ, mø e døe ba mfee a m bo saa nkyu.”

16 Ne Yeesuu a tøwø gywii økyee-o feyε, “Nare ya teø fø kuri, na fø kiŋji ba mfee.”

17-18 Ne økyee-o ye, “Moŋ de kuri.”

Ne Yeesuu a beŋŋaa mø feyε, “Fø moŋ fø kpa feyε fø a tøwø feyε fø moŋ de kuri, a lee feyε fø a waaree anyare anuu, amaa ɔnyare ne fø te mø aye mbøyømø-o moŋ gyø fø kuri kasenjtø. Amosø-o kasenjtø ne fø a tøwø gywii mø-o.”

19 Ne økyee-o ye, “Mø nyaŋpe, mø a ŋu feyε fø gyø Wuribware a akyaamεε-o øko. **20** To, amo e

gye feyε fо nyi Wuribware mfεεre-ɔ se-ɔ, fо e taare a fо gyi aseŋ nε aa ba anε Samariya awuye na mонε Yudaa awuye mbojtɔ-rɔ hareε lε dεdaa-ɔ, na fо tωε. Hareε lε anε adεdaapo a mbεe-ɔ se nε anε Samariya awuye a lε suŋ Wuribware kεbεe mɔ se, amaa mонε Yudaa awuye fεraa yε Yεrosaleм maŋ e gye mfεn nε aseεε suŋ Wuribware-ɔ. Nse-ana lee e bo kεnε?”

21 Ne Yeesuu a tωε gywii mò feyε, “Opekyee, kɔorε mο gyi feyε saŋ kɔ e ba, ne ɔkɔ maa lεe suŋ Wuribware kεbεe mɔ se bεεε Yεrosaleм maŋ-nɔ.

22 Mонε Samariya awuye moŋ nyi mò nε mонε i suŋ-o, amaa anε Yudaa awuye fεraa nyi mò nε anε i suŋ-o, a lεe feyε Yudaa awuye-ro ne ɔkɔ nε ɔ morɔwe aseεε-ɔ e lee a ɔ ba. **23-24** N gye mfεn nε aseεε i suŋ Wuribware-ɔ i tiri, amaa kpa suoŋ ne bo gya se ba suŋ mò-ɔ i tiri. Saŋ e ba, ɔɔ tɔ-rɔ eba feyε aseεε i suŋ Wuribware tɔŋ kemaa ne bo bo-ɔ. Amaa kεbwaresun ne Wuribware e kpa a ɔ lεe bamɔ ase-ɔ e gye feyε bo ba ηkpɔnɔfwiiri na mfεεre kpeyaa bo suŋ mò, a lεe feyε, Wuribware a gye kufwiine-o si-o, ɔ kaapo anε dimaadi bo suŋ mò anεŋ nε o du-o.”

25 Ne ɔkyee-ɔ a tωε gywii mò feyε, “N nyi feyε Masiya nε ba tεe ε Kristoo-o e ba. Mò ya ba, ɔ tωε ketɔ kemaa a o gywii anε.”

26 Ne Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Mo e gye mò, mo e sa seŋsa fо ase-ɔ.”

27 Saŋ nε ba sa seŋsa-ɔ, ne Yeesuu agyasepo-ɔ a ba, ne aa kpeŋ bamɔ ɛyεe feyε ɔɔ sa seŋsa ɔkyee ase. Amaa bamɔ ɔkɔ moŋ bise ɔkyee-ɔ feyε, “Ntɔ

ya waa?", n̄e b̄o m̄oŋ bise Yeesuu m̄o feyε, "Emen̄e
n̄eē n̄e fo e sa s̄eŋsa fo i gywii ɔkyee amo?"

²⁸ N̄e ɔkyee amo a yow̄e m̄o nkyu na kal̄o bo yera,
n̄e oo kin̄ji ȳo maŋ-n̄o ya t̄ow̄e gywii ases̄e n̄e b̄o
bo mf̄en̄-ɔ feyε, ²⁹ "M̄on' ba b̄o k̄eē ɔnyare k̄o n̄e oo
t̄ow̄e k̄et̄o kemaa n̄e mo a d̄ee waa-ɔ gywii m̄o-ɔ ooo.
N̄ gye Kristoo n̄eē eee?" ³⁰ N̄e bam̄o p̄eεε a kp̄ow̄e
l̄eē maŋ-ɔ-r̄o a b̄o ya deere Yeesuu.

³¹ ɔkyee amo a yii maŋ-n̄o-ɔ, n̄e Yeesuu
agyasepo-ɔ a kore m̄o feyε, "Okaapopo, k̄oɔr̄e ateese
gyi."

³² N̄e Yeesuu a lee kan̄o feyε, "N̄ de ateese n̄e mo
i gyi, n̄e m̄one moŋ nyi amo asen̄-ɔ."

³³ N̄e m̄o agyasepo-ɔ a kii ba bise abee feyε, "Ok̄o
a baa m̄o ateese n̄eē b̄eee?"

³⁴ N̄e Yeesuu a t̄ow̄e gywii bam̄o feyε, "Mo ateese
e gye feyε η waa k̄et̄o n̄e m̄o n̄e oo sun̄ mo b̄o
kyon̄w̄e kaye m̄o-r̄o-ɔ e kpa-ɔ, na n̄ l̄ow̄e asun̄
kemaa n̄e oo sa mo a η waa-ɔ. ³⁵ M̄one ya t̄ow̄e
feyε, 'A san̄ aferi ana pw̄εε na yaabrraa k̄et̄en̄jeb̄e
d̄ee fo,' m̄o-ɔ mo mo e t̄ow̄e mo i gywii m̄one feyε
m̄on' yas̄e akat̄o deere bo kyon̄w̄e ad̄oɔ-r̄o a m̄on'
k̄eē. Yaabrraa a fo et̄en̄je. ³⁶ M̄o n̄e o teñj̄e na o swii
yaabrraa m̄o b̄o tii abee se a o sa mo-ɔ e nya kak̄ka,
a lee feyε yaabrraa amo gye ases̄e n̄e ba nya ηkpa
na kukyure n̄e a moŋ de k̄ee-ɔ. Amose-ɔ odwiipo-ɔ
na ɔteñj̄epo-ɔ p̄eεε akat̄o i gyi. ³⁷ Kekpare m̄o gye
kas̄en̄tiŋ n̄eē feyε, 'Ok̄o e gye n̄e o dwii, n̄e ɔk̄o
mo e kpa.' ³⁸ Mo a sun̄ m̄one n̄eē feyε m̄on' ya
swii yaabrraa n̄e m̄one moŋ dwii, n̄e m̄one moŋ
d̄oɔ-r̄o-ɔ, b̄o tii abee se. Bok̄o ya kȳo dwii yaabrraa-ɔ

dəo-rə, amaa mənə ya kɔrə bamə kakəka nə ba ka a bə nya-ɔ.”

39 Nə Samariya awuye bwəetə nə bo bo maŋ amo-rə-ɔ a kɔrə Yeesuu gyi bo ləe anəŋ nə ɔkyee amo a təwə gywii bamə feyε Yeesuu a təwə kətə kemaa nə mə, ɔkyee-ɔ, a dəe waa-ɔ gywii mə-ɔ se. **40** Aməse-ɔ Samariya awuye-o a ba mə ase-ɔ, nə baa kɔrə mə feyε ɔ ba bə kyena bamə ase. Nə Yeesuu a kyena bamə ase ŋke ŋnyɔ. **41** Aseŋ nə ɔɔ təwə gywii bamə-ɔ se, aseše bwəetə a bəe kɔrə mə gyi. **42** Nə baa təwə gywii ɔkyee-ɔ feyε, “Mbeyəmə feraa anə a kɔrə gyi. N gye anəŋ nə fo a təwə-ɔ se nə anə a kɔrə gyi, amaa anəŋ nə anə fəŋfəŋ a nu anəŋ nə ɔɔ təwə-ɔ se. Anə nyi feyε mə e gye kaye mə-rə a aseše-ɔ ɔmorəwəpo.”

Anəŋ nə Yeesuu a kya kayaagyi kɔ-ɔ

43 Yeesuu a gyi ŋke ŋnyɔ mfəŋ-ɔ, nə ɔɔ ləe mfəŋ yə Galileya sweere se, **44** a ləe feyε Yeesuu fəŋfəŋ a təwə feyε, “Wuribware kyaaməe kemaa, bo maa bu mə mə ayə feyε təŋ kɔ-ɔ.” **45** Mə a fo Galileya sweere se-ɔ, aseše nə bo bo mfəŋ-ɔ a kɔrə mə gyi, a ləe feyε, saŋ nə baa yə Yerōalem ya gyi Wuribware-a-kya-anə-yəwə a ateese-o mfəŋ-ɔ, baa ŋu kətə kemaa nə ɔɔ waa-ɔ.

46 Nə oo kiŋji ba Kana maŋ nə ɔ bo Galileya sweere se-ɔ-rə mfəŋ nə ɔɔ dəe ba nkyu bo buruwi nta-ɔ. Saŋ amo-ɔ əbreſe kə bo-rə nə ɔɔ ləe Kapaaniyum, mfəŋ nə mə gyi nyansə e lə-ɔ. ɔnyarə mə e waa asuŋ ɔ sa owure nee. **47** Mə a nu feyε Yeesuu a ləe Yudeya ba Galileya-ɔ, nə ɔɔ yə mə ase ya kɔrə mə feyε ɔ sa a bo yə Kapaaniyum maŋ-nə na ɔ ya kya mə gyi nə ɔ lə ɔ kpa a o wu-o sa mə.

48 Né Yeesuu a tōwē gywii mō feyε, “Mōnē ḷkēmaa maa kōrē mō o gyi, amō oo ḥu atō dabē na akpeñyeetō nē mō e waa-ɔ pwεε.”

49 Né ḥbressē-ɔ yε, “Mō nyānþe, ba a anē yō pwεε na mō gyi-o dēe wu.”

50 Né Yeesuu a tōwē gywii mō feyε, “Nare, fō gyi-o e kpaare.” Né ḥbressē-ɔ a kōrē kētō nē Yeesuu a tōwē-ɔ gyi, nē oo kiñji o yō pe.

51 Mō a kiñji o yō pe-ɔ, nē mō ayaafōre a gyanjaa mō tōwē gywii mō feyε, “Fō gyi-o maa sē o kpaare.”

52 Nē oo bise bamō sañ koñkō nē mō gyi amo a kolɔ-ɔ a bɔ-ɔ. Né baa bēñjaa mō feyε, “Ndee mpasē nē ajuafwii amo a yōwē mō.”

53 Né kayaagyi-o mō sē a nyiñji si feyε sañ koñkō amo dēe nē Yeesuu a tōwē gywii mō feyε mō gyi-o e kpaare-ɔ nē. Anēn sē-ɔ, nē mō aa mō asēsē pēee a kōrē Yeesuu gyi.

54 Amō-ɔ e gyē atō dabē nyōsēpō nē Yeesuu a waa lēe sañ nē oō lēe Yudeya sweērē sē ba Galileya sweērē sē-ɔ.

5

Anēn nē Yeesuu a kya ḷnyarē kō kepare kō kēe-ɔ

1 Amō-ɔ pēee kamēe-ɔ, nē Yeesuu a yō Yerōsalēm mañ-nō, a lēe feyε sañ amo-ɔ Yudaa awuye de kigybēe kō. **2** Kepare kō mō bō Yerōsalēm mañ-nō, nē ki de nkyu, kē maa kideñbee nē baa pwεε bō muruwaa mañ-ɔ kibunogyi kō nē ba tēe kēmo ε Esanne Kibunogyi-o. Yudaa awuye e tēe nkyu amo nē feyε Betesada. Ki de abrañdayē anuu bō muruwaa kēmo pēee. **3** Abrañdayē-ɔ-rō nē atēnapō na agyabōo na bamō nē bamō ayaa na asareē a wu, nē bō maa taare a bō nare-ɔ pēee da [bō gywii sañ

ne Wuribware kaboo e ba a o bo wure nkyu-o-ro-o.
4 Ketə se ne bo gywii kepare-o ase-o e gyε feyε saŋ kɔ Wuribware kaboo e lee soso na o bo waa kyuwuri kepare-o-ro. Mò ya waa kyuwuri-o aneŋ o yii-o, amo aləpo ne bo da da-o, mò ne o gyε nkpeε ya lwee nkyu-o-ro-o, amo mò kolɔgyi kemaa ne o lə-o a lowε puri amo-rə].

5 Saŋ amo ɔnyare kɔ mo da mfεŋ dεε, ne oo lo nsu adusa na mburuwa. **6** Yeesuu a ḥu mò-o, ne oo kyɔ pini feyε oo di mfεŋ kyee, ne oo bise mò feyε, “Fø e kpa feyε fo kpaare aaa?”

7 Ne ələpo-o a lee kanø feyε, “Mo nyaŋpe, Wuribware kaboo-o ya bo waa kyuwuri nkyu-o-ro lowε, moŋ de ɔkø ne o taa mo a o bo waa nkyu-o-ro-o. Amaa mo fɔnfɔŋ e maa se mo e yo, amo ɔkø a bo kyoŋ mo se gyε nkpeε ya lwee nkyu-o-ro.”

8 Ne Yeesuu a tɔwε gywii mò feyε, “Koso, taa fo kraŋ na fo nare.” **9** Puri amo-rə ne oo kpaare, ne oo taa mò kraŋ, ne oo nare o yii.

Kake nsi amo mo gyε kukyure kake. **10** Ne Yudaa awuye abrɛse ko a tɔwε gywii ɔnyare ne Yeesuu a kya mò-o feyε, “Ndoo gyε kukyure kake, amo se se-o fo moŋ de kpa feyε fo sɔrə kraŋ kake mo.”

11 Ne oo tɔwε gywii bamø feyε, “Nyare ne oo kya mo-o ya tɔwε gywii mo feyε, ‘Taa fo kraŋ na fo nare.’”

12 Ne baa bise mò feyε, “Nsε ya tɔwε gywii fo feyε, ‘Koso taa fo kraŋ na fo nare?’”

13 Amaa ɔnyare ne Yeesuu a kya mò-o moŋ nyi mò ne oo kya mò-o, a lee feyε, ase se a kyɔ mfεŋ bwεetə se-o, Yeesuu a lee o yii.

14 Amo kamεε-rɔ-ɔ, nε Yeesuu a ɳu mò Wuribware suŋkpa-ɔ, nε ɔɔ tɔwε gywii mò feyε, “Mbeyɔmɔ fɔ a kpaare, amoṣe sε-ɔ yɔwε ɛbɔyε kowaa. N gyε anεj, kɔtɔkɔ ɛ waa fɔ na kɔ kyo kεmo-ɔ.” **15** Nε ɔnyare amo a lεe mfεn ya tɔwε gywii Yudaa awuye amo feyε Yeesuu ya kya mò.

16 Anεj sε-ɔ, bɔ lεe anεj nε Yeesuu a kya ɔkɔ kukyure kake-o si, nε baa lεe ba tɔraa mò bweetɔ.

17 Nε Yeesuu a tɔwε gywii bamɔ feyε, “N sε i sun asuŋ saŋ kεmaa, amoṣe sε-ɔ mo-ɔ mo i sun saŋ kεmaa.” **18** Asej mɔ nε ɔɔ tɔwε-ɔ a sa nε Yudaa awuye abrεsε a pee akatɔ feyε bɔ mɔɔ mò. N gyε sa nε bɔ yε oo kye bamɔ mbraa nε ɳ yere bɔ sa

kukyure kake-o wɔrε nεe, amaa ɔɔ bεe tɔwε feyε Wuribware e gye mò sε, amo-ɔ ɛ kaapo feyε mò aa Wuribware ta nεe.

Keyaalej nε Wuribware mò gyi-o de-o

19 Nε Yeesuu a kya sε ɔ bεŋjaa bamɔ feyε, “Mo i gyi mɔnε kaseŋtij feyε mo, Wuribware mò gyi-o, maa taare a ɳ waa kεtɔ kεmaa mo eyεe sε. Mo ɛ waa kεtɔ kεmaa ne mo i ɳu feyε n sε ɛ waa-ɔ nεe. Kεtɔ nε n sε ɛ waa-ɔ ne ɳ gbaa mo ɛ waa, **20** a lεe feyε n sε ɛ kpa mo asej, nε ɔ kaapo mo kεtɔ kεmaa ne mò fɔŋfɔŋ ɛ waa-ɔ. N sε ɛ kaapo mo atɔ dabε dabε a ɳ waa na a kyo amo-ɔ, na a kpeŋ mɔnε pεeε eyεe. **21** Feyε anεj nε Wuribware i kyiŋji bamɔ nε baa wu-o, na ɔ bεe sa bamɔ ɳkpa na kukyure nε a moŋ de kεε-ɔ, anεj dεe nε mo, mò gyi-o, i kyiŋji ɔkεmaa nε ɔ pre mo-ɔ a n lεe lowi-ro, na n sa mò anεj a ɳkpa-ɔ. **22** N sε fɔŋfɔŋ maa gyi asej o bu ɔkɔ kεpɔ, amaa ɔɔ sa mo kpa na keyaalej feyε mo ɛ gye nε m bɔ gyi asej, na m bu kεpɔ. **23** Wuribware a

waa amo-ɔ nēe a asēse pēee nya bu mō gyi-o feyε anēj nē ba bu mō-ɔ. Amōse-ɔ ɔkēmaa nē o maa bu mō, Wuribware mō gyi-o, maa bu Wuribware nē oo suŋ mō bō kyoŋwe-ɔ nēe.

24 Mō i gyi mōne kasēntiŋ feyε ɔkēmaa nē o nu mō aseŋ, nē o kōrē mō nē oo suŋ mō-ɔ o gyi-o e nya ηkpa na kukyure nē a moŋ de kēe-ɔ. Kasēntiŋ si o de anēj a ηkpa-ɔ lēe saŋ nē o kōrē mō gyi-o. Wuribware maa bu mō nē o kōrē mō gyi-o kepɔ. **25** Mō i gyi mōne kasēntiŋ feyε asēse nē bō te mbeyɔmō-ɔ du nēe feyε bamō nē baa wu-o. Amaa saŋ e ba, saŋ amo a kyo fo gbaa, feyε, bamō ya nu aseŋ nē mō, Wuribware mō gyi-o, e tōwē-ɔ, nē bamō ya kōrē gyi, ba nya ηkpa popwεε. **26** Wuribware e gyē ηkpa na kukyure nē a moŋ de kēe-ɔ kuŋu, anēj dēe nē o sa nē mō, mō gyi-o, gbaa a kii ηkpa na kukyure amo kuŋu. **27** Nē o sa mō, mō gyi-o, kpa feyε n gyi asēse aseŋ, na m bu bamō kepɔ bεee kēbēŋ, a lēe feyε n gyē dimaadi mō gyi-o dēe nēe.

28-29 Amōse se-ɔ mōne ma sa a amo-ɔ kpeŋ mōne eyēe. Saŋ ko e ba nē bamō nē baa wu-o pēee i nu mō bōrē, na bō lēe bamō agyeraŋta-rō ba, na bō ma lēe wu. Bamō nē baa waa itimaa-o e nya kukyure, na bamō nē baa waa əbɔyē-ɔ mō kōrē bamō kepɔ kakɔka.”

Yeesuu ayererəpo

30 Nē Yeesuu a kya se tōwē feyε, “Ma taare a η waa kētō kēmaa mō eyēe se. Mō i gyi aseŋ anēj nē n se a kaapo mō-ɔ nēe, amōse se-ɔ mō i bu kepɔ bεee kēbēŋ kpa se nēe. Bō lēe feyε n gyē kētō nē mō fōnfōŋ e kpa-ɔ nē mō e waa, amaa kētō nē mō nē oo suŋ mō-ɔ e kpa-ɔ wōrē nē mō e waa.

³¹ Fεyε əkə kyo ɔ moŋ gyε ηkpεe bø tøwø mo aseŋ nee, weetee mo a ba mo ɛ tøwø mo-ɔ, moŋe ɛ tøwø nee feyε seye moŋ bo-rø ne a kaapo feyε a gyε kaseŋtiŋ nee. ³² Amaa əkə dεe ɔ bo-rø ne ɔ tøwø mo aseŋ gywi moŋe, mò ɛ gyε Yohanee Osuubərø-ɔ. N nyi feyε aneŋ ne ɔ tøwø mo aseŋ-ɔ moŋ gyε kayeba nee. ³³ Moŋe a kyo sun mbøø bo kyoŋwø Yohanee ase feyε bo ya bise mò mo aseŋ. Mò-ɔ mo a tøwø sesε ne n gyε-ɔ gywi moŋe. ³⁴ Amaa n gyε sesε dimaadi ne mo ɛ kpa feyε a yere mo-rø na moŋ' ɳu feyε mo atø kekaapo-ɔ gyε kaseŋtiŋ nee. Mo ɛ tøwø amo-ɔ nee a Wuribware nya morowø moŋe. ³⁵ Yohanee dεe o du nee feyε fetiri ne əkə a kyanjø, ne ɔ laŋjø-rø bwεetø-ɔ. Katin ko-ɔ-rø-ɔ moŋe akatø a gyi aneŋ ne moŋe a ɳu mò kelanjørø-ɔ se-ɔ.

³⁶ Amaa n de atø ko ne a yere mo-rø, ne a koŋ a kyoŋ aneŋ ne Yohanee yere mo-rø-ɔ, atø ne mo ɛ waa-ɔ e gyε atø ne n se a sa mo feyε ɳ waa-ɔ. Amo ɛ gyε ne a tøwø mo aseŋ, ne a kaapo feyε Wuribware ya sun mo. ³⁷ Ne n se Wuribware ne oo sun mo-ɔ gbaa a tøwø mo aseŋ. N gyε feyε mo ɛ kaapo feyε moŋe a nu mò bøø, bεε moŋe a ɳu mò akatø-rø nee. ³⁸⁻⁴⁰ Amaa ketø ne mo ɛ kaapo-ɔ e gyε feyε n se Wuribware a sa ne baa kyoree mo aseŋ bo waa abwareseŋ wøre-ɔ-rø. ɬøj, wøre koŋko-ɔ dεe-rø ne moŋe i suye neenæ, na moŋ' nya ɳu aneŋ ne moŋe e nya ɳkpa na kukyure ne a moŋ de kee-ɔ. Amo pεε gbaa moŋe maa køøre abwareseŋ-ɔ moŋe i gyi. Ketø ne kε ɛ kaapo feyε moŋe maa køøre amo moŋe i gyi-o e gyε feyε moŋe a kine mo ne Wuribware a sun moŋe ase-ɔ. A leø feyε moŋe moŋ teε ɳu feyε

abwareseñ wɔrε-ɔ-rɔ baa kyօrεε feyε Wuribware
i suŋ mɔ mɔnε ase. Mɔ-ɔ mɔ e gye nε mɔ e taare a
n sa mɔnε ɻkpa na kukyure nε mɔnε i buwi mɔnε
e kpa-ɔ, amaa mɔnε a kine.

⁴¹ To, n gye feyε mɔ e kpa a mɔn' kyօrɔ mɔ
ne. ⁴² Amaa ɻ nyi asesε suyo nε mɔnε gye-ɔ,
mɔnε maa kpa Wuribware mɔnε ɻkpɔnɔ-rɔ. ⁴³ N
sε keyaalεn-ns nε mɔ a ba, amaa mɔnε maa kpa
a mɔn' kɔɔrε mɔ gyi. Amaa ɔkɔ ya ba mð fɔnfɔn
keyaalεn bɔ ba feraa, mɔnε e kɔɔrε mð a mɔn'
gyi. ⁴⁴ Mɔnε e kpa feyε mɔn' dεe kyօrɔ abεε, amaa
mɔnε maa kpa feyε Wuribware nε mð wɔrε kpej
e bɔ-rɔ-ɔ kyօrɔ mɔnε. Amo e gye kεtɔ sε nε mɔnε
maa taare a mɔn' kɔɔrε mɔ asen-ɔ gyi-o.

⁴⁵ Mɔnε ma kaŋ fa feye mɔ e gye nε mɔ e tɔwε
mɔnε kuŋu si ɻbɔyε a n gywii n sε. Wuribware
mbraa wɔrε nε anε ɻdεdaapɔ Mosis a kyօrεε-ɔ nε
mɔnε a taa mɔnε tεmaa pεeε bɔ dəŋŋa sε-ɔ e gye nε
ɔ pɔrɔ mɔnε. ⁴⁶ Mɔnε a dεe kɔɔrε Mosis gyi nee-ɔ,
weetee mɔnε a kya kɔɔrε ɻ gbaa mɔ gyi, a lee feyε
mð ya kyօrεε mɔ asen. ⁴⁷ Amaa mɔnε a mɔŋ kɔɔrε
kεtɔ nε Mosis a kyօrεε-ɔ gyi-o si-o, mɔnε maa taare
a mɔn' kɔɔrε kεtɔ nε mɔ e tɔwε-ɔ gyi.”

6

*Anεŋ nε Yeesuu a sa asesε ɻkpεŋ nnuu ateese-o
(Matiyo 14.13-21; Maak 6.30-44; Lukas 9.10-17)*

¹ Amo kamεε nε Yeesuu a ya tεŋ Galileya kepare
dabe-ɔ-rɔ. Kepare dabe mɔ dεe nε ba tεe ε
Tibeeriyas. ² Nε asesε biribiri a kpɔwε gya mð se,
a lee feyε baa ɻu mð akpeŋeyεetɔ nε oo waa bɔ kya
asesε nε ba lɔ-ɔ. ³ Nε Yeesuu na mð agyasepo-ɔ a

dee k^{eb}ee ko kafwee ya kyena ba kyure. ⁴ Sañ ne Yudaa awuye i gyi Wuribware-a-ky-a-an-e-yow-e a ateese-o a t^o-r^o.

⁵ Ne Yeesuu a deer^e muruwaa, ne oo nu fey^e ases^e biribiri e ba m^o ase. Amose se-o ne oo bise Filipo fey^e, “Mfene ne ane e bor^o a ane nya ateese ne a fo ases^e demant^e mo, na ane saa sa bam^o? ” ⁶ Yeesuu a tow^e amo-o nee a o bo kyo Filipo-ro kee. Kasen^tin si m^o-o mo kyo o nyi ane^e ne o waa-o.

⁷ Ne Filipo a tow^e gywii m^o fey^e, “Haree akemaa e nya mbegyee mbegyee gbaa, bam^o ya ba siidii nkpeⁿ nnyo (GHC 2,000) bo saa bodobodoo, o maa fo bam^o. ”

⁸ Ne m^o agyasepo-o ak^o ne ba tee m^o e Andruu, ne o gye Sim^on Peetroo m^o tire-o ye, ⁹ “Kanya^see ko e gye ne o bo mf^ee ne o de bodobodoo agyi anuu na nki^{ng}yi ngingyii nnyo-o. Amo-o e fo ases^e demant^e mo aaa? ”

¹⁰ Ne Yeesuu a tow^e gywii m^o agyasepo-o fey^e, “Mon' sa a ases^e-o kyena.” Efa mo bo mf^en bweet^o. Ne ases^e a kyena kyena efa-o se. Fo ya kar^e anyare ne bo bo mf^en-o wore bo bo nkpeⁿ nnuu. ¹¹ Ne Yeesuu a taa bodobodoo-o, ne o sa Wuribware aŋse wee se, ne oo ke-ro sa ases^e ne bo te mf^en-o. Ane^e dee ne o waa nki^{ng}yi-o mo. Ne bodobodoo-o na nki^{ng}yi-o a waa koky^o.

¹² Bam^o p^eee a gyi ane^e ne ba taare-o. Sañ ne baa gyi kpone-o, ne Yeesuu a tow^e gywii m^o agyasepo-o fey^e, “Mon' swii mpupuriasee, mon^e ma sa a n tw^ee.” ¹³ Ne baa swii bodobodoo mpupuriasee-o, ne n ya bor^o ake kudu anyo.

¹⁴ Ases^e ne bo bo mf^en-o a nu akpeⁿyeet^o ne Yeesuu a waa-o, ne bo ye, “Kasen^tin si onyare mo

gye Wuribware kyaamεε nε anε ɔdεdaapø Mosis yε ɔ ba kayε mø-rø-ɔ nεε.” ¹⁵ Yeesuu a nyi feyε baa waa sira a bo bo kra mø keyaaleŋ sε bo gyi kuwure-o si-o, nε ɔ bεε o yii abεε-rø mø wøre.

*Aneŋ nε Yeesuu a narε nkyu si-o
(Matiyo 14.22-33; Maak 6.45-52)*

¹⁶ Kedeepwεta a fo-ɔ, nε Yeesuu agyasepo-ɔ a ba nkyu-ro. ¹⁷ Nε baa lwee koree-ɔ, nε baa kiŋji yo kamεε-rø ya teŋ kεpare dabe-ɔ-rø Kapaaniyum a kebegya-ɔ. Kanye a fo na Yeesuu moŋ tεε ba mø agyasepo-ɔ ase. ¹⁸ Sanj amo-ɔ, afwii dabe kø mø e waa na a da alaŋkparε. ¹⁹ Mø agyasepo-ɔ mø a pare waa emayere esa bo yø ena-rø-ɔ, nε baa ḥu Yeesuu naa nkyu si ɔ ba mfeŋ nε koree-ɔ bo-ɔ. Nε kufu a nya bamø. ²⁰ Mfeŋ nε Yeesuu a tøwe gywii bamø feyε, “Mo nεε! Moŋε ma sa a kufu nya moŋε.” ²¹ Mfeŋ nε baa taa mø wøre sε waa koree-ɔ-rø. Bamø a taa mø waa-rø-ɔ, a moŋ kyee nε baa dan kideŋbe si mfeŋ nε ba yø-ɔ.

Aneŋ nε asεsε a buwi kpa Yeesuu-o

²² Kayε ɻke-o, asεsε biribiri a ba Galileya kεpare dabe a nnøŋ a boŋbe-ɔ ba buwi ba kpa Yeesuu, a lee feyε ndee baa ḥu anεŋ nε Yeesuu a taa bodobodoo, sa Wuribware anε weε se, nε oo ke-ro sa asεsε, nε baa gyi-o. Amaa bo moŋ ḥu mø ndø. Nε baa nyinji si feyε, Yeesuu na mø agyasepo-ɔ, bamø a pare bo dan mfeŋ a kideŋbe-o si-o, koree koŋkø wøre nε baa bo ba. Nε baa ḥu feyε ndø koree-ɔ moŋ lee ɔ bo-rø. Nε baa pini feyε n gye Yeesuu na mø agyasepo-ɔ gye nε bo yii, ɔ moŋ tii bamø sε sanj nε baa yø-ɔ. ²³ Ekorε nε e ya lee Tibeeriyas maŋ-nø-ɔ ekø a bo dan mfeŋ nε Yeesuu

a sa n̄e bodobodoo amo a waa k̄okyɔ-ɔ. ²⁴ As̄es̄e amo a ɻu feyε Yeesuu na m̄o agyasepɔ-ɔ moŋ bo-rɔ-ɔ, n̄e baa lwee ɻkorɛɛ-ɔ-rɔ yɔ Kapaaniyum maŋ as̄e ba buwi ba kpa Yeesuu.

Yeesuu e gyε bodobodoo n̄e o sa ɻkp̄a-ɔ

²⁵ As̄es̄e amo a t̄en k̄epare dabε amo-ɔ, n̄e baa ɻu Yeesuu mfeŋ, ne baa bise m̄o feyε, “Okaapɔpo, nsan̄ mo n̄e fo a ba mfεe?”

²⁶ N̄e Yeesuu a t̄owε gywii bam̄o feyε, “Mo i gyi mon̄e kaseŋtiŋ feyε, k̄etɔ se n̄e mon̄e i buwi mon̄e e kpa mo-ɔ e gyε feyε mon̄e a gyi bodobodoo-o kp̄one. Amaa n gyε sa n̄e mon̄e a ɻu akpeŋeyεeṭo n̄e mo a waa-ɔ se n̄e mon̄e gya mo se. ²⁷ Mon̄e ma t̄ɔraa mon̄e eyee suŋ kusun̄ mon̄e e kpa ateeese n̄e mon̄e i gyi kayε mo-rɔ, n̄e a maa kyee na a gyo-o. Amaa mon̄' suŋ kusun̄ kpa ateeese n̄e a maa gyo, n̄e a sa ɻkp̄a na kukyure n̄e a moŋ de kεε-ɔ, mo, dimaadi m̄o gyi-o, de a m bo sa mon̄e, a l̄eŋ feyε n̄e Wuribware ya sa mo aneŋ a keyaaleŋ-ɔ.”

²⁸ N̄e baa bise m̄o feyε, “Kusun̄ mo n̄e ane waa na kε pre Wuribware?”

²⁹ N̄e Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Kusun̄ n̄e Wuribware e kpa feyε mon̄' waa-ɔ e gyε feyε mon̄' kɔɔre m̄o n̄e oo suŋ m̄o bo kyoŋwε-ɔ gyi.”

³⁰ N̄e baa lee kanɔ feyε, “Nt̄etɔ n̄e fo e waa na a kpeŋ ane eyee, na ane yere aneŋ se bo kɔɔre fo gyi? T̄owε gywii ane. ³¹ San̄ n̄e Mosis na ane nana-ana te kimukee-ro-o, baa dεε gyi ateeese n̄e ba t̄εε ε manaa (kaas̄e e kaapo feyε Nt̄etɔ-nεe?), feyε aneŋ dεε n̄e baa kyɔrεe abwareseŋ wɔrε-ɔ-rɔ feyε,

‘Ѡ sa n  ateese a lee soso ba kaase n  baa gyi.’ ”*

32 N  Yeesuu a t w  gywii bam  fey , “N gy  Mosis f njf n  ya sa m n  ateese amo. Aa lee Wuribware  as  n  . Na kas nti  si, ateese amo m n  gy  ateese n  aa lee soso ba kaase n  mo   t w  amo ase - . Amaa n s  e gy  n  o sa m n  ateese kas nti  n  aa lee Wuribware  se- . **33** Ateese n  Wuribware  e sa m n -    gy  m  n  oo sun lee Wuribware  se fey  o bo sa kay  m -  a as se -  nk pa na kukyure n  a m n  de k e - .”

34 N  baa t w  gywii Yeesuu fey , “An  nyan pe, amo f raa, sa an  ateese amo kake k maa.”

35 N  Yeesuu a t w  gywii bam  fey , “Mo   gy  ateese n  a sa nk pa na kukyure amo- . Ok maa n  o ba mo ase - , ak n  maa nya m  p e  . N   k maa n  o k o re mo o gyi- , burufo maa nya m  p e  . **36** To, mb y mo mo a t w  gywii m n  fey  m n  a ny  mo, amaa m n  maa k o re mo a m n ' gyi. **37** Ok maa n  n s  a sa mo-    ba mo as . Ma gya m  a m bo kyo j we daa. **38** A lee fey , moj lee soso ba n   a m bo waa mo f njf n  kepr  se k t ko, amaa mo a ba n   a m bo waa amo n  a pre m  n  oo sun mo bo kyo j we- . **39** K t  n  m  n  oo sun mo-  e k pa-    gy  fey  as se  p e   n  o bo waa mo kesare - - , bam   k maa maa ka  f  mo se, na n kyi n ji bam  p e   baa nk pa-  kake nsi ne kay  mo   gy  k e - . **40** K t  n  n s  e k pa-    gy  fey  bam   k maa n  o d e r  mo, Wuribware  m  gyi- , n  o k o re mo o gyi-    nya nk pa na kukyure n  m

* **6:31** K le  Igyipiti 16.4; Nihimiya 9.15; Kili  78.24-25.

moŋ de kεε-ɔ, na n kyinji mò lèe lowi-ro kake nsi ne kaye mɔ e gyε kεε-ɔ.”

41 Né Yudaa awuye abresé né baa nu mò aseñ-ɔ iduŋ a fwii, né baa tεε fεyε Yeesuu a tòwε fεyε, “Mò e gyε ateese né aa lèe soso ba kaase-ɔ.” **42** Né baa tòwε fεyε, “Onyare mɔ, n gyε Yosef mò gyi né ba tee mò ε Yeesuu-o néε bεεε? Ané nyi mò se na mò nyi. Né emené se né mbeyɔmɔ o yε oo lèe soso ba néε?”

43 Né Yeesuu a lee kano fεyε, “Mon' yɔwε kεtεε. **44** N yε εεε ɔkɔ maa taare a o ba mɔ ase, amɔ n se né oo suŋ mɔ bo kyɔnjwε-ɔ a baa mò mɔ ase, na n kyinji mò a o ba ɳkpa na kukyure-ro kake ne kaye mɔ e gyε kεε-ɔ. **45** Wuribware akyaamεε boko a kyoreε bo waa abwaresen wɔrε-ɔ-rɔ fεyε, ‘Wuribware e gyε né o kaapo ɔkemaa.’* ɔkemaa né o nu n se aseñ, né o suye a o lèe mò ase-ɔ e ba mɔ ase. **46** Mɔnε ma fa fεyε n yε ɔkɔ a kyɔ nju n se, amɔ mɔ né mɔ a lèe n se ase ba sweere mɔ se-ɔ wɔrε ya nju mò. **47** Mɔ i gyi mɔnε kasenjij fεyε, ɔkemaa né o kɔɔre mɔ o gyi-o e nya ɳkpa na kukyure né a moŋ de kεε-ɔ. **48** Mo e gyε ateese né a sa ɳkpa-ɔ. **49** Mɔnε nana-ana a gyi ateese né aa lèe soso ba kaase saŋ né bo te kimukee-ro-o, amaa a moŋ sa né baa kyεna nsu pεεε. **50** Amaa ateese kasenjij né aa lèe soso ba kaase-ɔ, anej a ateese-ɔ, ɔkemaa né o gyi amo-ɔ maa wu. **51** Mo e gyε ateese né aa lèe soso ba kaase-ɔ. ɔkemaa né o gyi ateese mɔ-ɔ kakyenɑ na kukyure moŋ de kεε. Ateese né n de mɔ e sa mò-ɔ e gyε mɔ koyowaregyi. N de mɔ koyowaregyi mɔ e sa aseñ né bo te kaye mɔ-rɔ-ɔ na bo nya nya ɳkpa na kukyure né a moŋ de kεε-ɔ.”

* **6:45** Isaya 54.13.

52 Né bamø né baa nu aseñ né oo tøwø-o iduŋ a fwii, né bamø wørø wørø a gyiiri ikii føyε, “Emené né ɔnyareø mø e waa a o taa mò koyowøregyi sa ané a ané gyi føyε ateese?”

53 Né Yeesuu a tøwø gywii bamø føyε, “Mø i gyi mønø kaseñtiŋ føyε mønø e moŋ gyi mó, dimaadi mó gyi-o, koyowøregyi føyε ateese-o, né mønø e moŋ nuu mó mbogya, amo feraa mønø maa nya ɻkpø. **54** Okemaa né o gyi mó koyowøregyi føyε ateese, né o nuu mó mbogya-o de ɻkpø na kukyure né a moŋ de kεe-o, na n kyinŋi mó lee lowi-ro kake né kaye mó e gye kεe-o. **55** A lee føyε mó koyowøregyi e gye ateese kaseñtiŋ-o, né mó mbogya mó e gye nta kaseñtiŋ-o. **56** Okemaa né o gyi mó koyowøregyi føyε ateese, né o nuu mó mbogya-o e kyøna mó kakponø-ro, na mó-o mó n kyøna mó kakponø-ro. **57** N sø Wuribware ya suŋ mó bo kyønjwe. Né mó a ma wu pøee-o sø-o, ñ gbaa n de ɻkpø amo né o de-o. Ané døe né okemaa né o gyi mó koyowøregyi føyε ateese-o e kyøna, na o ma wu pøee. **58** Amo-o e kaapo føyε mó koyowøregyi né n de-o e gye ateese né aa lee soso ba kaase-o kaseñtiŋ. A moŋ du né føyε ateese amo né aa døe lee soso ba kaase kimukee amo-ro, né kake kemaa ané nana-ana a swii gyi-o, a lee føyε san kó bamø okemaa a bo wu. Amaa okemaa né o gyi ateese né n de mó e sa mó-o feraa e kyøna nsu pøee.”

59 San né Yeesuu a yø këbwarekorekyan né ke bo Kapaaniyum maŋ-nø-o o kaapo këmo-ro-o né oo tøwø amo-o.

Aseñkparegyi né a sa ɻkpø na kukyure né a moŋ de kεe-o

60 Asesε biribiri nε bo gya Yeesuu si-o bokø a nu amo-ɔ, nε bo yε, “Aseŋ mø feraa bo lεŋ, økø maa taareø amo-ɔ a ø gya se.”

61 Yeesuu a nju feyε baa tεε aseŋ amo se-ɔ, nε oo bise bamø feyε, “Mo aseŋ mø maa nya a a nu nee, bεee? **62** Feyε møne a nju mo, dimaadi mø gyi-o, a yo soso mfεŋ nε mo a lee ba-ɔ nee, weetee emenε nε møne e waa? **63** Møne moŋ tεε nu kaaseø feyε aseŋkparegyi nε mo a deŋ tøwø gywii møne-ɔ gye kekpareø nε kεmo kaaseø e gye nkpa na kukyure nε a moŋ de kεe-ɔ. N gye sesε koyowøregyi aseŋ nε mo e tøwø, amaa mo a kaapo møne anεn nε Wuribwareø a kufwiijø timaa-o e taareø a ø sa møne anεn a nkpa-ɔ nee. **64** Amo pεee gbaa møne bokø maa køore mo møne i gyi.” Ketø se nε Yeesuu a tøwø anεn-ɔ e gye feyε ø kyø o nyi bamø nε bo maa ba a bo bo køore mø gyi-o, na mø nε ø ba a ø bo gyi mø kidiburo-o. **65** Ne Yeesuu a kya se tøwø feyε, “Mfaanεε se nε mo a tøwø gywii møne feyε økø maa taareø a ø ba mo ase, amo n se a sa mø kpa feraa.”

66 Amo-ɔ se-ɔ, nε aseñse nε bo gya Yeesuu si-o bweetø a kine mø se kegya.

67 Amo se-ɔ, nε oo bise mø agyasepo kudu anyo-ɔ feyε, “Amo møne mø møne e kpa keleø mo ase aaa?”

68 Ne Simøn Peetroo a lee kanø feyε, “Anε nyaŋpε, økø bεe ø bo-rø nε anε gya mø se aaa? Daabii! Øko moŋ bo-rø nε ø tøwø aseŋkparegyi nε a kaapo anε anεn nε anε e nya nkpa na kukyure nε a moŋ de kεe-ɔ, amo fo wøre. **69** A lee feyε anε sanj anε e køore fo anε i gyi, ne anε nyi feyε fo e gye kεyaaføre timaa nε Wuribwareø a lee suŋ bo kyoŋwε-ɔ.”

70 Né Yeesuu a lee kano feye, “Mō e gye né mo a lee mone abee kudu anyo-o feye mon' gya mo se, beee? Amaa øko bo mone-rø né o gyø Obønsam mó gyi.” **71** Yudas Kariyotinyi aseñ né Yeesuu e tøwe-o. Mò se mo e gyø Simøn Kariyotinyi. Amaa a bo-rø feye Yudas gyø Yeesuu agyasepo kudu anyo-o øko, né mó-o mo i gyi mó kidiburo.

7

Yeesuu na mó tire-ana

1 Amo-o peee kamee-o, Galileya sweere se né Yeesuu a kya se o naa o kaapo, a lee feye, mó ya nare Yudeya sweere se, mfen a abrese-o i buwi a bo kpa mó a bo moa. **2** Né sañ a tø-rø feye Yudaa awuye gyi Abwii-ro kékøna a kigybøe-o.† **3** Né Yeesuu mó tire-ana a tøwe gywii mó feye, “Lee mfee yø Yudeya na fo agyasepo né bo bo mfen-o mo nya lju akpenyeetø né fo e waa-o. **4** Okø né mó kenyare a dee-o moñ de kemo né o waa-o o kwørø. Amose-o fo e taare a fo waa atø dabø, sa a kaye-rø aseøe peee gyii fo.” **5** Mò tire-ana føñføñ gbaa moñ koore mó gyi.

6 Né Yeesuu a tøwe gywii bamø feye, “Mò sañ moñ teø fo. Amaa mone feraa, mone e taare a mon' yø ngyanjøe-o-rø sañ këmaa né mone e kpa-o. **7** Kaye-rø aseøe maa kisi mone, amaa m feraa, ba kisi mo, bo lee aneñ né mo e tøwe atø ne baa waa né a gyø ebøye-o mo i gywii bamø-o se. **8** Mone feraa, mon' nare ya gyi Abwii-ro kékøna a kigybøe-o. M feraa, ma yø, a lee feye a moñ teø fo sañ né mo e yø a ñ ya gyi kemo-o.” **9** Mò a tøwe amo-o, né oo kyøna Galileya sweere se ñke kafwøe ko.

Aneŋ ne Yeesuu a ya gyi Abwii-ro kĕkyenä a kigyiбee-ɔ

10 Mὸ tire-ana a ya gyi Abwii-ro kĕkyenä a kigyiбee-ɔ, ne Yeesuu mō a yɔ, amaa ṣ moŋ gya lamaŋ se yɔ, oo ywii yɔ née. **11** Né Yudaa awuye abrëse-ɔ i buwi ba kpa mὸ, ne baa bise ngyanjñe-ɔ-rɔ asësë feyε, “Nkëe mὸ?”

12 Mὸ aseŋ sooo ne ba ɳwiini lamaŋ-ɔ-rɔ. Bamø boko yε, “O gyε sësë tìmaa.”

Boko mō yε, “Daabii! ɔnyarë amo e pëenna asësë nee.” **13** Amaa ɔko moŋ taare tòwe mὸ kuju si aseŋ bo lëe kawu si, a lëe feyε bo sëre Yudaa awuye abrëse-ɔ.

14 Amo a fo nsena na bo lowe kigyiбee-ɔ, ne Yeesuu a yɔ Wuribware suŋkpä-ɔ kabuno ya lëe ṣ kaapo asësë abwarësen. **15** Né aa kpeŋ Yudaa awuye abrëse-ɔ eyee bweetɔ, ne baa tòwe feyε, “Emené ne ɔnyarë mō a waa o nyi ɛkaapo faanee, na ṣ moŋ nya këkaapo lëe toŋ kemaa?”

16 Né Yeesuu a tòwe gywii bamø feyε, “Atɔ mō ne mo e kaapo-ɔ moŋ lëe mo fəŋfəŋ asë, amaa aa lëe mὸ ne oo suŋ mo bo kyolŋwë-ɔ ase née. **17** ɔkemaa ne o sure si a ṣ waa këtɔ ne Wuribware e kpa-ɔ i pini feyε këtɔ ne mo e kaapo-ɔ a lëe Wuribware ase née, bëee mo fəŋfəŋ keyaaleŋ ne n de mo e waa. **18** ɔkemaa ne ṣ sa seŋsa mὸ fəŋfəŋ keyaaleŋ se-ɔ i buwi ṣ kpa këdabé na wuraa a ṣ sa mὸ eyee née. Amaa mὸ ne ṣ kpa këdabé na wuraa a ṣ sa mὸ ne oo suŋ mὸ-ɔ de kasentij, ṣ maa ba ayeba. **19** Moŋ e kyorɔ Mosis ne ɔɔ kyorëe Wuribware a mbraa-ɔ bo sa moŋ-ɔ, amaa moŋ koŋkɔ gbaa moŋ gya

mbraa-ɔ se. Né emené se né mone e kpa a mon' mao mo?"

²⁰ Né lamañ-ɔ a tɔwe gywii mò feyε, "Ibrisi te fo se. Nse e gyε né o kpa a o mao fo?"

²¹ Né Yeesuu a lee kano feyε, "Mø a kya øko kukyure kake née, né aa kpeñ mone pεεε eyεe.

²² To, Mosis a sa mone Wuribware mbraa kó né mone adedaapo a kyo gya se-ɔ, feyε bamø ya kowε kagyinyañse, kake buruwasepo-ɔ bo tøn mò kɔtweεtu, na kake nsij amo e gyε kukyure kake gbaa, bo ma kaj yøwε. ²³ Amose se né mone i de kpa feyε kukyure kake gbaa mon' tøn kagyinyañse kɔtweεtu, na mone ma nya kye Wuribware a mbraa né Mosis a kyoree sa mone-ɔ, né emené se né mone iduŋ a fwii mo se feyε mo a kya sese kayoware mumwii kukyure kake?

²⁴ Mone ma kaj fa feyε ketø né øko e waa-ɔ gyε ebøyε, amaa mon' deerε neenee kee pweε, né mò e waa ebøyε née aaa, itimaa née aaa, mone i nju."

Sese suo ne asese e fa feyε Yeesuu gyε-ɔ

²⁵ Asese né bo bo Yerosalém mañ-nɔ-ɔ boko a nu aneŋ né oo tɔwe-ɔ, né bo ye, "N gyε ɔnyare mø né ane abrese e kpa a bo mao-ɔ oo? ²⁶ Mon' deerε mò a yere o sa señsa lamañ-nø, na bo mon tɔwe seye bo kye mò. Beεε aa waa feyε baa nju aneŋ né o du-o, né baa sure si feyε o gyε Kristoo kaseñtiŋ aaa? ²⁷ Kristoo-o ya ba, øko maa pini mfεn né o lee a o ba-ɔ, amaa ɔnyare mø feraa ane nyi mfεn né oo lee-ɔ."

²⁸ Saŋ né Yeesuu bo Wuribware sunkpa a kabuno-o o maa se o kaapo-ɔ, oo nu aseŋ né baa tɔwe-ɔ, né oo tɔwe keñkeñ feyε, "Mone e fa feyε

m̄one nyi m̄o na mf̄en̄ n̄e m̄o a l̄e-ɔ ɔɔ? N gȳe m̄o f̄ñf̄ñ k̄yaaleñ s̄e n̄e m̄o a ba. M̄ò n̄e oo suñ m̄o-ɔ de kas̄entij, amaa m̄one moñ nyi m̄ò. ²⁹ Amaa m̄ f̄raa, ŋ nyi m̄ò, a l̄e- f̄eȳe m̄ò as̄e n̄e m̄o a l̄e, n̄e m̄ò-ɔ m̄o ya b̄e suñ m̄o.”

³⁰ N̄e baa kpa a b̄o kra Yeesuu, amaa b̄o moñ taareñ kra m̄ò, a l̄e- f̄eȳe m̄ò sañ moñ t̄eε f̄o. ³¹ Amaa as̄es̄e-ɔ b̄oko a k̄aoreñ m̄ò ḡȳi, n̄e baa t̄ow̄e f̄eȳe, “Kristoo-o ya ba, o waa at̄o n̄e a k̄p̄en̄ eȳee-ɔ a o kyōñ ɔnyareñ m̄o amo-ɔ n̄e ɔɔ waa-ɔ ɔɔ?”

An̄eñ n̄e baa suñ ad̄eereñepo ko f̄eȳe b̄o ya kra Yeesuu-o

³² Sañ n̄e Farisii awuye b̄oko a nu as̄es̄e-ɔ i ŋwiini Yeesuu kuñu si as̄en̄ m̄o-ɔ, n̄e baa sa n̄e Wuribwareñ al̄oññ̄øpo abres̄e-ɔ a suñ Wuribwareñ suñkpa a ad̄eereñepo ko b̄o kyōñw̄e f̄eȳe b̄o ya kra Yeesuu.

³³ N̄e Yeesuu a t̄ow̄e gywii bam̄o f̄eȳe, “Mo ɛ kȳena m̄one as̄e a n kyee kafwee pw̄eε na n d̄eε kiññi ȳo m̄ò n̄e oo suñ m̄o-ɔ as̄e. ³⁴ M̄one sañ m̄one e ba a mon' b̄o buwi kpa m̄o, na m̄one ma l̄ee ŋu m̄o, a l̄e- f̄eȳe mf̄en̄ n̄e m̄o ɛ ȳo-ɔ, m̄one maa taareñ a mon' ȳo mf̄en̄.”

³⁵ N̄e Yudaa awuye abres̄e-ɔ w̄ore w̄ore i bise abeeñ f̄eȳe, “N̄e mf̄en̄ n̄e o kpa a o ȳo, n̄e o ȳe an̄e maa l̄ee ŋu m̄ò-ɔ nee? Am̄o o ȳo Griiki awuye emañ se a o ya kaapo an̄e as̄es̄e n̄e baa ȳo ya kȳena mf̄en̄-ɔ na Griiki awuye-o abwareñepo nee eee? ³⁶ O ȳe an̄e i buwi a an̄e kpa m̄ò, na an̄e ma ŋu m̄ò, na an̄e ma taareñ a an̄e ȳo mf̄en̄ n̄e o ȳo-ɔ. Am̄o kaas̄e ɛ gȳe emene?”

Nkyu n̄e n̄ sa ŋkp̄a na kukyure n̄e a moñ de k̄ee-ɔ

³⁷ Kigyiбee-ɔ kake lalalowę nę ka gyę kake dabę-ɔ, nę Yeesuu a kyuwi-ro, nę ɔɔ təwę keňken feyę, “Okemaa nę burufo de mò-ɔ, o ba mo ase bo nkuu nkyu. ³⁸ Fęye anęn nę baa kyoree waa abwareseń wore-ɔ-rɔ, ‘Okemaa nę o kɔɔre mo o gyi-o, nkyu nę n sa ɻkpaa-ɔ e lęe mò kakpona-rɔ feyę boŋ nkyu-o.’ ” ³⁹ Aseň nę Yeesuu e təwę mfęe-ɔ gyę Wuribware a kufwiinę timaa-o aseň nę bamo ne ba kɔɔre mò a bo gyi-o e nya-ɔ nęe. Amaa sanj amo-ɔ bo moŋ təe nya Wuribware a kufwiinę timaa-o, a lęe feyę Yeesuu moŋ təe yə Wuribware ase.

Anęn nę aseňe a gyiiri Yeesuu si ikii-o

⁴⁰ Lamaŋ-ɔ-rɔ aseňe-ɔ boko a nu feyę ɔɔ təwę amo-ɔ, nę bo yę, “Kasęntin si, ɔnyare mo gyę Wuribware kyaamee nę Mosis a təwę feyę o ba-ɔ nęe.”

⁴¹ Nę bamo boko mo yę, “N gyę anęn nęe. Mò e gyę Kristoo nę Wuribware yę o sun a o bo kyoŋwe-ɔ.”

Amaa bamo boko yę, “N gyę Galileya sweere se nę Kristoo-o e lęe, ⁴² a lęe feyę baa kyoree waa abwareseń wore-ɔ-rɔ feyę Kristoo-o e lęe Owure Deefid kənana-rɔ, na Betelahem maŋ nę baa kowę Deefid mò-rɔ-ɔ-rɔ.”

⁴³ Nę aseňe-ɔ a ke-ro ntuŋ ɻnyo ba gyiiri Yeesuu si ikii.

⁴⁴ Nę bamo boko e kpa a bo kra mò, amaa kasęntin si, bamo ɔko moŋ daborɔ mò.

⁴⁵ Adeerešepo-ɔ a kiňji yə Wuribware aləŋŋɔpo abresę-ɔ na Farisii awuye-o ase-ɔ, nę baa bise bamo feyę, “Emenę nęe, nę moŋe moŋ kra mò baa?”

46 Né adeere~~sepō~~-o a lee kano feyε, “Okó moŋ tεe tōwε aseŋ timaa feyε aneŋ a ḥonyare mō.”

47 Né Farisii awuye-o a bise adeere~~sepō~~-o feyε, “Amō oo pεnna moŋe mō moŋe nē eee? **48** Moŋe nyi Farisii awuye na maŋ abrεsε kō na baa kɔɔrε mō gyi aaa? Moŋe e taare a moŋ' kyii bamō ḥoko kenyare aaa? **49** Asesε lanjyaŋ mā feraa nē baa kɔɔrε mō gyi-o moŋ nyi Wuribware a mbraa nē Mosis a kyoree bo beya-o, amose-o bamō nē Wuribware a da yii. Moŋe ma beŋŋaa bamō.”

50 Né Farisii awuye ḥbrεsε kō nē oo dεe bō ḥju Yeesuu kanye ko-o*, nē ba tεe mō ε Nikodeemus-o, a tōwε gywii mō koso~~bεe~~-ana feyε, **51** “Aneŋ nē ane mbraa-o i gyi-o, ane maa taare a ane bu nyiŋkpasε kepɔ na ane moŋ nu mō kano-rɔ aseŋ, bεe ane moŋ ḥju ketɔ nē oo waa-o.”

52 Né bo ye, “To, fō gbaa fō a lē Galileya swεerε se nee eee? Fō ya suye abwareſen wōrε-o, fō i ḥju feyε Wuribware kyaamεe kō moŋ tεe lē Galileya.”

8

Okyεe waare~~epō~~ kō nē baa kra mō kanyarekpa-rɔ-o

[**1**] Amō-o pεeε kamεε-o, nē ɔkεmaa yii mō ləŋ-nō, nē Yeesuu a yō Mfō-Ayili kεbεe-o se. **2** Kaye ḥke-o, nē Yeesuu a kiŋŋi yō Wuribware sunjkpa a kabuno-o. Né aseſε nē bo bo mfeŋ-o pεeε a kpəwε muruwaa mō, nē oo kyεna o kaapo bamō abwareſen. **3** Mō a bo mfeŋ-o, nē Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye bokō a baa ɔkyεe waare~~epō~~ kō nē baa kra mō kanyarekpa-rɔ-o Yeesuu ase. Né baa

* **7:50** Yohanee 3.1.

sa n̄e oo yere lamañ-ɔ nsena Yeesuu ase. ⁴ N̄e bo yε, “Okaapopo, anε a kra ɔkyεe mɔ kanyarekpa-rɔ n̄e. ⁵ To, anεn̄ n̄e mbraa n̄e Wuribware a bɔrɔ Mosis si sa anε-ɔ e kaapo-ɔ e gyε fεyε anε dayε ɔkεmaa n̄e o waa anεn̄ a atɔ-ɔ abu mɔa. Mbeyɔmɔ emεnε n̄e anε e waa? Anε e kpa a anε nu bo leε fo ase.” ⁶ Baa tɔwε amo-ɔ n̄e, a bo nya nya Yeesuu kεbɔye, na bo nya pɔrɔ mɔ.

Amaa ne oo buñje o de kεsareegyi o kyoree sweere. ⁷ Bamɔ a yere mfεñ-ɔ, n̄e bo maa se ba tɔwε ba gywii mɔ fεyε o lee kano mεnañ sa bamɔ na bo kεe. N̄e oo kyuwi-ro, n̄e oo tɔwε gywii bamɔ fεyε, “Mɔnε ɔkεmaa n̄e o moñ tεe waa bɔye-ɔ gyε nkpee tweε kibu bo da ɔkyεe mɔ a n̄ kee.” ⁸ N̄e oo bεe buñje kyoree sweere.

⁹ Okyεe a apɔrɔpo-ɔ a nu amo-ɔ, n̄e bamɔ pεee a brawε-rɔ akɔ akɔ akɔ bo yii. Abreε-ɔ ya gyε nkpee pwεe. N̄e bamɔ pεee yii yɔwε Yeesuu na ɔkyεe-ɔ wɔrε, na o sanj o yere lamañ-ɔ akato-rɔ. ¹⁰ N̄e Yeesuu a kyuwi-ro, n̄e oo bise ɔkyεe-ɔ fεyε, “N̄kee bamɔ? Oko moñ lee sanj a o bu fo kεpɔ aaa?”

¹¹ N̄e ɔkyεe-ɔ a lee kano fεyε, “Mɔ nyañpε, oko moñ lee o bo-rɔ.”

N̄e Yeesuu yε, “To, m feraa, ma bu fo kεpɔ. Amoñ-ɔ narε, amaa lee ndɔa bo yɔ, fo ma lee ya waa ebɔye.”]

Yeesuu e gyε kaye-rɔ asesε kelanjεrɔ

¹² N̄e Yeesuu a bεe sa señsa gywii Farisii awuye ne bo bo mfεñ-ɔ fεyε, “N du n̄e fεyε kelanjεrɔ n̄e kε e lañjε-ɔ kε e sa kaye-rɔ asesε-ɔ. ɔkεmaa n̄e o gya mo se-ɔ maa narε kibugyii-ro. Anεn̄ a sεsε-ɔ de

kelanjjerø nε ke e sa nkpa na kukyure nε a mɔŋ de kεe-ɔ.”

13 Nε Farisii awuye-o a tɔwε gywii mò feyε, “Mbeyømø fø e tɔwε fø fɔñføñ eyεε sε aseñ nεe. Amose sε-ɔ ane maa taare a ane kɔɔrε fø gyi.”

14 Nε Yeesuu yε, “N gyε aneñ nεe. Hareε mo e tɔwε mo fɔñføñ kuñu si aseñ gbaa, kεtø nε mo e tɔwε-ɔ gyε kaseñtiñ nεe, a lεe feyε n yi mfeñ nε mo a lεe-ɔ, nε n yi mfeñ nε mo e yɔ-ɔ. Amaa mone moñ nyi mfeñ nε mo a lεe-ɔ, na mfeñ nε mo e yɔ-ɔ. **15** Mone feraa, mone e deerε kεmo nε ki te akato sε-ɔ nεe a mon' bo porø økø. Amaa m feraa n gyε mo kusuñ nεe feyε n gyi økø aseñ. **16** Amaa mo a dεe gyi økø aseñ nεe, weetee mo sεngyi-o gyε kaseñtiñ, a lεe feyε n sε nε oo suñ mo bo kyonjwe kayε mɔ-rɔ-ɔ bo mo ase, ø kya mo-rɔ. **17** Amose-ɔ, abεe anyɔ ya tɔwε aseñ na bamø økø kanø moñ kwεe mò kɔsøbeε lee si, amo feraa mon' kɔɔrε gyi feyε bamø aseñ-ɔ gyε kaseñtiñ. Mone moñ nyi feyε aneñ nε mbraa nε Wuribware a bɔrø Mosis si sa ane-ɔ e kaapo-ɔ nee eee? **18** To, mo fɔñføñ e tɔwε mo kuñu si aseñ, nε n sε nε oo suñ mo-ɔ mo e tɔwε mo kuñu si aseñ ø bo tii si. Anε abεe anyɔ aseñ maa baare a sa mone aaa?”

19 Nε baa bise mò feyε, “Nkεe fø sε?” Nε Yeesuu a lee kanø feyε, “Mone moñ nyi mo gbaa, sañboto n sε. Mone i nyi mo, amo feraa mone nyi n sε.”

20 Mfaanee a aseñ nε Yeesuu a tɔwε gywii asεsε-ɔ Wuribware suñkpa a kabuno mfeñ nε bo de adakaa nε ba tweεtweε atanne ba waa-rɔ-ɔ yere-ɔ nεe. Amaa økø moñ kra mò, a lεe feyε mò sañ-ɔ moñ tεe fo.

Mfəŋ ne Yeesuu yε o yɔ-o

21 Nε Yeesuu a bεe tɔwε gywii bamø feyε, “Mø e lεe mfeε a n yø. Møne i buwi a mon' kpa mo kpone, na møne ma nju mo, na møne ebøye sii møne se a mon' taa bo wu. Møne maa taare a mon' yø mfəŋ ne mø e yɔ-o.”

22 Amøse-o ne Yudaa awuye abresε-o a tɔwε feyε, “O yε, anε maa taare a anε yø mfəŋ ne o yɔ-o. Amø-o e kaapo nee feyε o mɔɔ mò eyee aaa?”

23 Nε Yeesuu a lee kano feyε, “Møne a lεe kaye mɔ-rø nee. Amaa m feraa, mon lεe kaye mɔ-rø nee.

24 Amøse se ne mø a tɔwε gywii møne feyε møne ebøye i sii møne se, na mon' taa bo wu. Møne e mon kɔɔre gyi feyε mo e gye ne n gye feraa, møne ebøye i sii møne se, na mon' taa bo wu.”

25 Nε baa bise mò feyε, “Nsε ne fo e fa feyε fo gye?” Nε Yeesuu a lee kano feyε, “N kyo mon tɔwε gywii møne aaa? **26** N de aseñ bweetø na n tɔwε bo lεe møne ebøye se. Mò ne oo suŋ mɔ-o e gye kaseñtiŋ wuye, ne kεtø ne mø a nu lεe mò ase-o wore ne mø e tɔwε mo i gywii kaye-rø aseñse.”

27 Aseñse ne baa nu mò ase-o mon nyi feyε mò se Wuribware ne o de. **28** Nε o tɔwε gywii bamø feyε, “Mon ya yasε mo, dimaadi mò gyi-o, soso, møne i nju feyε mo e gye ne n gye. Mfəŋ-o, ne møne i nju feyε ma waa kεtø kεmaa mo fɔŋfɔŋ eyee se nee. Amaa mo e tɔwε kεtø ne n se a tɔwε ε n tɔwε-o wore nee. **29** Mò ne oo suŋ mɔ-o bo mo ase, o mon yɔwε mo wore, a lεe feyε mo e waa mò kepre san kemaa.” **30** Aseñse ne baa nu feyε Yeesuu a tɔwε amo-o bweetø a kɔɔre mò gyi.

Agyi na anya

31 Né Yeesuu a tɔwɛ gywii bamɔ nɛ baa koɔrɛ mò gyi-o feyε, “Mɔnɛ i de kɛtɔ nɛ mo e tɔwɛ-ɔ-rɔ, nɛ mɔnɛ e moŋ yɔwɛ-rɔ feraa, mɔnɛ e gyɛ mo agyasepo kaseñtiŋ si nee. **32** Na mɔn' gyii kaseñtiŋ-o, na mo kaseñtiŋ kɛkaapo e sa a mɔn' nya mɔnɛ eyee.”

33 Né bamɔ boko a lee kanɔ feyε, “Anɛ a lee Abraham kɛnana-rɔ nee. Anɛ kyɔ anɛ moŋ tee kii boko anya. Né emenɛ se nɛ fo e tɔwɛ e anɛ e nya anɛ eyee?”

34 Né Yeesuu a tɔwɛ gywii bamɔ feyε, “Kaseñtiŋ nɛ mo i gyi mɔnɛ-ɔ feyε ɔkemaa nɛ o waa ebɔye-ɔ gyɛ ebɔye kenyə nee. **35** Kenya ya kyee mò nyanyɛ aye kanɔ ɔkemaa, o maa kii ogyi, amaa ogyi feraa gyɛ ogyi nee bo yo na a moŋ de kɛɛ. **36** Amose se-ɔ Wuribware mò gyi-o e gyɛ nɛ mò ya lee mɔnɛ lee ebɔye-rɔ feraa, kaseñtiŋ si mɔnɛ e nya mɔnɛ eyee. **37** N nyi damenanyɛ feyε mɔnɛ e tɔwɛ kaseñtiŋ feyε mɔnɛ a lee Abraham kɛnana-ɔ-rɔ nee. Amaa amo pɛɛɛ gbaa, mɔnɛ e kpa feyε mɔn' mɔɔ mo, a lee feyε mo aseñkparegyi moŋ bo mɔnɛ ɔkponɔ-rɔ. **38** Mo e tɔwɛ kɛtɔ nɛ n se a kaapo mo-ɔ nee, amaa mɔnɛ e waa kɛtɔ nɛ mɔnɛ se a tɔwɛ gywii mɔnɛ-ɔ nee.”

39 Né baa lee kanɔ feyε, “Anɛ se e gyɛ Abraham.”

Né Yeesuu yε, “Mɔnɛ dɛɛ mɔnɛ gyɛ Abraham mò gyi-ana kaseñtiŋ nee, weetee mɔnɛ e waa kɛtɔ nɛ oo waa-ɔ dɛɛ. **40** Kɛtɔ nɛ mo e waa-ɔ e gyɛ feyε n tɔwɛ kaseñtiŋ nɛ mo a nu lee Wuribware ase-ɔ gywii mɔnɛ, amaa amo-ɔ pɛɛɛ gbaa, mɔnɛ e kpa feyε mɔn' mɔɔ mo nee. Abraham mɔ moŋ waa anɛŋ a ato mo. **41** Mɔnɛ e waa anɛŋ nɛ mɔnɛ se a waa-ɔ nee.”

Né baa lee kanɔ feyε, “Wuribware wɔrε e gyε anε sε ne anε de-o, anε gyε mò gyi-ana kaseñtiñ nee.”

⁴² Né Yeesuu a tɔwε gywii bamɔ̄ feyε, “Wuribware dεε o gyε mɔnε se kaseñtiñ si nee, weetee mɔnε e kpa mo aseñ, a lεe feyε mo a lεe Wuribware ase nee ba mfεe. Moñ ba mo fɔñfɔñ keyaalen se nee, amaa mò nε oo suŋ mo-o keyaalen se ne mo a ba. ⁴³ Ne weetee ḥkee ntetɔ se ne mɔnε maa nu kεtɔ ne mo e tɔwε-o kaase-o nee? A du feyε mɔnε maa taare a mon' kɔɔrε mo aseñ ne mo e tɔwε-o gyi nee. ⁴⁴ Mɔnε gyε mɔnε se ɔbɔnsam mò gyi-ana nee, amoṣe-o ne mɔnε e kpa a mon' gya kεtɔ ne ke e pre mɔnε se-o se. Lεe atɔ kεmaa keleekaase-rɔ-o, mɔnε se gyε ɔmɔrɔ nee, ne o moñ tεe yεrε kaseñtiñ a kεbegya-o pεee, a lεe feyε kaseñtiñ moñ bo mò ase. Mò ya ba ayeba, o waa aneñ ne o kyɔ o du-o nee, a lεe feyε o gyε ɔyεbapɔ, mò e gyε nyεba pεee kuñu. ⁴⁵ Amaa m fεraa, mo i gyi kaseñtiñ nee, amoṣe se ne mɔnε maa kɔɔrε mo mɔnε i gyi. ⁴⁶ Mɔnε-rɔ nse e gyε ne o taare a o kaapo mo-rɔ feyε mo a gyi kεpɔ bo lεe ebɔyε kowaa se? Mo ya tɔwε kaseñtiñ gywii mɔnε, ntetɔ se ne mɔnε maa kɔɔrε mo aseñ mɔnε i gyi? ⁴⁷ Okεmaa ne Wuribware e bo mò-o i nu mò aseñ. Mone fεraa, n gyε Wuribware e bo mɔnε kpa kεmaa se, amoṣe se ne mɔnε maa nu mo aseñ.”

Yeesuu na Abraham

⁴⁸ Né baa bise Yeesuu feyε, “A moñ gyε kaseñtiñ feyε fo gyε Samariyanyi, ne ibrisi ko te fo se aaa?”

⁴⁹ Né Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Ibrisi kεmaa moñ te mo se. Aseñ ne mo e tɔwε-o e kaapo nee feyε mo

i bu n s_e nee. Amaa m_on_e feraa m_on_e e saare mo nee. ⁵⁰ Ma buwi mo e kpa ok_o fey_e o bu mo k_{edab}e nee. Amaa n s_e e gy_e ne o kpa fey_e o bonyaa mo. M_o e gy_e ne o gyi ases_e aseñ. ⁵¹ M_o i gyi m_on_e kaseñtiñ fey_e okemaa ne o gya mo k_{ekaapo} se-o maa wu daa.”

⁵² N_e baa t_{ow}e gywii Yeesuu fey_e, “Mbey_m an_e nyi kaseñtiñ fey_e ibrisi te fo se. Abraham a wu, ne Wuribware akyaam_e a wu, amaa fo feraa, fo e t_{ow}e nee fey_e okemaa ne o gya fo k_{ekaapo}-o se-o maa wu daa. ⁵³ An_e se Abraham a wu, amo fo e kpa a fo t_{ow}e nee fey_e fo ky_a Abraham aaa? Ne Wuribware a akyaam_e-o mo a wu. Nse ne fo e fa fey_e fo gy_e?”

⁵⁴ N_e Yeesuu a lee kan_a fey_e, “N d_{ee} n y_e m bu mo ey_e k_{edab}e nee, weetee mo kibu mo ey_e-o moñ de awaas_e kemaa. Ok_o ne o bonyaa mo-o e gy_e n se, m_od d_{ee} ne m_on_e ye o gy_e m_on_e se. ⁵⁵ M_on_e moñ nyi m_od p_{ee}e, amaa m feraa, n nyi m_od. M_o a d_{ee} t_{ow}e fey_e moñ nyi Wuribware nee, amo feraa mo i kii oyebapo fey_e m_on_e-o. Amaa n nyi m_od, ne n gya m_o kan_a se. ⁵⁶ M_on_e se Abraham akat_a a gyi fey_e o bo nju mo keba, ne oo nju fey_e mo a ba, ne m_od akat_a a gyi.”

⁵⁷ N_e baa t_{ow}e gywii m_od fey_e, “Fo moñ t_{ee} gyi nsu adunu, ne fo y_e fo a nju Abraham aaa?”

⁵⁸ N_e Yeesuu a lee kan_a fey_e, “M_o i gyi m_on_e kaseñtiñ fey_e mo e gy_e ne n ky_a n gy_e pw_{ee} ne baa d_{ee} kowe Abraham.” ⁵⁹ N_e baa taa abu a bo twee bo da m_od. Amaa Yeesuu a kw_{er}o bam_o se sere lee Wuribware sunkpa a kabuno-o mfenj.

9

Aneŋ ne Yeesuu a kya ɔnyare ko ne baa kowę mò tenapo-ɔ

¹ Yeesuu a naa ɔ yɔ-ɔ, ne oo ηu ɔnyare ko ne baa kowę mò tenapo-ɔ. ² Ne mò agyasepo-ɔ a bise mò feyε, “Okaapopo, nse ębɔye ya sa ne baa kowę ɔnyare mɔ tenapo? Aa lee mò fɔŋfɔŋ asɛ nee, bɛɛɛ mò akowepo ębɔye se aaa?”

³ Ne Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Mò akatɔ kibwee-o moŋ lèe mò ębɔye se bɛɛɛ mò akowepo ębɔye se. Wuribware ɔya sa ne baa kowę mò tenapo, a lee feyε ɔ kpa a ɔ bɔrɔ tenapo mɔ se lee mò keyaalen bo kaapo. ⁴ Kusun amo ne Wuribware a sun mɔ bo kyoŋwε feyε ŋ waa-ɔ nee. A saŋ a gyε mpasɛ ne mɔ e waa n se kusun, amaa kibugyii ya ba, ɔko maa lɛɛ taare a o sun kusun. ⁵ Mo a tɛɛ m bɔ kayɛ mɔ-rɔ-ɔ, mo e gyε kayɛ-rɔ asɛsɛ kɛlaŋjɛrɔ.”

⁶ Yeesuu a tɔwε amo-ɔ lɔwε-ɔ, ne ɔɔ tweɛ akyɔne weɛ swɛere, ne ɔɔ ba akyɔne-ɔ bɔ pɔ ɛsɛ kafwɛɛ, ne ɔɔ ba ɛsɛ-ɔ bɔ bure ɔnyare amo akatɔ. ⁷ Ne ɔɔ tɔwε gywii mò feyε, “Nare yɔ Silowam kepare-rɔ ya fwɛɛ fo akatɔ-rɔ.” Kenyare Silowam-o kaase ɛ gyε Baa-suŋ-fɔ. Ne ɔnyare amo a ya fwɛɛ mò akatɔ-rɔ, ne oo kiŋji ba, na mò akatɔ a buŋji.

⁸ Ne tenapo-ɔ akyenabεεpo na asɛsɛ ne baa dɛɛ ŋu mò pwɛɛ ne amo-ɔ a dɛɛ waa-ɔ a bise abɛɛ feyε, “N gyε tenapo ne ɔ dɛɛ o te ɔ kore atɔ-ɔ nee eee?”

⁹ Bokɔ yε, “Mò nee.”

Ne bokɔ mɔ yε, “N gyε mò nee. ɔɔ lee mò nee.”

Ne ɔnyare-ɔ fɔŋfɔŋ yε, “Mo nee.”

¹⁰ Ne baa bise mò feyε, “Ntɛtɔ nee ne mbeyɔmɔ feraa fo kɛe?”

11 Né oo lee kanø feyε, “Onyare né ba tée mò ε Yeesuu-o ya waa ese, né øø bo bure mo akatø, né øø tøwø gywii mo feyε η yø Silowam kepare-rø ya fwøø mo akatø-rø. Né mo a yø mo a deñ fwøø-ø, né mo a nyu feyε η kœe.”

12 Né baa bise mò feyε, “Mføne né ø bo?”

Né oo lee kanø feyε, “Moŋ nyi.”

*Farisii awuye e deere-rø na bo nya nyu aneŋ ne
Yeesuu a kya tønapo-ø*

13 Né baa taa tønapo né mbøymø mò akatø a buŋji-o yaa Farisii awuye ase a bo deere mò aseŋ-ø-rø. **14** Kake né Yeesuu a waa ese bo kya tønapo amo-ø gyø kukyure kake nee. **15** Né Farisii awuye-o a beø bise onyare-ø aneŋ né mò akatø a waa buŋji-o. Né øø tøwø gywii bamø feyε, “Oø taa ese nee bo bure mo akatø, né mo a fwøø mo akatø-rø, né mbøymø η kœe.”

16 Né Farisii awuye-o boko yε, “Onyare mø ne øø waa amo-ø maa taare a ø lee Wuribware asø, a lee feyε o sun kusunukyure kake-o.”

Né boko mø yε, “Emene ne onyare ne ø gyø ebøye øwaapo-ø e taare a ø waa aneŋ a akpenyeetø mø?” Né bamø wøre wøre i gyiiri ikii.

17 Né Farisii awuye-o a beø bise onyare-ø feyε, “Fo yε øø kya fo, né fo akatø a buŋji, emene ne fo e fa mò aseŋ?” Né onyare-ø a lee kanø feyε, “O gyø Wuribware a akyaamee-ø øko nee.”

18 Yudaa awuye abresε-ø moŋ kœare onyare amo aseŋ-ø gyi feyε ø dees ø gyø tønapo nee, né mbøymø mò akatø a buŋji, amo bamø a tée mò akowepø bise bamø-rø. **19** Mò akowepø-ø a ba-ø, né baa bise bamø feyε, “Moŋ gyi nee eee? Moŋ yε moŋ a

kowę mὸ tēnapo nēe. To, emēne ya waa nē ḥkee ṽ kēe?”

²⁰ Nē mὸ akowępo a lee kanɔ feyε, “Anē nyi feyε anē gyi nēe, nē anē nyi feyε anē a kowę mὸ tēnapo nēe. ²¹ Amaa anē mōn nyi anē nē aa waa nē ḥkee ṽ kēe-ɔ, bēes anē mōn nyi mὸ nē ɔɔ kya mὸ, nē ḥkee ṽ kēe-ɔ. Mōn' bise mὸ. ṽ mōn gye keegyi nēe, ṽ taare a o lee kanɔ sa mὸ eyee.”

²² Ketɔ se nē ḥnyare-ɔ akowępo a tōwę amo-ɔ e gye feyε kufu de bamɔ Yudaa awuye abrēsε-ɔ se, a lee feyε baa kyo tōwę feyε ḥkemaa nē ṽ kāorę o gyi feyε Yeesuu e gye Kristoo-o, ba gya mὸ a bo leę bamɔ kēbwarekorekyaŋ-nō. ²³ Amōsε se nē ḥnyare-ɔ akowępo yε, “᷇ mōn gye keegyi, mōn' bise mὸ fāŋfāŋ.”

²⁴ Nē baa tēe ḥnyare nē baa kowę mὸ tēnapo-ɔ nyɔsəpo baa. Nē baa tōwę gywii mὸ feyε ṽ ka Wuribware keyaa feyε ṽ tōwę kasentin. Nē bo yε, “Anē nyi feyε ḥnyare nē ba tēe mὸ ε Yeesuu-o gye ebɔyę ḥwaapo nēe.”

²⁵ Nē ḥnyare-ɔ a lee kanɔ feyε, “᷇ gye ebɔyę ḥwaapo nēe ooo, ṽ mōn gye ooo, m feraa mōn nyi. Ketɔ nē ᷊ nyi-o e gye feyε n dēe n gye tēnapo, amaa mbeyɔmɔ ᷊ kēe.”

²⁶ Nē baa bise mὸ feyε, “Emēne nē ɔɔ waa kya fo akatɔ-ɔ?”

²⁷ Nē oo lee kanɔ feyε, “Mō a kyɔ tōwę gywii mōne, amaa mōne maa nu. Emēne se nē mōne bee mōne gbaa mōne e kpa a mōn' nu? Mōne e kpa a mōn' kii mὸ agyasepo nēe eee?”

²⁸ Nē baa saare mὸ, nē baa tōwę gywii mὸ feyε, “Fo-ɔ fo gye sēsē amo ḥgyasepo nēe. Amaa anē feraa, anē gye Mosis agyasepo nēe. ²⁹ Anē nyi feyε

Wuribware e gye n̄ o sa sēnsa gywii Mosis, amaa anēj a sēse-ɔ f̄eraa, anē mōj nyi mfēj n̄ o l̄ē-ɔ.”

³⁰ N̄ ɔnyare amo a bēn̄jaa feyε, “Nt̄et̄o asen̄ mō nēe? Mōnē yē mōnē mōj nyi mfēj n̄ o l̄ē ba-ɔ, amaa oo buñji mō akat̄o. ³¹ An̄ nyi feyε Wuribware maa nū eb̄oyē awaapō asēj, amō bam̄ō nē ba bu m̄ō, nē ba waa anēj nē o kpa feyε bō waa-ɔ. ³² L̄ē sañ n̄ē Wuribware a twēē kayē-ɔ, ɔkō mōj t̄eē l̄ū feyε ɔkō a buñji m̄ō nē baa kow̄ē m̄ō tēnapō-ɔ akat̄o. ³³ ɔnyarē mō dēē o mōj l̄ē Wuribware asē nēe, weeteē o maa taarē a o waa anēj a at̄-ɔ.”

³⁴ N̄ baa lee kanō feyε, “L̄ē sañ n̄ē fō bō fō nyi kame-ro-o fō gyē eb̄oyē ɔwaapō nēe. N̄ē fō-ɔ fō ē kpa a fō kaapō an̄ē at̄ aaa?” N̄ē baa gya m̄ō l̄ē bam̄ō kēbwarek̄orēkyan̄-ɔ-r̄o.

An̄ēj nē Yeesuu a kaapō feyε Farisii awuye du nēē feyε at̄enapō-ɔ

³⁵ Yeesuu a nū feyε baa gya ɔnyarē amō l̄ē bam̄ō kēbwarek̄orēkyan̄-ɔ-r̄o, nē oo buwi kpa ɔnyarē-ɔ. M̄ō a l̄ū m̄ō-ɔ, nē oo bisē m̄ō feyε, “Fō ē k̄ōr̄ē dimaadi m̄ō gyi-o fō i gyi aaa?”

³⁶ N̄ ɔnyarē amō a lee kanō feyε, “Mō nyan̄pē, kaapō mō dimaadi m̄ō gyi-o, na l̄ū nya k̄ōr̄ē m̄ō gyi.”

³⁷ N̄ē Yeesuu a t̄ow̄ē gywii m̄ō feyε, “Fō a kȳō l̄ū m̄ō, mō ē gyē m̄ō nēē fō aa m̄ō ē sa sēnsa mb̄eȳom̄o.”

³⁸ N̄ē oo lee kanō feyε, “Mō a k̄ōr̄ē fō gyi, mō nyan̄pē.” N̄ē oo kpuni aŋurii suŋ Yeesuu.

³⁹ N̄ē Yeesuu yē, “Mō a ba kayē mō-r̄o nēē na m̄ bō gyi asēsē asēj, bū k̄ep̄o, na at̄enapō akat̄o buñji, na bam̄ō nē bō k̄eē-ɔ mō kii feyε at̄enapō-ɔ.”

40 Farisii awuye ko ne bo bo mfeñ-jo a nu aneñ ne oo towe-jo, ne baa bise mò feyε, “Kée ε. Amoo e kaapoo nee feyε ane monj kée nee eee? ”

41 Ne Yeesuu a lee kano feyε, “Mone dee mone mon j kee nee-j, weetee mone mon j gye eboye awaapoo, amaa mone a towe ε mone kee-j se-j, mone eboye i sii mone se.”

10

Esanne ədeereresepo a kekpare-j

1 Ne Yeesuu yε, “Mo i gyi mone kaseñtin feyε, mone nyi feyε ane asese e pwee adenbee kuri-ikuriise nee, ne ba kpaa bamo esanne ba waa-ro kanye. Amoo se-j əkemaa ne o mon j boro kidenbee a kibunogyi-o-ro lweero esanne-j ase, ne o dee kidenbee-o lweero-o gye oyu nee. **2** Amaa əko ne o boro kibunogyi-o-ro a o lweero esanne-j ase-j e gye esanne-j ədeereresepo. **3** Mò ne o kee kibunogyi-o si-o i buñji kpa a o sa mò. Na mò a maa se o tee esanne-j anyare ako ako-j, na bo pini mò bore, na o lee bamo kawu. **4** Mò ya lee bamo kawu-o, na o gye bamo nkree, na bo gya mò se, a lee feyε bo nyi mò bore. **5** Amaa bo maa gya əko se, ba sere a bo yowe sese amo nee, a lee feyε bo mon nyi mò bore.” **6** Amaa Yeesuu a da kekpare mo-j, bo mon nu kemo kaase.

7 Ne Yeesuu a bee kya se towe feyε, “Mo i gyi mone kaseñtin feyε m bee n du nee feyε esanne a kibunogyi-o. **8** Bamo əkemaa ne o daa mo əba-j gye oyu nee, amaa esanne-j mon gya bamo kano se. **9** N du nee feyε kibunogyi-o. Əkemaa ne o boro mo se a o lweero-o maa fo, o lweero a o lee na o nya

gyirokpa timaa. **10** Ayu feraa i lweero nē a bo bo ywii, na bo mō, na bo nyera. Amaa m feraa, mo a ba nē a bo nya nya nkpa na kakatogyi na kētō kemaa nē ki tiri bamō-o.

11 Mō dēe dēe mo e gye esanne ḥdeerēsepō timaa, nē mo a waa mo eyee siraa feyē mo e ba a m bo wu sa mo esanne-o. **12** Osunpo nē o bo mfēj, nē o moj gyē esanne ḥdeerēsepō-o ya ḥnu feyē ḥfaasē e ba, amō o sere a o yōwē esanne-o, a lee feyē n gye mō e bo esanne-o. Amosē-o na ḥfaasē-o lwee esanne-o-ro, amō o kra bamō bokō, na bamō nē ba sanj-o brawe-ro. **13** Kētō se ne osunpo-o e sere a o lee mfēj-o e gye feyē baa taa mō nē a o deere esanne-o se, anēn se-o bamō asej moj tiri mō.

14-15 Mō e gye esanne ḥdeerēsepō timaa-o. Anēn ne n se nyi mo-o, nē mo-o ḥnyi n se-o, anēn dēe ne ḥnyi mo esanne-o, nē bamō mō bo nyi mo. Nē mo a waa siraa feyē mo i wu a n sa bamō. **16** Esanne ko mō bo-ro nē bo gyē mo lee, nē bo moj tii mfēj a esanne-o se. Mo e baa bamō a m ba bo tii bōmo-o se. Ba nu mo kanō, na bo kii esanne kape koŋko na ḥdeerēsepō koŋko lee. **17** N se e kpa mo asej, a lee feyē mo a sure si feyē mo i wu a m bo sa asej, na m bēe bo kyiŋji lee lowi-ro. **18** Okō maa taare a o mō mo, amō mo a sa kpa feraa. Mo a lee mo eyee feyē mo i wu a m bo sa asej. N de kpa feyē ḥnu wu, nē m bēe n de kpa feyē n kyiŋji lee lowi-ro, anēn ne n se a tōwē feyē ḥnu waa-o.”

19 Asej a nu amo-o, nē baa gyiiri ikii, nē baa ke-ro ntūn ḥnyo. **20** Nē bamō bweetō a tōwē feyē, “Ntētō nē nē monē i nu ḥnyare mō asej? Ibrisī te mō se, nē o lō ebōj.”

21 Né bamō boko mō a tōwē feyε, “Okō nē ibrisi te mō sē-o maa taarē a o sa seŋsa mfaanee. Emēnē nē ibrisi e waa a ki buŋŋi atenapo akatō?”

Anēj nē baa kine Yeesuu-o

22 Pweerēpweere-rō Yerōsalem awuye de kasu kano ngyanŋe kō nē ba tēe ε Wuribware suŋkpa a kekpεe iyisi-o a ŋke-o-t **23** Sanj amo nē Yeesuu naa Wuribware suŋkpa a abrandaye nē ba tēe ε Solomən a abrandaye-o-rō. **24** Nē asesε a kpōwē muruwaa mō, nē baa bise mō feyε, “Nke mfene nē fo e kpa feyε ane kyēna, na ane moŋ nyi anēj nē fo du-o? Tōwē kasen̄tij gywii anē. Fo e gye Kristoo-o ooo?”

25 Nē Yeesuu ye, “Mo a kyō tōwē gywii moŋe, amaa moŋe moŋ kōrē mo gyi. Atō nē n de n sē keyaaleŋ mo e waa-o e tōwē mo aseŋ. **26** Amaa moŋe maa kōrē mo a mon' gyi, a lee feyε moŋe moŋ gye mo asesε nee. **27** Mo asesε feraa i nu mo aseŋ, nē ŋ nyi bamō, nē bo gya mo se. **28** Mo e sa bamō ŋkpa na kukyure nē a moŋ de kεε-o, amose-o bo maa lee gyi aworefōo daa. Okō maa taarē a o kōrē bamō lee mo kēsaree-rō. **29** N sē ya taa bamō sa mo. O kyō ɔkemaa, amose-o okō maa taarē a o kōrē bamō lee n sē kēsaree-rō. **30** Mo aa n sē gye kokon̄kō nee.”

31 Nē asesε amo a bēe taa abu na bo twē bo da mō mo. **32** Nē Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Mo a waa asun timaa bwēetō moŋe akatō-rō, amo nē n sē a sa mo feyε ŋ waa-o. Mo asun mo-rō, kēmo e gye nē ki kye moŋe, nē moŋe e kpa a mon' twē abu bo da mo-o nee?”

33 Né baa lee kano feyε, “N gyε asuŋ timaa si nε anε e kpa a anε tweε abu bo da fo, amaa fo maa bu Wuribware bo leε aseŋ nε fo e tɔwε-ɔ se. Sεsε e gyε fo, nε fo e kpa feyε fo waa fo eyε feyε Wuribware aaa?”

34 Né Yeesuu a lee kano feyε, “Baa kyɔrεe mone fɔŋfɔŋ mbraa wɔre-ɔ-rɔ feyε Wuribware a tee asεsε ko feyε mò gyi-ana.* **35-36** Anε nyi feyε anεnε ne abwareseŋ wɔre-ɔ a tɔwε-ɔ gyε kaseŋtiŋ, na ɔko ma taare a o tɔwε aseŋ bo kye wɔre amo. Wuribware a tee bamø mò gyi-ana, nε oo taa mò aseŋ sa bamø. To, n se Wuribware ya lee mo sun mo bo kyoŋwε kayε-rɔ, nε emenε se nε mone e tɔwε feyε mo a tɔwε feyε n gyε Wuribware mò gyi-o si-o, mo e tɔwε aseŋ mo i kye Wuribware neε? **37** Mo e moŋ waa ketɔ nε n se e kpa feyε n waa-ɔ, mone ma kɔɔrε mo gyi. **38** Amaa mo ya waa amo nε a pre n se-ɔ feraa, haree mone e maa kɔɔrε mo aseŋ a mon' gyi gbaa, mon' kɔɔrε mo gyi lεe atɔ ne mone a ɳu feyε mo a waa-ɔ se. Na mon' nya pini, na mon' kɔɔrε gyi feyε mo aa n se gyε kɔŋkɔ neε.”

39 Né baa kpa a bo bee kra Yeesuu, nε oo sere lee bamø ase.

40 Né Yeesuu a bee kinŋi ya tεŋ Yoodan̄ boŋ-nə yo mfεŋ ne Yohanee a deε bo aseŋ asuu-o, nε oo kyena mfεŋ. **41** Né aseŋ bweetɔ a ba mò ase. Né baa tɔwε feyε, “Yohanee moŋ waa akpeneyeetɔ kemaa. Amaa ketɔ nε Yohanee a tɔwε bo leε Yeesuu si-o gyε kaseŋtiŋ.” **42** Né aseŋ nε bo bo mfεŋ-ɔ bweetɔ a kɔɔrε mò gyi.

* **10:34** Kiliŋ 82.6.

11

Lasarus lowi

¹⁻² Né ɔnyare ko bɔ-rɔ nē ba tēē mō ε Lasarus. Né mō aa mō pékypé-anā nē ba tēē bamō ε Mariya na Maataa-ɔ te Bεtaniya kamaŋgyii-ro. Mariya mō ẽ gye mō nē anē ẽ ba a bɔ ḥu feyε o twiiri lanpēntaa a ɔ wēē anē nyāŋpē Yeesuu ayaa sē, na ɔ ba mō ipwii bɔ kpeε-ɔ. Né Lasarus ẽ lɔ. ³ Né mō pékypé-anā a kra bɔ kyōŋwē Yeesuu tōwē feyε, “Anē nyāŋpē, fo nyare timaa ẽ lɔ.”

⁴ Yeesuu a nu-o, nē ɔ yε, “Kolɔ mō maa baa Lasarus lowi, amaa kaa ba nēē a asēsē nya ḥu feyε Wuribware ẽ gyē nē ɔ kyo kētɔ kēmaa, na Wuribware mō gyi-o bɔrɔ kēmō sē bɔ nya kēdabē na wuraa.” ⁵ Yeesuu ẽ kpa Maataa na Mariya na Lasarus aseñ. ⁶⁻⁷ Amaa amo pεεε gbaa, mō a nya ḥukra feyε Lasarus ẽ lɔ-ɔ, ɔɔ kyēna mfēn nē ɔ bɔ-ɔ ḥukre ḥnyo bɔ tii si, pweεε nē ɔɔ dēe tōwē gywii mō agyasepō-ɔ feyε, “Mōn' sa a anē kiŋji yɔ Yudeya sweere se mfēn nē Lasarus bɔ-ɔ.”

⁸ Né mō agyasepō-ɔ a bise mō feyε, “Okaapopo, Yudaa awuye a kpa a bɔ tōwē abu bɔ dayē fo mōɔ-ɔ, a mōj tēē kyee, nē fo bēē fo ẽ yɔ mfēn mbeyamō aaa?”

⁹ Né Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Kyōwē ẽ da ḥdāŋhwērēqē kudu ḥnyo, bēē n gyē anēn nēē eēē? Amōsē-ɔ ḥkēmaa nē ɔ naa mpasē-ɔ maa da keyaa pεεε, a lēē feyε kyōwē a sa nē tōj kēmaa kēē-rɔ. ¹⁰ Amaa mō ya nare kanye, ɔ da keyaa a lēē feyε kēlāŋjērō mōj bɔ-rɔ.”

¹¹ Yeesuu a tōwē amo-ɔ, ne ɔɔ bēē ba ako bɔ tii si feyε, “Anē nyare Lasarus a di idi, amaa mō ẽ yɔ a n kyīŋji mō.”

12 Né mὸ agyasepo-ɔ a lee kanɔ feyε, “Anε nyaŋpe, mὸ ya di idi feraa, o koso nkpa na alanfiya-ro.” **13** Ketɔ nε Yeesuu e kaapo-ɔ e gyε feyε Lasarus a wu, amaa mὸ agyasepo-ɔ feraa nyi feyε Yeesuu yε idi mɔ nε okemaa i di-o nε Lasarus a di.

14-15 Nε Yeesuu a kaapo-rɔ gywii bamɔ feyε, “Lasarus a wu. Amaa mone se-ɔ, mɔ akatɔ a gyi feyε mo a mon bo mὸ ase san̄ amo. Amaa anε ya yo mbeyɔmɔ-ɔ, mone e kɔrε mo a mon' gyi kasεntiŋ. Amose se-ɔ mon' sa a anε yo mὸ ase.”

16 Tomas, nε o gyε keleŋba-ɔ, a tɔwε gywii mὸ bεεko-ana agyasepo-ɔ feyε, “Mon' sa a anε aa ɔkaapopɔ-ɔ a yo, nε amo e gye lowi nεe na anε aa mὸ a wu.”

Yeesuu e gyε nε o kyiŋji sεsε a o lεe lowi-ro na o sa mὸ nkpa

17 Yeesuu a kpa a o fo Lasarus-ana aye-ɔ, oo nju feyε baa kyɔ pure Lasarus, nε nkε nna a kyon gbaa. **18** Betaniya na Yerɔsalεm e waa emayere enyɔ. **19** Nε Yudaa awuye bwεetɔ a ba Maataa na Mariya ase a bo bo waa bamɔ daanekena bo lee bamɔ pεnyare a lowi-o si. **20** Maataa a nu feyε Yeesuu e ba-ɔ, nε o lee a o ya gyanjaa mὸ. Amaa Mariya feraa a sii lɔŋ-nɔ.

21 Nε Maataa a tɔwε gywii Yeesuu feyε, “Mo nyaŋpe, fo dεe fo bo mfεe nεe, weetee mo pεnyare mon wu. **22** Amaa haree mbeyɔmɔ gbaa n yi feyε Wuribware e sa fo ketɔ kemaa nε fo e kore-ɔ.”

23 Nε Yeesuu a tɔwε gywii mὸ feyε, “Fo pεnyare i kyiŋji a o lee lowi-ro.”

24 Nε oo lee kanɔ feyε, “N yi feyε kake nε ka gyε kayε kεe-ɔ, o kyiŋji a o lee lowi-ro.”

25 Né Yeesuu a tɔwɛ gywii mò feyε, “Mò e gye nè mò i kyiŋji sèsè a n lèe lowi-ro, na n sa mò nkpa na kukyure nè a moŋ de kεε-ɔ. Amosé se-ɔ ɔkemaa nè o kɔɔrɛ mò o gyi-o, hareɛ̄ gbaa mò ya wu, o bɛe o kyiŋji a o bo kyɛna kyure. **26** Né mò i de anɛŋ a nkpa-ɔ, nè mò ya kɔɔrɛ mò gyi, o maa lèe gyi aworefɔɔ pεεε. Fɔ e kɔɔrɛ amo-ɔ fɔ i gyi aaa?”

27 Né Maataa a lee kano fεyε, “Mò e kɔɔrɛ mò i gyi feyε fo e gye Kristoo, Wuribware mò gyi-o, nè Wuribware yε o suŋ a o bo kyoŋwε kayε-ro-ɔ.”

Anɛŋ nè Yeesuu a su-o

28 Maataa a tɔwɛ amo-ɔ, nè oo kiŋji ya tεe mò tire Mariya keri si tɔwɛ gywii mò feyε, “Okaapɔpɔ-ɔ bo mfεe, o tee fo.” **29** Mariya a nu amo-ɔ, nè o koso lèe mɛnaj a o ya gyanjaa Yeesuu. **30** Yeesuu moŋ tεe fo maŋ-ɔ-ro, o saŋ o bo mfεŋ nè Maataa a gyanjaa mò-ɔ. **31** Né asɛsɛ nè bo te Mariya asɛ ba waa mò daanekɛna-ɔ a gya mò se. Saŋ nè baa nju feyε o koso mɛnaj lèe-ɔ, bo nyi feyε o yɔ kegyeranṭa-ɔ asɛ a o ya su nɛe.

32 Né Mariya a fo mfεŋ nè Yeesuu bo-ɔ, mò a deŋ nju Yeesuu-o, nè oo kpuni aŋurii mò akatɔ-ro, nè o yε, “Mò nyanype, fo dεe fo bo mfεe nɛe, weetee mò penyare moŋ wu.”

33 Yeesuu a nju anɛŋ ne Mariya i su-o na asɛsɛ nè bo gya mò se-ɔ i su-o, nè mò bore-ɔ a dunwi mò, nè aa waa mò ewεε. **34** Né oo bise bamɔ feyε, “Mfεnɛ nè mɔnɛ a pure mò?”

Né bo yε, “Anɛ nyanype, bo kεe.”

35 Né Yeesuu a su.

36 Né asɛsɛ-ɔ yε, “Mon' kεe kɛkpa dɛmaŋtε nè o kpa mò-ɔ.”

37 Né bamō bokō yε, “Néé mō ya buñji tēnapo a akatō-ɔ, bεε? Né ntētō nēé né ɔ moŋ taaré kuŋ Lasarus na ɔ ma wu?”

Anej né Lasarus a kyirjji lēe lowi-ro-o

38 Yeesuu bōrē-rɔ a bēé duñwi mō, né ɔɔ yɔ kegyeran̄ta-ɔ ase. Baa seri kegyeran̄ta amo kefore-rɔ nēé feyε kékyaŋ-ɔ, né baa taa kefore bo kpuse kēmo kanɔ feyε pone-ɔ. **39** Né Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Mon' taye kefore-ɔ lēe-rɔ.”

Né Lasarus mō pekyeé Maataa yε, “Mō nyānpe, ané ya taye kefore-ɔ, ané i nu sɔ bɔye. Bamō a pure mō-ɔ, ndɔɔ nké nna nēé.”

40 Né Yeesuu a tōwē gywii Maataa feyε, “N kyɔ moŋ tōwē gywii fō feyε, fō ya kɔɔrē mo gyi, fō i ḥu aneŋ né Wuribware a kedabē-ɔ du-o ooo?”

41 Né baa taye kefore-ɔ lēe kegyeran̄ta-ɔ kanɔ. Né Yeesuu a deere soso, né ɔ yε, “N se, mo e sa fō anjse feyε fō a nu mo kēbwarekore. **42** N nyi feyε fō kyɔ fō i nu mo kēbwarekore saŋ kēmaa, amaa aseše nē bo bo mfēe-ɔ se nē mo a tōwē amo-ɔ, na bo nya kɔɔrē gyi feyε fō ya suŋ mo.”

43 Mō a tōwē amo-ɔ lōwē-ɔ, né ɔɔ tēe keŋkeŋ bo kyoŋwe feyε, “Lasarus eee! Lēe kegyeran̄ta-ɔ-rɔ ba!” **44** Né olowipo-ɔ a lēe ba, ɔɔ lēe na kyefuri ḥure mō asaree na mō ayaa se, na kaprakεε i ḥure mō akatō se.

Né Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Mon' saŋje mō a ɔ nare.”

Anej né baa da Yeesuu kuŋu si kikpuni-o (Matiyo 26.1-5; Maak 14.1-2; Lukas 22.1-2)

45 Aseše bwētō nē baa ba a bo bo waa Mariya daanekēna-ɔ a ḥu akpeŋyeetō nē Yeesuu a waa-ɔ,

ne baa kɔɔrɛ mò gyi. ⁴⁶ Amaa bamɔ bɔkɔ a kiŋji yɔ Farisii awuye ase ya tɔwɛ kɛtɔ nɛ Yeesuu a waa-ɔ gywii bamɔ. ⁴⁷ Amosɛ sɛ-ɔ nɛ Farisii awuye-o na Wuribware ɔləŋŋɔpɔ abrɛsɛ-ɔ a tɛɛ maŋ abrɛsɛ bɔ gyanjɛ.

Bamɔ a gyanjɛ-ɔ, ne bɔ yε, “Emene ne anɛ e waa? Mon' kɛɛ akpɛnɛyeɛtɔ mɔ pɛɛɛ nɛ ɔnyarɛ mɔ e waa-ɔ. ⁴⁸ Anɛ ya yɔwɛ mò, ne ɔ kya se mfaaneɛ, ɔkemaa ɛ kɔɔrɛ mò o gyi. Na Roma awuye ba bɔ yere amo se, na bɔ bwee Wuribware suŋkpa mɔ, na bɔ kpuri anɛ maŋ-ɔ.”

⁴⁹ Ne bamɔ-rɔ ɔko ne ba tɛɛ mò ε Kayafas ne ɔ gyɛ Wuribware ɔləŋŋɔpɔ brɛsɛ kasu amo-rɔ-ɔ yε, “Monɛ moŋ nyi seye. ⁵⁰ Monɛ moŋ nyi feyɛ monɛ ya sa nɛ nyiŋkpase koŋkɔ a wu sa asɛsɛ pɛɛɛ, a bɔ feyɛ monɛ a sa nɛ maŋ-ɔ pɛɛɛ a kpuri aaa?”

⁵¹ Kaseŋtin si feraa, n gyɛ mò fɔŋfɔŋ keyaaleŋ se ne ɔɔ tɔwɛ amo-ɔ. Amaa anɛŋ ne ɔ gyɛ Wuribware ɔləŋŋɔpɔ brɛsɛ-ɔ kasu amo-rɔ-ɔ se, ɔ tɔwɛ nɛɛ feyɛ Yeesuu ɛ ba a ɔ bɔ wu sa kade-ɔ. ⁵² Amaa n gyɛ kade-ɔ wɔre, amaa na bamɔ aa Wuribware asɛsɛ ne baa brawɛ-rɔ-ɔ tii abɛɛ se. ⁵³ Lee sanj amo bɔ yɔ, ne baa da kikpuni feyɛ bɔ mɔɔ Yeesuu.

⁵⁴ Amosɛ sɛ-ɔ Yeesuu moŋ lee tu kpa Yudeya a eman-ɔ-rɔ anɛŋ ne asɛsɛ i nju mò-ɔ, amaa ɔɔ lee mfɛŋ yɔ tɔŋ kɔ nɛ a maa kimukee-o yɔ maŋ kɔ nɛ ba tɛɛ ε Ifarim-o, mfɛŋ ne mò aa mò agyasepo-ɔ a kyena kafwɛɛ.

⁵⁵ Yudaa awuye kigybɛɛ ne ba tɛɛ ε Wuribware-a-kya-anɛ-yɔwɛ-ɔ a tɔ-rɔ, ne asɛsɛ bwɛtɔ a lee bamɔ emaŋ se yɔ Yerɔsalɛm maŋ-nɔ a bɔ gyɛ ŋkpɛɛ ya gyee, na bɔ fwɛɛ bamɔ atɔ buŋsɛ pwɛɛ a bɔ dɛɛ taare ya gyi ateese-o. N gyɛ anɛŋ, bamɔ iyisi

é nyéra bamó mbo né baa baa bo lénjé Wuribware-o. ⁵⁶ Né ba buwi ba kpa Yeesuu, né baa gyanjé Wuribware sunkpa-o kabuno. Mfeñ né baa bise abee feyé, “Ané e fa feyé o ba kigybéé mó-ro, bëee o maa ba aaa?” ⁵⁷ Ketó sé né baa tòwé anéñ-o é gyé feyé Wuribware alénjéropo-o na Farisii awuye-o a sa kanó feyé okémáa né o nyi mfeñ né Yeesuu bo-o, bo tòwé gywii bamó, na bo nya ya kra mó.

12

*Aneñ ne ɔkyee ko a twiiri laŋpeñtaa wée Yeesuu
ayaa se-o*
(Matiyo 26.6-13; Maak 14.3-9)

¹ Nke nsiye a sañ a bo gyanjé gyi Wuribware-a-kya-ané-yawé a ateese-o, né Yeesuu a yó Betaniya kamañgyii, né Yeesuu a kyiñji Lasarus lée lowi-ro-o-ro. ² Né baa waa ateese mfeñ sa mó. Lasarus mó pekyéé, Maataa, é gyé né o waa ketó kemaa o sa bamó gyikpa. Lasarus tii bamó né bamó aa Yeesuu te ba gyi ateese-o si. ³ Né Lasarus mó pekyéé nyøsepo Mariya a taa laŋpeñtaa kónékónése ko prantowa boro, né mó yawo bo lénj bweetó-o bo twiiri wée Yeesuu ayaa se, né oo taa mó ipwii o de o kpree. Né laŋpeñtaa-o sò kónékónése a kóre lénj amo pëee-ro.

⁴ Né Yeesuu agyasepo-o okó né ba tee ε Yudas Kariyotinyi-o, mó e gyé né o ba a o bo gyi Yeesuu kidiburo-o, a tòwé feyé, ⁵ “Nteto sé né ɔkyee mó a nyéra laŋpeñtaa mó né ba taare a bo fe mó siidii nkpen nna, na bo taa atanne-o bo sa atiripo-o nee?” ⁶ Mó a tòwé amo-o, n gyé sa né atiripo aseñ é gyé né a tiri mó, amaa bo lée anéñ né o gyé oyu-o si.

Mò asē nē Yeesuu mò aa mò agyasepo-o atanne bo,
amaa mò-o mō i ywii amo akō o gyi.

⁷ Nē Yeesuu ye, “Mōn' yōwē ɔkyeē amo! Mōn' sa
a o waa kētō nē o waa-o. A lēe feyē ɔɔ taa laŋpeŋtaa
mō bo beya sa mō, na kake nsi nē mō i wu-o, ɔtaare
a o ləŋjə mō kayowōrē, na bo pure mō. ⁸ Na atiripo
feraa, mōne aa bamō e bo-rō kake kēmaa, amaa m
feraa, mō aa mōne maa kyēna a bo yo.”

Kikpuni nē baa da Lasarus kuju si-o

⁹ Nē asesē bwēetō a nu feyē Yeesuu bo Bētaniya
kamaŋgyii-ro, amaa n gye Yeesuu wōre se nē baa
yo mfēŋ, amaa baa yo a bo ya እnu Lasarus nē
Yeesuu a kyiŋji lēe lowi-ro-o nē. ¹⁰ Amose-o nē
Wuribware aləŋjəpo abresē-o a da Lasarus kuju
si kikpuni feyē bo mō mō gbaa mō. ¹¹ A lēe feyē
aneŋ mō nē Yeesuu a waa-o se-o, Yudaa awuye-o
bwēetō a lēe ba kine bamō Wuribware aləŋjəpo-o,
nē እkee ba kōrē Yeesuu ba gyi.

Aneŋ nē Yeesuu a yō Yerōsalēm maŋ-nō-o (Matiyo 21.1-11; Maak 11.1-11; Lukas 19.28-40)

¹² Kayē እke-o, nē asesē nē baa ba Wuribware-
a-kya-anē-yōwē a ateese kigyibēe-o-rō-o a nu feyē
Yeesuu e ba Yerōsalēm maŋ-nō. ¹³ Amose se-o nē
baa እri mbeŋ aferaa, nē baa ya gyanjaa mō. Na
ba fēe-rō feyē,

“Mōn' sa a anē da Wuribware kakyirele.

Wuribware yure mō nē o ba mō kēnyare-rō-o.*

Wuribware yure anē Isireelii sweērē se owure.”

* ^{12:13} Kilin 118.25-26.

14 Né Yeesuu a ኃኔ kakurumagyii kó yere, né ዘዴ
ደሬ ክየና se, feyε anēj né abwareṣen wore-o a
deñ tōwē feyε,

15 “Mōnē የክዳማል nē o te የየራሳለም maን-nō-o!
Mōn' sa a mōnē akatō gyi.
Mōn' kēe mōnē owure a ፍጥረ kakurumagyii o
ba.”*

16 Saን nē ዘዴ waa amo-o, mō agyasepo-o moን nu
kaase. Amaa saን nē Yeesuu a wu, nē oo kyiṇṇi o yii
Wuribware se-o, nē baa nyiṇṇi si feyε abwareṣen
wore-o a kyo tōwē mō aseñ amo, nē bo yε, “Aneñ
ne anē a waa-o nee.”

17 Né asesē nē bo bo Yeesuu ase saን nē ዘዴ tēe
Lasarus lee kegyeranta-rō, nē oo kyiṇṇi mō lee
lowi-ro-o, a lee tōwē kētō nē baa ኃኔ-0. **18** Amo ya sa
nē asesē bwēetō a yō ya gyanjaa Yeesuu kpa-rō-o.
Baa nu lee boko-o ase feyε mō ya waa anē a
akpeṇyeetō mo. **19** Nē Farisii awuye-o e tōwē ba
gywii abee feyε, “Mōnē a ኃኔ aaa? Anē aseñ-o maa
kpa a a kra pēee-o. Mōn' kēe feyε kaye-rō asesē pēee
a gya mō se!”

Anēj nē Griiki awuye kō a buwi kpa Yeesuu-o

20 Amō Griiki awuye-o boko tii bamō nē baa yō
የየራሳለም maን-nō ya sun Wuribware saን nē ba
gyi Wuribware-a-kyā-anē-yōwe a ateese-o si. **21** Nē
baa ba Filipo ase, nē bo yε, “Obreṣe, anē e kpa a anē
ንኔ Yeesuu nee.” (Filipo mo gye Yeesuu agyasepo-o
əko, nē ዘዴ lee Bētēsayēda maን-nō Galileya sweērē
se nee.) **22** Nē Filipo a ya tōwē gywii Andruu, nē

* **12:15** Sakariya 9.9.

bamo abεε anyo a ya towe keto nε asesε amo e kpa-o gywii Yeesuu.

23 Nε Yeesuu a towe feyε, “Mo, dimaadi mo gyi-o, saj a fo feyε bo sa mo kedabε na wuraa. 24 Mo i gyi mone kasentij feyε keyaabraagy*i* ya sii ato-ro, ke maa waa seyε, amaa kemo ya leeε da ese-ro feraa, ke e kwεε, na kigyi dedaa-o wu na kepopwεε-o dan kowe ayaabraagyi bweeto. 25 Aneη dεε nε okemaa ne o kpa mo fonfon nkpa bweeto e paη mmo nee. Okemaa mo nε mo fonfon nkpa aseη moη tiri mo bweeto kaye mo-ro-o e nya nkpa na kukyure nε a moη de keεε-o. 26 Okemaa ne o kpa feyε o suη sa mo-o, amo feraa o gya mo se, na o nu mo kano. Na mo nε o suη o sa mo-o ba bo tii mo se, na o ya toη kemaa ne mo e yo-o. Okemaa ne o suη o sa mo-o, n se Wuribware e bonyaa mo.”

Aneη nε Yeesuu a towe mo lowi aseη-u

27 Nε Yeesuu a kya se towe feyε, “Mbeyəm mo kakpono-ro a nyera. Amo n towe gywii n se a o kuη aseη mo nε a kpa a ba mo se-o beεε? Daabii! Amo se nε mo a ba. Mo a ba neε a m bo gyi faaneε a aworefoo mo, na η wu saj konko mo-ro. 28 Nε oo kore kebwarekore feyε, “N se, sa a fo nya kenyare dabε na wuraa.”

Puri amo-ro, ne oo nu bore ko lee soso feyε, “Mo a nya kenyare dabε na wuraa, na m beε sa a η nya.”

29 Asesε nε bo yere mfeno-o a nu bore-o, nε bamo boko ye baa nu neε feyε bware a su-ro. Nε boko mo yε, “Wuribware kabo ya sa sensa gywii mo.”

30 Amaa Yeesuu a towe gywii bamo neε feyε, “N gyε mo se nε bore mo nε mone a nu mo lee

soso-o a sa seŋsa, amaa mone se ne oo sa na mon' nya nu. ³¹ Mbeyəmo e gyę saŋ ne Wuribware i gyi kaye-rɔ aseſe aſeŋ, na o tu Ibonsam ne bo fo mbeyəmo o de kaye-rɔ aseſe mfεerε se kεyaaleŋ-o leę mò keyaaleŋ-o se. ³² Bamø ya yase mo soso, mo i gyiiri aseſe pεeε a m baa mo aſe." ³³ Mò a tɔwε amo-o, aseſe e yere amo se a bo bo pini lowi suyo ne o ba a o bo wu-o.

³⁴ Ne aſeſe-o a lee kano feyε, "A bo Wuribware mbraa a wore-o-rɔ feyε Kristoo-o e kyεna nsu pεeε. Ne emenε se ne fo e tɔwε feyε a tiri feyε bo yase dimaadi mò gyi-o soso? Ne ŋkee, nse e gyę dimaadi mò gyi ne fo e tɔwε mò aſeŋ-o nee? Fo fəŋfɔŋ aſeŋ ne fo e tɔwε, bεeε əko-o aaa?"

³⁵ Ne Yeesuu a tɔwε gywii bamø feyε, "N du feyε kεlaŋjerɔ-o. Kεlaŋjerɔ-o e laŋje mone-rɔ a ki kyee kafwεe. Aneŋ se-o, mon' kya mone kpa se narε nsan ne kεlaŋjerɔ bo-rɔ-o, na kibugyii ma nya da mone kpa-rɔ. A lee feyε əkεmaa ne o naa kibugyii-ro-o moŋ nyi mfεŋ ne o yε-o. ³⁶ Amose, mo a saŋ m bo mone aſe-o, mon' kɔɔrε mo gyi, na mon' nya kii aſeſe ne bo te kεlaŋjerɔ-o-rɔ-o."

Anεŋ ne aſeſe ko a kine kɔkɔɔrε Yeesuu gyi-o

Yeesuu a tɔwε amo-o kamεε-rɔ, ne oo lee mfεŋ ya kweerɔ bamø se. ³⁷ Amaa oo waa akpeŋeyεetɔ bweetɔ, ne bamø akatɔ a nyu, amo pεeε gbaa bo moŋ kɔɔrε mò gyi. ³⁸ Anεŋ ne Wuribware kyaamee Isaya ne oo dεeε kyεna-o a tɔwε-o a ba-rɔ kaseŋtiŋ feyε,

"Wuribware, əko bo-rɔ ne oo kɔɔrε aſeŋ
ne anε a tɔwε-o gyi aaa?

Né əkø bo-rø nē fo a sa nē oo ɳu aneŋ nē fo e kaapo
fo keyaaleŋ demanjtø-ɔ ɔɔɔ?"*

39 Isaya a tɔwɛ kɛtɔ sɛ nē bo mɔŋ taare ƙoɔrɛ
gyi-o, o yε,

40 “Wuribware a buŋ bamɔ akatɔ sɛ,
nē ɔɔ sa nē bamɔ aŋu-ro a waa lɛŋ,
Lee aneŋ se-ɔ, bamɔ akatɔ maa bunŋi a bo ɳu atɔ,
nē bamɔ mfɛɛrɛ maa sa a bo nu aseŋ kaase,
nē bo maa nu bamɔ eyee,
na o taa bamɔ ebɔyɛ bo ke bamɔ.”*

41 Kɛtɔ sɛ nē Isaya a tɔwɛ amo-ɔ e gye feyɛ oo ɳu
Yeesuu keyaaleŋ nē ko kyo-ɔ, nē ɔɔ tɔwɛ mò aseŋ.

42 Amo-ɔ pɛɛɛ gbaa Yudaa awuye abresɛ-ɔ
bwɛɛtɔ a ƙoɔrɛ mò gyi, amaa Farisii awuye-o
si-o kufu de bamɔ, amo se-ɔ bo mɔŋ lee amo
kawu. Kufu de bamɔ feyɛ bamɔ ya tɔwɛ amo aseŋ
kawu si, Farisii awuye-o maa lɛɛ sa bamɔ kpa a
bo lwee bamɔ kɛbwarekɔrekyan-ɔ-rɔ. **43** Ba kpa
aseɛɛ nkyɔrɔ bo kyoŋ Wuribware nkyɔrɔ.

Abwareseŋ nē Yeesuu yere se o de o bu kepɔ-ɔ

44 Né Yeesuu a yasɛ mò bɔrɛ tɔwɛ feyɛ, “Okemaa
nē o ƙoɔrɛ mɔ o gyi-o, n gyɛ mɔ wɔrɛ nē o ƙoɔrɛ o
gyi, amaa o ƙoɔrɛ n sɛ nē oo suŋ mɔ-ɔ gbaa o gyi.

45 Anen̄ dɛɛ nē okemaa nē o ɳu mɔ-ɔ i ɳu mò nē
oo suŋ mɔ-ɔ. **46** Mɔ a ba kayɛ-rɔ feyɛ kelaŋjɛrɔ-ɔ
nē, na okemaa nē o ƙoɔrɛ mɔ o gyi-o ma nya sii
kibugyii-ro.

* **12:38** Isaya 53.1 (LXX). * **12:40** Isaya 6.10 (LXX).

47 Amaa ɔkemaa n̄ o nu m̄o aseñ, n̄ o maa bu amo-ɔ, n̄ gyē m̄o e gyē n̄ mo i bu m̄o kēp̄o, a lēe feyē moñ ba n̄eñ a m̄ b̄o bu kaye-r̄o aseñ kēp̄o. Mo a ba n̄eñ a m̄ b̄o m̄orawē bam̄o.

48 To, ses̄e n̄ o kine mo, n̄ o maa glya mo kan̄ se-ɔ de ɔk̄o n̄ o bu m̄o kēp̄o-ɔ. M̄o e gyē Wuribware n̄ mo a tōwē m̄o aseñ-ɔ. M̄o e gyē n̄ o bu m̄o kēp̄o.

49 N̄ gyē mo fōñfōñ keyaalen̄ se n̄ mo a tōwē, amaa n̄ se n̄ oo sun̄ mo-ɔ ya sa mo kan̄ feyē n̄ tōwē.

50 Mbeȳom̄o n̄ nyi feyē ɔkemaa n̄ mo ya nu n̄ se kan̄-ɔ e nya nkpa na kukyure n̄ a moñ de kēe-ɔ. Am̄ose-ɔ, ket̄o n̄ mo e tōwē-ɔ e gyē aneñ n̄ n̄ se a tōwē gywii mo feyē n̄ tōwē-ɔ.”

13

Aneñ n̄ Yeesuu a fwēe m̄o agyasepo-ɔ ayaa se-ɔ

1 Am̄o a sañ kake koñk̄o a b̄o gyi Wuribware-a-kyā-anē-yōwē a ateese-o, Yeesuu a nyi feyē m̄o sañ-ɔ a fo feyē o lēe kaye mo-r̄o ȳo m̄o se ase-ɔ. Oɔ kpa m̄o agyasepo-ɔ aseñ sañ kemaa, a lēe feyē b̄o gyē m̄o fōñfōñ aseñ kaye mo-r̄o. N̄ mbeȳom̄o o ba a o b̄o kaapo bam̄o aneñ n̄ o kpa bam̄o bwēet̄o-ɔ.

2 Yeesuu m̄o aa m̄o agyasepo-ɔ a te ba gyi kedeeƿweta a ateese-o, Ṣb̄onsam a kyo b̄o lwee bam̄o ɔk̄o n̄ ba t̄eñ m̄o e Yudas, Sim̄oñ Kariyotinyi m̄o gyi-o, kakpon̄o-r̄o feyē o gyi Yeesuu kidiburo.

3 Yeesuu m̄o nyi feyē m̄o se a sa m̄o keyaalen̄ ket̄o kemaa se, n̄ o nyi feyē o lēe Wuribware ase n̄eñ, n̄ o b̄eñ o ȳo m̄o ase. **4** Am̄o-ɔ p̄eeɛ gbaa Yeesuu a koso teeburi ase yere, n̄ oo buñji m̄o waagya na kaare n̄ o buñ-o, n̄ o mar̄ br̄d̄ebaa laare-r̄o.

5 N̄ oo twiiri nkyu waa kebaa-r̄o, n̄ o lēe o fwēe

mò agyasepo-o ayaa se, na o de brødebaa nè oo mare laare-rø-o o de ø kpebamø ayaa se.

⁶ Nè oo waa aneñ-aaa bo fo Simøn Peetroo si, nè Simøn Peetroo a bise mò feyε, “Fø gyø mo nyanþe neø. Ne emenø se nè fo e kpa a fo fwøø mo nè n gyø fo øgyasepo-o ayaa se?”

⁷ Nè Yeesuu a lee kanø feyε, “Mbeyømø fo maa nu ketø nè mo e waa-o kaase, amaa kamæe-rø fo e ba a fo bo nu kaase.”

⁸ Nè Peetroo a tøwø gywii Yeesuu feyε, “Fø ma fwøø mo ayaa mo se daa!”

Nè Yeesuu yε, “Fø e moø sa a m fwøø fo ayaa se, amo feraa fo maa lεe tii mo agyasepo-o se.”

⁹ Nè Simøn Peetroo a lee kanø feyε, “To, mo nyanþe, amo feraa n gye mo ayaa se wore ne fo e fwøø, fwøø mo asareø se na mo kuñu-ro gbaa bo tii si!”

¹⁰ Nè Yeesuu yε, “Okemaa nè oo kyo gyee-o moø de iyisi pøee, amo se-o, a moø lεe a tiri feyε o gyee, amo ayaa se kefwøø wøre. Moø pøee ñkponø-rø moø lεe n de iyisi, amo moøne-rø økoñkø wøre.” ¹¹ Ketø se nè Yeesuu a tøwø feyε, “Moø pøee ñkponø-rø moø lεe n de iyisi, amo moøne-rø økoñkø wøre”-o e gyø feyε ø kyo o nyi mò nè ø kpa a o gyi mò kidiburo-o.

¹² Yeesuu a fwøø bamø ayaa se løwø-o, nè oo taa mò kaare-o na mò waagya-o bøø buñ, nè oo kinjñi ya kyena mò kyenakpa teeburi asø. Ne oo bise mò agyasepo-o feyε, “Aneñ mo nè mo a waa moøne-o, moøne a nu kaase aaa?” Nè bo moø taare lee kanø.

¹³ Nè Yeesuu a kya se tøwø feyε, “To, moøne e tee mo økaapopo na moøne nyanþe. A bware feyε moøne a tee mo aneñ, a løø feyε n gye aneñ kasøntiñ-no

nee. ¹⁴ Feyε aneŋ ne mo ne n gyε mone nyaŋpe na ɔkaapopo-o a fwεe mone ayaa se-o, aneŋ dεe mone ne mone gye mo agyasepo-o mə dεe fwεe abee ayaa se. ¹⁵ Mo a waa amo-o bo kaapo mone nee a mone mə mon' dεe waa aneŋ ne mo a waa sa mone-o dεe. ¹⁶ Mo i gyi mone kaseñtiñ feyε keyaafore kə moŋ bo-rə ne o kyə mə nyarpe. Aneŋ dεe ne kabəo kə moŋ bo-rə ne o kyə mə ne oo suŋ mə-o. ¹⁷ Mbeyəmə feraa, mone a nyu kaseñtiñ-o si-o, mone ya gya kamo se, Wuribware i yure mone.

¹⁸ N gyε mone pεee aseŋ ne mo e təwε. Mone-rə ɔkɔŋkɔ maa nya aneŋ a nyure-o. Mo a lee mone pεee feyε mon' ba mo kεbegya-o gbaa ooo, n nyi aneŋ ne mone ɔkemaa kakpono-rə du-o. Ne n nyi feyε kεtə ne baa kyoree waa abwareseñ wore-o-rə bo lee mone-rə ɔkɔŋkɔ amo se-o tiri feyε a ba kaseñtiñ. A lee feyε baa kyoree nee feyε,

‘Onyarə ne ne mo aa mə kesaree da gyare kɔŋkɔ-rə
ane i gyi-o a tweε keyaa bo kye mo, taa mo yaa
fe.’*

¹⁹ Mo e təwε amo-o mo i gywii mone pwεe na a dεe ba, na, amo ya ba-o, mone ma yəwε kɔkɔɔregyi feyε mo e gye ne n gye. ²⁰ Mo i gyi mone kaseñtiñ feyε ɔkemaa ne o kra mə ne mo a suŋ mə-o neenee-o a kra mo-o mo neenee nee, ne mə ne o kra mo neenee-o a kra n se Wuribware neenee nee, a lee feyε mə ya suŋ mo.’

Aneŋ ne Yeesuu a lee mə ne o gyi mo kidiburo-o

* **13:18** Kilin 41.9.

kawu-o

(Matiyo 26.20-25; Maak 14.17-21; Lukas 22.21-23)

²¹ Yeesuu a tɔwɛ amo-ɔ lɔwɛ-ɔ, nɛ mò kakponɔ-rɔ a nyera, nɛ oo lee amo kawu tɔwɛ feyɛ, “Mo i gyi mɔnɛ kaseṇtin feyɛ mɔnɛ-rɔ ɔko e ba a o bo gyi mo kidiburo.”

²² Nɛ agyasepo-ɔ a deerɛ abɛɛ na bo nya ɲu mò ne o de-o. ²³ Ne agyasepo-ɔ ɔko nɛ Yeesuu e kpa mò aseŋ bwɛetɔ-ɔ te o gya mò se. ²⁴ Nɛ Simɔŋ a ba mò kesareɛ bo tɔwɛ aseŋ gywii mò nɛ o te o gya Yeesuu si-o feyɛ o bise mò feyɛ nse a aseŋ nɛ o tɔwɛ-ɔ nɛe.

²⁵ Amɔsɛ se-ɔ nɛ anɛŋ a ɔgyasəpo-ɔ a sɔŋ mɛraa Yeesuu, nɛ oo kuri bise feyɛ, “Mo nyaŋpe, nse nɛ fo de?”

²⁶ Nɛ Yeesuu a lee kano feyɛ, “Mo e pɔɔrɔ bodobodoo kabegyɛɛ, na mò nɛ mo e taa a m bo sa mò-ɔ e gye anɛŋ a sɛsɛ-ɔ.” Amɔsɛ se-ɔ nɛ ɔɔ teŋ bodobodoo kabegyɛɛ, nɛ ɔɔ bo pɔɔrɔ, nɛ ɔɔ taa sa Yudas, Simɔŋ Kariyotinyi mò gyi-o. ²⁷ Yudas a deŋ kɔɔrɛ bodobodoo-o, nɛ ɔbɔnsam a lwee mò mfɛɛrɛ-rɔ, nɛ Yeesuu a tɔwɛ gywii mò feyɛ, “Da eyɛɛ se waa kɛtɔ nɛ fo e kpa a fo waa-ɔ!” ²⁸ Bamɔ pɛɛɛ nɛ bo te teeбуri ase-ɔ ɔko moŋ nu kɛtɔ nɛ Yeesuu e tɔwɛ o gywii mò-ɔ kaase. ²⁹ Yudas a gye ɔko nɛ o deerɛ bamɔ atanne kɔrɛɛ se-ɔ se-ɔ, agyasepo-ɔ bokɔ nyi feyɛ Yeesuu a tɔwɛ gywii mò nɛe feyɛ o ya sɔɔ ateese nɛ a tiri bamɔ-ɔ nɛe, bɛɛɛ ɔɔ tɔwɛ gywii mò nɛe feyɛ o lee atanne-ɔ ako sa atiripo nɛe. ³⁰ Yudas a kɔɔrɛ bodobodoo-o, nɛ ɔɔ leɛ kawu kaluwa koŋkɔ o yii. Saŋ amo-ɔ kyɔwɛ a lɔwɛ.

Mbraa popwɛɛ-ɔ

31 Yudas a lee-ɔ kamεε, nε Yeesuu yε, “Mbeyɔmɔ Wuribware e kpa a o sa mo, dimaadi mò gyi-o, kedabe. Na mon' yere amo se bo nyu Wuribware kedabe. **32** To, Wuribware e borɔ mo se a o bo kaapo mò fɔŋfɔŋ kedabe-ɔ se-ɔ, o borɔ mò eyee se bo kaapo mo, dimaadi mò gyi-o, kedabe. O kpa a o waa amo-ɔ mbeyɔmɔ.

33 Mo gyi-ana, aneŋ ne mo a tɔwε gywii Yudaa awuye abrɛse-ɔ dεe nε mo e tɔwε mo i gywii mone-ɔ feyε mo aa mone e kyεna sanj katij ko nee, mone i buwi a mon' kpa mo, amaa mone maa taare a mon' yo mfεn ne mo e yo-ɔ.

34 Mbeyɔmɔ mbraa popwεe nε n de mo e sa mone-ɔ e gye feyε mon' dεe kpa abεε aseŋ. Aneŋ ne mo a kpa mone aseŋ-ɔ, aneŋ dεe nε mon' dεe kpa abεε aseŋ. **35** Mone e kpa abεε aseŋ, amo aseεε pεεε i nyu feyε mone gye mo agyasepo nee.”

Aneŋ ne Yeesuu a tɔwε feyε Peetroo e swεe feyε o moŋ nyi mò-ɔ

(Matiyo 26.31-35; Maak 14.27-31; Lukas 22.31-34)

36 Nε Simɔŋ Peetroo a bise feyε, “Mo nyanpe, mfεnε ne fo e yo?”

Nε Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Fo maa taare a fo gya mo se yo mfεn ne mo e yo-ɔ mbeyɔmɔ, amaa fo sanj fo e gya mo se kamεε-ɔ.”

37 Nε Peetroo a bεe bise feyε, “Mo nyanpe, ntεtɔ nee ne ma taare a n gya fo se mbembeyɔmɔ? Mo a waa siraα feyε mo i wu a n sa fo.”

38 Nε Yeesuu a bεŋŋaa mò feyε, “Kasεntij ne fo a waa siraα feyε fo i wu a fo sa mo aaa? Mo i gyi fo

kasə̄ntiŋ feyε, fo e swee iluwi esa feyε fo moŋ nyi mo pwεε na kyanjare dεe fore.”

14

Yeesuu e gye kpa ne ane e borɔ se a ane bo yo mo se ase-o

¹ Ne Yeesuu a kya se tɔwε gywii mò agyasəpo-o feyε, “Moŋe ma lεe sa a moŋe iduŋ teŋŋe moŋe. Moŋ' dεe kɔɔrε Wuribware gyi, na moŋ' dεe kɔɔrε mo-o gyi. ² A lεe feyε akyan bweetɔ bo n se aye, amoſe se-o mo e gye ɻkpεe a ɻ nya lɔŋŋɔ ekyenakpa sa moŋe. Weetee a dεe a moŋ gye aneŋ nεe, ma tɔwε amo-o a n gywii moŋe. ³ Feŋε mo ya lɔŋŋɔ ekyenakpa sa moŋe-o, mo i kiŋŋi a m ba bo taa moŋe yaa mo ase, na moŋ' nya kyena mfεŋ ne n te-o. ⁴ Moŋe nyi aneŋ ne moŋe e waa a moŋ' yo mfεŋ ne mo e ya kyena-o.”

⁵ Ne Tomas a tɔwε gywii mò feyε, “Mo nyaŋpe, ane moŋ nyi mfεŋ ne fo e yo-o. Ne emenε ne ane e waa a ane ɻu kpa bo yo mfεŋ?”

⁶ Ne Yeesuu a beŋŋaa mò feyε, “Mo-o mo e gye kpa amo. Mo e gye ne ɻ kaapo ɔkɔ kasə̄ntiŋ a kpa ne o borɔ se, na o nya nya ɻkpα na kukyure ne a moŋ de kεe-o. Aneŋ se-o, ɔkɔ maa taare a o yo n se ase, amo o borɔ mo se pwεε. ⁷ Moŋe nyi mo nεe, weetee mbeyɔmɔ moŋe nyi n se. Lεe mbeyɔmɔ bo yo, moŋe i gyii mò, a lεe feyε moŋe a ɻu mò.”

⁸ Ne Filipo a tɔwε gywii mò feyε, “Mo nyaŋpe, kaapo ane fo se-o, kεtɔ ne ane e kpa-o pεεe nεe.”

⁹ Ne Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Filipo, lee kedədaadədaa ne mo aa moŋe pεεe a kyena-o. Fo san fo moŋ nyi mo aaa? ɔkεmaa ne oo ɻu mo-o,

oo እኔ n sē nee. Ne emenē sē nē fo ye እ kaapo mone n sē? ¹⁰ Fo e kōrē fo i gyi feyε mo aa n sē gye kōkōnko, bēee? Abwareseñ nē mo a tōwē gywii mone-o moŋ lēe mo ase nee. Aa lēe n sē nē o bo mo ase-o ase nee. N sē bo mo ase nee o waa mō fōnfōn kusun. ¹¹ Aneñ se-o, mon' dēe kōrē gyi feyε mo aa n sē gye kōkōnko. Mone e ma taare a mon' kōrē mo fōnfōn aseñ gyi, amo feraa, asuŋ nē mo a waa-o se, mon' kōrē mo aseñ gyi. ¹² Mo i gyi mone kaseñtiñ feyε əkēmaa nē o kōrē mo o gyi-o e waa asuŋ nē mo e waa-o. O waa akō na a kyō amo-o, a lee feyε mo e yo n sē ase nee. ¹³ Mo ya yo n sē ase, kētō kēmaa nē mone kēmaa ya kōrē mo kēnyare-rō-o, mo e waa a n sa mō, na n sē kēdabē nya bōrō mo sē bo lee kawu. ¹⁴ Amose se-o, mone ya kōrē kētō kēmaa mo kēnyare-rō, mo e waa a n sa mone.”

Wuribware a kufwiijē timaa-o nē Yeesuu a tōwē feyε o de o kyojwē ane-o

¹⁵ Ne Yeesuu a kya sē tōwē feyε, “Mone e kpa mo aseñ feraa, mon' gya mo mbraa se. ¹⁶ Na እ yere-rō tōwē gywii n sē, na o ba əkyarəpo bo kyojwē mone, na o yere mo ayaa-rō, na mone aa mō kyēna. ¹⁷ Mō e gye Wuribware a kufwiijē-o, kaseñtiñ wuye-o. Kaye-rō asēsē maa taare a bo buñji bamō እkpōnō-rō sa mō, a lee feyε bo moŋ kee mō, ne bo maa taare a bo gyii mō. Amaa mone feraa, mone e taare a mon' gyii mō, a lee feyε o sii mone ase, na o kyēna mone እkpōnō-rō. ¹⁸ Ma yōwē mone feyε anjōngyi-o, amaa mo e bee kinjī a m ba mone ase. ¹⁹ A bo waa kafwēe-o, kaye-rō asēsē maa lee እኔ mo, amaa mone feraa mone i እኔ

mo. Bo lēe anēj nē mo i kyiñji a m bēe nya ɣkpa-ɔ se-ɔ, mōnē mō mōnē e nya ɣkpa na kukyure nē a moñ de kεε-ɔ. ²⁰ Kake amo ya fo, mōnē i ḥju feyε mo aa n sē gye kokoñko, nē mo aa mōnē mō gye kokoñko. ²¹ Ʉkemaa nē o kωrē mo mbraa, nē o gya mimo sē neenee-ɔ, a kaapo nēe feyε o kpa mo aseñ. Ʉko nē o kpa mo aseñ-ɔ, n sē e kpa mō aseñ. Na ḥ gbaa, ḥ kpa mō aseñ, na n sa a o gyii mo.”

²² Nē Yudas (n gye Yudas Kariyotinyi) ye, “Mo nyañpe, emēne ya waa sē ne fo maa sa a kaye-rō aseñse gyii fo, nē anē wōrē e gye nē anē i gyii fo?”

²³ Nē Yeesuu a beñjaa mō feyε, “Ʉkemaa nē o kpa mo aseñ-ɔ e gya mo kanɔ sē. Na n sē kpa mō aseñ, na mo aa n sē ba mō ase bo kyena. ²⁴ Ʉkemaa mō ne o maa kpa mo aseñ-ɔ maa gya mo kanɔ sē. Aseñ ne mōnē a nu lēe mo aseñ-ɔ mō moñ lēe mo fōñfōñ ase nēe, amaa aa lēe n sē ne oo suñ mo-ɔ ase nēe.

²⁵ Mo a sañ m bo mōnē aseñ-ɔ, nē mo a tōwē amo-ɔ gywii mōnē. ²⁶ Amaa mōnē ya tañ mo aseñ-ɔ se, ɔkyarōpo amo nē ba tēe mō e Wuribware a kufwiijē timaa-o nē n sē de mō o kyonwe mo kēnyare-rō-ɔ e kaapo mōnē kētō kemaa, na o sa a mon' nyiñji kētō kemaa nē mo a tōwē gywii mōnē-ɔ se. ²⁷ Kētō nē ko kyō-ɔ e gye feyε mo e sa mōnē kayeeyuri. Mo fōñfōñ kayeeyuri nē n de mo e sa mōnē, amaa n gye anēj nē kaye-rō aseñse de ba sa-ɔ nē n de mo e sa mōnē.

Mōnē ma sa a mōnē iduñ tēñjē mōnē na kufu nya mōnē. ²⁸ Mōnē a nu feyε mo a tōwē gywii mōnē feyε mo e yō nēe, amaa mo i kiñji a m ba mōnē ase, bεε-? Mōnē e kpa mo aseñ feraa, weetee mōnē akatō i gyi feyε mo a yō n sē ase, a lēe feyε o

kyo mo kpa kemaa se. ²⁹ Mo a tawé amo-o gywii moné mbeýomó pwéé na a dée ba, nē amo-o ya ba-o, na mon' nya kōrē kētō nē mo a tawé-o gyi. ³⁰ Ma lée taaré a mo aa moné a sa sēnsa kyee, a lée feyé Óbōnsam nē o de kaye-rō asēsé mfēerē sē keyaaleñ-j-o e ba, amaa o moj de keyaaleñ mo se. ³¹ Amaa amo-o pēee e ba na kaye-rō asēsé nya ḥu feyé kasēntij si mo e kpa n sē aseñ, nē mo e waa kētō kemaa nē n sē a tawé gywii mo e ḥu waa-o nee.

To, mon' sa a ané lée mfēe."

15

Yeesuu e gye bobe kiyii timaa

¹ Bamō a maa sē ba yo-o, nē Yeesuu a kya sē tawé feyé, "N du nee feyé bobe kiyii timaa. N sē mo e bo kemō. ² O kpoñjē kayaagyii kemaa nē ka maa swéé agyi-o a o bo twéé, na o ḥeri ḥyaagyii kō nē n swéé agyi-o si, na ḥu nya pōwé swéé agyi bweetō. ³ Moné feraa, mo abwareseñ nē mo a tawé gywii moné-o a kyo sa nē moné a teñ moné ḥywore lee ebøyé-rō. ⁴ Kiyii-o ye, ḥyaagyii, mon' kyena mo se neené, na mo-o ḥu nya kra moné-rō kenkenj. Kiyii kayaagyii maa taaré a ka lēñ kamō eyee sē swéé agyi, amo kayaagyii-o te kiyii-o si. N du nee feyé kiyii-o, moné mo moné du feyé ḥyaagyii-o. Anenj dēe nē moné maa taaré a mon' swéé agyi, amo moné te mo se.

⁵ N ye eeé, n du nee feyé bobe kiyii-o, nē moné mo moné du feyé kemō ḥyaagyii-o. Okemaa nē o te mo se, nē mo-o n de mō-rō kenkenj-o e swéé agyi bweetō, a lée feyé moné e moj tii mo se, moné wōrē maa taaré a mon' waa seyé. ⁶ Amaa mō nē o moj te mo se-o e lee a o lee da, na bo taa mō twéé bo

kyoŋw  fey  kiyii kayaagyii-o, na ka di w re. Na b 
taa kam  b  waa d ekpa-r  kure. ⁷ M ne ya ky na
m  se, n  m -o m  m  a kra m ne-r  kenken, amo
feraa m ne e kore ket  kemaa n  m ne e kpa-o,
m ne e nya. ⁸ M ne ya sw e agyi bwe t , n  e
nya k dabe, na a b e  kaapo fey  m ne a kii m 
agyasepo-o n e .

⁹ M  e d e  kpa m ne ase  fey  an e  d e  n 
se e kpa mo ase -o. M ne feraa mon' d e  ky na
an e  n  a sa a n d e  kpa m ne ase -o. ¹⁰ M ne ya
gya m  mbraa se, m  e d e  kpa m ne ase , fey 
an e  d e  n  mo a gya n  se mbraa se, n  o saj o kpa
mo ase -o. ¹¹ M  a t w  amo-o gywii m ne n e  a
m ne akato nya gyi. M ne kakat gyi bwe t  mo e
le  mo ase n e . ¹² M  e t w  mo i gywii m ne fey 
mon' d e  kpa ab e  ase  fey  an e  d e  n  moj kine
m ne ase  k kpa-o. ¹³ Ket  ne nyi kp se e ba a o
b  kaapo fey  o kpa m  nyare-ana ase  bwe t -o
e gy  fey  m  a w  sa bam . ¹⁴ M ne ya gya ase 
n  mo e t w  mo i gywii m ne-o se, amo feraa a
kaapo fey  m ne gye mo nyare-ana n e . ¹⁵ Ma le 
te  m ne fey  mo ayaaf re, a le  fey  keyaaf re
moj nyi ket  ne m  ny nj pe e w aa-o. Amaa  jkee,
mo e te  m ne fey  mo nyare-ana, a le  fey  mo a
t w  ket  kemaa ne mo a nu le  n  se ase-o gywii
m ne. ¹⁶ N gy  m ne ya lee mo fey    kii m ne
ny nj pe. Amaa mo ya te  m ne fey  mon' b  kii mo
agyasepo-o, na n su  m ne b  kyoŋw  fey  mon'
ya sw e agyi bwe t , agyi n  a m a gyo-o. M ne
ya w aa amo-o, n  se e sa m ne ket  kemaa ne m ne
e kore mo k nyare-r -o. ¹⁷ Amose-o mbraa n  de
mo e sa m ne-o e gy  fey  mon' d e  kpa ab e  ase ."

Kikisi n̄e kaye-r̄o ases̄e i kisi mone-o

18 N̄e Yeesuu a kya s̄e t̄owē feyε, “To, mone ya ḥu feyε kaye-r̄o ases̄e i kisi mone, mon' nyiŋŋi si feyε aneŋ d̄ee n̄e baa kyo d̄ee gyε ḥkpεe kisi mo. **19** Mon̄e d̄ee mone tii kaye-r̄o ases̄e s̄e, n̄e mone aa bamō asuŋ gyε akon̄k̄o n̄ee-o, weetee ba kpa mone aseŋ feyε bamō eyee-o. Amaa mo a t̄ee mone l̄ee kaye mo ases̄e-r̄o. Amose s̄e-o mone moŋ l̄ee mone bo kaye-r̄o ases̄e a kebegya-o, aneŋ s̄e n̄e kaye-r̄o ases̄e i kisi mone-o n̄ee. **20** Mon' nyiŋŋi k̄et̄o n̄e mo a t̄owē gywii mone-o s̄e feyε keyaafōrē k̄emaa moŋ bo-r̄o n̄e o kyo mo nyanpe.* Amose-o aneŋ n̄e boko a gya mo kan̄o s̄e-o d̄ee n̄e ba gya mone lee si. Aneŋ n̄e boko mo a waa mo aworefō-o-mo d̄ee n̄e ba waa mone gbaa mone aworefō. **21** Aneŋ ne mone bo mo kebegya-o s̄e-o s̄e n̄e ba waa mone amo-o pεεε, a l̄ee feyε bo moŋ nyi mo n̄e oo suŋ mo-o. **22** N̄ d̄ee moŋ ba kaye mo-r̄o bo t̄owē abwareſen̄ gywii kamō-r̄o ases̄e n̄ee, weetee n̄ se maa bu bamō bɔyε n̄e ba waa-o k̄ep̄o. Aneŋ n̄e mo a ba-o s̄e-o, bo moŋ l̄ee bo de k̄et̄o n̄e ba yere s̄e a bo bo waa bɔyε-o. **23** Ḫk̄emaa n̄e o kisi mo-o, aneŋ d̄ee n̄e o kisi n̄ se gbaa. **24** N̄ d̄ee moŋ ba kaye mo-r̄o bo waa asuŋ n̄e ḥko moŋ t̄ee waa amo-o n̄ee, weetee n̄ se maa bu bamō bɔyε n̄e ba waa-o k̄ep̄o. Aneŋ n̄e a du-o, baa ḥu k̄et̄o n̄e mo a waa-o, n̄e amo-o pεεε gbaa bo saŋ ba kisi mo aa n̄ se pεεε. **25** Amo-o kyo a ba aneŋ, na k̄et̄o n̄e abwareſen̄ wore-o a t̄owē-o nya ba kasentij feyε, ‘Kikisi n̄e baa kisi mo-o moŋ de kaase.’* **26** Ḫkyarjpo n̄e o l̄ee n̄ se ase-o e ba. M̄o e gyε Wuribwar̄e a kufwiij-e-o, kasentij wuye-o.

* **15:20** Yohanee 13.16.

* **15:25** Kiliŋ 35.19; Kiliŋ 69.4.

Mò ya ba, mò e gye nè o kya mònè-rò. Mò e sa a o lee n se ase ba mònè ase, na o tòwè mo aseñ gywii aseñ. ²⁷ Na mònè mo, mon' tòwè mo aseñ, a lee feyε mònè kyo mònè bo mo ase lee kegyenkpεe-o-rò.”

16

¹ Nè Yeesuu a kya se tòwè feyε, “Mò a tòwè amo-o gywii mònè nee a mònè ma nya kinji kamεε. ² Ba gya mònè a bo lee bamò kεbwarekore akyan-jnò. Sanj ko e ba a o bo ba, nè okemaa nè o moa mònè-o e fa feyε, mò a waa amo-o, oo waa kòtoko sa Wuribware nee. ³ Kètò se nè ba waa mònè amo-o e gye feyε bo moñ nyi n se, aneñ dεe nè bo moñ nyi mo. ⁴ Amaa mo a tòwè amo-o gywii mònè nee a sanj-o ya fo feyε bo waa ato mo, na mon' nya nyinji si feyε mo a kyo tòwè gywii mònè.”

Asuñ nè Wuribware a kufwiijε timaa-o e waa-o

Nè Yeesuu a kya se tòwè feyε, “Mò a sanj m bo mònè ase-o se, nè moñ wuree tòwè aseñ mo gywii mònè.

⁵ To, mbeyomò mo e yo mò ne oo sun mo-o ase nee. Amaa mònè ko gbaa moñ taare bise mo feyε, ‘Mfeneñ ne fo e yò?’ ⁶ Nè mbeyomò feraa ne mo a tòwè gywii mònè-o, aa koñ waa mònè ewεε. ⁷ Mo i gyi mònè kaseñtin feyε, mo ya yo, a baare a a sa mònè, a lee feyε, mo e moñ yo, okyarɔpo-o maa ba mònè ase. Amaa mo ya yo feraa, mo e ba mò a m bo kyonjwe mònè. ⁸ Nè mò ya ba-o, o kaapo aseñ ne bo bo kaye mo-rò-o feyε bo gyε aboyewaapo. Nè o kaapo bamò feyε bo bee baa waa bɔyε feyε baa poro mo feyε mo e gye oboyewaapo. Nè o bee o kaapo bamò oko nè Wuribware i bu kεpo-o, na oko

mə nə o bu kəbenj-ɔ. ⁹ Ḫ kaapo bamə feyε bamə e gye nə baa waa boyε, a lee feyε bo mən̄ kəorə mə gyi. ¹⁰ Ḫ bee ɔ kaapo bamə feyε bamə mpərə mən̄ gye kasəntiŋ, a lee feyε mə ya lee mfəe nə mən̄ e mən̄ lee nju mə, a kaapo nəe feyε n sə Wuribware ase nə mə a yɔ. ¹¹ Nə ɔ bee ɔ kaapo bamə feyε baa fə kpa bo lee ɔkə nə Wuribware i bu kəpɔ-ɔ, a lee feyε Ḫbənsam nə ɔ saŋ o de bamə mfəerə sə keyaaleŋ-ɔ, nə Wuribware a kya gyi mə aseŋ bu mə kəpɔ.

¹² N de aseŋ bweetɔ a n təwə gywii mən̄, amaa mbeyəmɔ amo kunu e waa mən̄ ase kokyɔ. ¹³ Amaa Wuribware a kufwiijə-o feraa, mə a gye kasəntiŋ wuye-o si-o, mə ya ba, ɔ gye mən̄ ȳkpree a mən̄' nu kətɔ kəmaa kaase. N gye mə fəŋfəŋ keyaaleŋ se ne ɔ təwə aseŋ a o gywii mən̄. Amaa ɔ təwə amo nə oo nu-o nəe, na ɔ təwə atɔ nə a ba a a bo ba-ɔ. ¹⁴ Ḫ sa mə kədabe, a lee feyε o nu mə aseŋ ne n de-o, na ɔ təwə amo gywii mən̄. ¹⁵ Aseŋ ne n de-o amo dəe nə n sə mə de. Amosə sə nə mə a təwə feyε Wuribware a kufwiijə-o i nu mə aseŋ ne n de-o, na ɔ təwə gywii mən̄.”

Ewəe na kakatɔgyi

¹⁶ Nə Yeesuu a kya sə təwə feyε, “Amo ya waa kafwəe, mən̄ maa lee nju mə pεee. Amaa a bee bo waa kafwəe-ɔ, na mən̄' bee nju mə, a lee feyε mə e kpa a ȳ yɔ n sə ase nəe.”

¹⁷ Nə mə agyasepo-ɔ bokə a bise bamə wore wore feyε, “Emenə nə amo-ɔ kaase e kaapo-ɔ nəe? Ḫ təwə o gywii ane feyε, amo ya waa kafwəe, ane maa lee nju mə, amaa a bee bo waa kafwəe-ɔ, ane e bee nju mə. Nə ɔo bee təwə feyε, ‘a lee feyε mə e kpa a ȳ yɔ n sə ase nəe.’ ¹⁸ Emenə nə ‘a bo waa

kafwee' mə kaase e kaapo-o nee? Ane moŋ nyi ketə
ne amo-o e kaapo-o!"

¹⁹ Yeesuu a pini fεyε ba kpa a bø bise mØ-ɔ se-ɔ, nε oo tøwε gywiι bamø fεyε, “N yε εεε, ‘Amø ya waa kafwee, mone maa lεe ηu mo,’ nε m bεe η yε εεε, ‘Amaa a bεe bø waa kafwee-ɔ, na mon’ bεe ηu mo.’ Amø-ɔ ne mone i bise abεe aaa? ²⁰ Mo i gyi mone kasεntiŋ fεyε mone i su akyukyu na imee, amaa kaye-rø asεse fεraa, a waa bamø kakatøgyi. A waa mone ɛwεε, amaa mone ɛwεε-ɔ i kyurowi na i kii kakatøgyi. ²¹ Okyee e kpa a o kowε kayaagyi, amo mØ asen a waa ɛwεε, a lee fεyε mØ awøreføo san a fo. Amaa mØ ya kowε kayaagyi-o, amo o taŋ mØ awøreføo se. Na mØ akato gyi fεyε oo kowε kayaagyi bo waa kaye-rø. ²² Anen deε nε a du mone ase. Mbeyømø a maa waa mone køne, amaa m bεe mo i ηu mone, na mone akato gyi kyoŋ se, kakatøgyi ne øko maa taare a o køre lee mone ase-ɔ. ²³ Kake amo ya fo, mone maa bise mo seye. Amaa mo i gyi mone kasεntiŋ fεyε n se e gye ne o sa mone keto kemaa ne mone e kore mØ mo kenyare-rø-ɔ. ²⁴ Haree lee san-ɔ bo fo mbeyømø, mone moŋ tee kore kotočko mo kenyare-rø. Lee ndøo bo yo, mon’ kore na mon’ nya, na mone akato nya gyi bweeto.”

Yeesuu a kɔ gyi kaye_-rɔ ɔyaaleŋpo se

25 Ne Yeesuu a kya se tɔwɛ feyɛ, “Mbeyɔmɔ feraa akpare-rɔ nɛ mo e kaapo mone atɔ mo. Amaa san ko e ba, ne ma lɛɛ ba akpare a m bo kaapo mone. San amo feraa, mo e tɔwɛ n se aseŋ a n̩ kaapo-rɔ gywii mone. **26** Kake amo ya fo feraa, n gye mo e gye ne mo e kore n se mone kuṇu si kotoko. Mone

fɔ̄nfɔ̄ŋ e kɔ̄rē mò mo kenyare-rɔ, ²⁷ a lèe feyε n sε fɔ̄nfɔ̄ŋ e kpa mɔ̄nε aseñ. Kɛtɔ sε nε n sε Wuribware e kpa mɔ̄nε-ɔ e gye feyε mɔ̄nε e kpa mo aseñ, nε mɔ̄nε a kɔ̄rē gyi feyε mo a lèe mò ase nε. ²⁸ Mo a lèe n sε ase nε, nε mo a ba kaye-rɔ. Nε mbeyɔmɔ mo e lèe kaye-rɔ a n yɔ n sε ase.”

²⁹ Nε mò agyasepo-ɔ a tɔwε gywii mò feyε, “Ehεεεη, nκee fεraa fo a sa señsa, na fo moñ lεε fo de akpare fo e waa-rɔ. ³⁰ Anε nyi mbeyɔmɔ feyε fo nyi kɛtɔ kεmaa. Fo nyi kɛtɔ nε kε bo anε mfεεre-rɔ-ɔ. Amose, a moñ lεε a tiri feyε ɔkɔ bise fo señbise kemaa. Amo-ɔ e gye ne a sa a anε kɔ̄rē gyi feyε fo a lèe Wuribware ase nε.”

³¹ Nε Yeesuu a lee kano feyε, “Mɔ̄nε e kɔ̄rē mo mone i gyi aaa? ³² Sañ e ba, o kyo o fo mfee gbaa, sañ ne mone pεεε e brawe-rɔ-ɔ, na moñ' sere yωwε mo wɔrε kpeñ bo sii mfee. Na mɔ̄nε ɔkεmaa sere yɔ mò aye. Amaa kaseñtin si, n gyε sa ne mo a sañ mo wɔrε, a lèe feyε n sε bo mo ase.

³³ Mo a tɔwε amo-ɔ gywii mɔ̄nε nε a moñ' nya nya kayeeyuri ne ka lèe mo ase-ɔ. Kaye-rɔ aseñ e sa a moñ' kpone. Amaa moñ' nya wɔrε sañ kemaa, a lèe feyε mo a kɔ gyi Obənsam, kaye-rɔ a ɔyaaleñpo-ɔ, se.”

17

Anεj ne Yeesuu a kɔrē kebwarekɔrē sa mò agyasepo-ɔ na Kristoo awuye pεεε-ɔ

¹ Yeesuu a tɔwε amo-ɔ lɔwε-ɔ, ne o deerε Wuribware sε, ne o ye, “N sε, mo sañ-ɔ a fo. Sa mo kεdabe na wuraa, na n sa a aseñsε nju fo kεdabe na wuraa ne fo de-o, ² a lèe feyε fo ya

sa mo keyaaleŋ asesɛ pɛɛɛ se, na ŋ nya taa ŋkpa na kukyure nɛ a moŋ de kɛɛ-ɔ bɔ sa bamɔ pɛɛɛ nɛ fo a sa mo-ɔ. ³ Bamɔ a de ŋkpa na kukyure mo nɛ a moŋ de kɛɛ-ɔ se-ɔ, bɔ nyi fo, Wuribware, nɛ fo wɔrɛ kpeŋ e gye nyaŋpɛ-ɔ, nɛ bɔ nyi mo, Yeesuu Kristoo, nɛ fo a suŋ mo bɔ kyoŋwɛ kayɛ mo-ɔ-ɔ. ⁴ Mo a lɔwɛ kusuŋ nɛ fo a sa mo feyɛ ŋ waa-ɔ se-ɔ, mo a kaapo fo kɛdabɛ na wuraa kayɛ mo-ɔ. ⁵ N se, sa a n kyena fo ase mbeyɔmɔ, na ŋ nya kɛdabɛ na wuraa nɛ mo aa fo dɛɛ anɛ de pwɛɛ nɛ anɛ a dɛɛ twɛɛ kaye mo-ɔ.

⁶ Mo a sa nɛ mo agyasepo mo nɛ fo a lee lee kaye mo-ɔ sa mo-ɔ pɛɛɛ a gyii fo. Bɔ gye fo lee nɛɛ, nɛ fo a taa bamɔ sa mo. Nɛ baa nu fo kanɔ. ⁷ Mbeyɔmɔ feraa, bɔ nyi feyɛ ketɔ kemaa nɛ fo a sa mo-ɔ a lee fo ase nɛɛ. ⁸ Aseŋ nɛ fo a bɔ sa mo-ɔ nɛ mo a tɔwɛ gywii bamɔ, nɛ baa kɔɔre amo gyi. Bɔ nyi feyɛ kaseŋtiŋ si nɛ mo a lee fo ase ba. Nɛ baa kɔɔre gyi feyɛ fo ya suŋ mo.

⁹ Amose-ɔ, mo e kɔrɛ kɛbwarekɔrɛ mo e sa bamɔ nɛɛ. N gyɛ kaye-ɔ asesɛ pɛɛɛ nɛ mo e kɔrɛ mo e sa mbeyɔmɔ, amaa mo agyasepo mo nɛ fo a sa mo-ɔ nɛ mo e kɔrɛ kɛbwarekɔrɛ mo e sa. ¹⁰ Sesɛ kemaa nɛ m bɔ mɔ-ɔ gyɛ fo sesɛ nɛɛ, nɛ sesɛ kemaa nɛ fo bo mɔ-ɔ mo gyɛ mo sesɛ. Nɛ mo kɛdabɛ a bɔrɔ bamɔ se lee kawu. ¹¹ Nɛ mbeyɔmɔ mo e ba fo ase. Ma lee kyena kaye-ɔ. Amaa bamɔ feraa, bo te kaye mo-ɔ nɛɛ. N se kpeyaa, mo e kɔrɛ fo feyɛ fo ba fo kɛnyare nɛ fo a bee sa mo-ɔ keyaaleŋ bɔ kuŋ bamɔ, na bɔ nya waa kokonkɔ, feyɛ anɛŋ nɛ mo aa fo e gye kokonkɔ-ɔ. ¹² Mo a bɔ bamɔ ase-ɔ, nɛ mo a ba kɛnyare amo nɛ fo a sa mo-ɔ keyaaleŋ bɔ kuŋ bamɔ. Anɛŋ

se-ɔ, bamø እկօյկօ moŋ fo, amø odiburopø nø fo a kyø tøwø feyø o fo-ɔ, na anøn nø baa kyørøe waa abwareseñ wøre-ɔ-rø-ɔ nya waa kaseñtinj.

13 Nø mbeyømø mo e ba fo ase nee. Mo e tøwø aseñ mo kayø mø-rø nee na bo nya nya mo kakatøgi nø n de-o bamø ካկրո՞-rø bwøetø. **14** Mo a tøwø fo aseñ gywii bamø, nø kayø mø-rø aseñ a kisi bamø, bo lëe anøn nø bo moŋ tii kayø mø-rø a aseñ-ɔ se-ɔ, feyø anøn døe nø gbaa moŋ tii kayø mø-rø a aseñ-ɔ se-ɔ. **15** Ma kore fo nee feyø fo lee bamø lëe kayø mø-rø. Amaa ketø nø mo e kore fo bwøetø-ɔ e gye feyø fo kun bamø na bo ma Iwee ገብናስም kesaree-rø. **16** Feyø anøn nø moŋ tii kayø mø-rø a aseñ-ɔ se-ɔ, anøn døe nø bamø gbaa bo moŋ tii kayø mø-rø a aseñ-ɔ se. **17** Amose-ɔ, døe sa a bo gyii fo kaseñtinj-o na bo nya yøwø kayø mø bo sii kamee taa bamø eyee bo sa fo kaseñtinj-no, a lëe feyø fo aseñ nø fo e tøwø-ɔ gye kaseñtinj. **18** Mo a suŋ bamø bo kyønwe kayø-rø nee feyø anøn døe nø fo a suŋ mo bo kyønwe kayø-rø-ɔ. **19** Mo a kperi bamø se taa mo eyee bo sa fo, na bamø-ɔ bo nya nya taa bamø eyee bo sa fo kaseñtinj-no sanj kemaa.

20 Ne mbeyømø mo e kore kebwarekore mo e sa bamø ne ba kørø mo a bo gyi bo lëe mo agyasepo mø abwareseñ koto-wø-ɔ se. **21** Mo kebwarekore e gye feyø bamø pøe waa kokoŋko. Sa a mo aa bamø aa fo waa kokoŋko. N se, sa a bo waa kokoŋko feyø anøn nø mo aa fo gye kokoŋko-ɔ, na kayø-rø aseñ nya kørø gyi feyø fo ya suŋ mo. **22** Mo a sa bamø kødabø na wuraa kokoŋko nø fo a sa mo-ɔ døe, na bo nya waa kokoŋko

feyε aneŋ nε mo aa fo gye kokoŋko-ɔ. ²³ Na fo sa a mo aa bamo a tii fo sε waa kokoŋko kpeŋ, na kayε mo-rɔ a asεsε-ɔ nya ɳu feyε fo ya suŋ mo, nε fo e kpa bamo aseŋ feyε aneŋ nε fo e kpa mo aseŋ-ɔ.

²⁴ N sε, agyasepo ne fo a sa mo-ɔ feraa, nε mo e kpa feyε bø ba mo ase mfεŋ ne mo e yo-ɔ, na bo nya ɳu mo kedabε na wuraa, kedabε na wuraa ne fo a sa mo-ɔ, a lee feyε fo a kpa mo aseŋ pwεε nε ane a dεe tweε kayε mo.

²⁵ N sε timaa, kayε mo-rɔ a asεsε-ɔ moŋ nyi fo, amaa ɳ nyi fo. Ne mo agyasepo-ɔ mɔ bo nyi feyε fo ya suŋ mo. ²⁶ Mo a sa nε baa gyii fo. Amaa mo e kya sε a n sa a bo gyii fo, na kεkpa nε fo de sa mo-ɔ nya sii bamo ɳkponɔ-rɔ, na mo aa bamo waa kokoŋko.”

18

Aneŋ nε baa kra Yeesuu-o

(Matiyo 26.47-56; Maak 14.43-50; Lukas 22.47-53)

¹ Yeesuu a kore kebwarekore mo lɔwe-ɔ, nε mò aa mò agyasepo-ɔ a narε ya teŋ Kidrɔŋ Kemanṭanɔ-nɔ. Baa gyi banε bø muruwaa ayii kɔ mfεŋ, ne Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a ya lweero.

² Yudas odiburopo-ɔ mɔ nyi mfεŋ ne banε-ɔ bø-ɔ, a lee feyε Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a gyanŋε mfεŋ iluwi bweɛtɔ. ³ Amose-ɔ nε Yudas a ba mfεŋ. Mò aa Roma asoogyaa awuye kɔ na Wuribware sunjkpa adeerɛsɛpɔ kɔ nε Wuribware aləŋŋɔpɔ abrɛsε na Farisii awuye a suŋ-o ya ba. Na bo de adɔŋtɔ na ifetiri na epɔɔrɔɔ.

4 Yeesuu nyi ketə kəmaa nē ke e ba a kē bo waa mō-o. Amosē se-o nē oo meraa se o yo bamō ase, nē oo bise bamō feyε, “Nsē nē mōne i buwi mōne e kpa?”

5 Nē baa lee kanə feyε, “Yeesuu Nasarətenyi-o.” Nē o ye, “Mō e bo mfēe-o.” Yudas odiburopo-o yere bamō nē mō aa bamō a ba-o ase. **6** Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Mō e bo mfēe-o”-o, nē baa lwii kamεε ya lēe daye sweere.

7 Nē Yeesuu a bee bise bamō feyε, “Nsē nē mōne i buwi mōne e kpa?”

Nē bo bee bo ye, “Yeesuu Nasarətenyi-o.”

8 Nē Yeesuu a lee kanə feyε, “Mō a kyō tōwē gywii mōne feyε m bō mfēe. Mōne i buwi mōne e kpa mo feraa, mon'sa a bomo-o nē bō tii mo se-o nare.”

9 Ḍō tōwē amo-o nēe a kētə nē oo kyō tōwē-o nya waa kaseñtiñ feyε, “N sē, mon' sa nē fo asēsē nē fo a sa mo-o əkōñkō gbaa a fo.”*

10 Sañ amo-o Siməñ Peetroo de kēpanj, ne oo gyiiri kēmo lēe kēmo kegyafo-rō bō ḡe Wuribware ələññəpo bresē a anya-o əko kigyisesebə teñ. Kenya-o kenyare e gyē Malakus.

11 Nē Yeesuu a tōwē gywii Peetroo feyε, “Taa fo kēpanj-o waa kēmo kegyafo-rō! A lēe feyε a tiri feyε n gyi aworefō mō, na ḡe wu lowi ne n se Wuribware a tōwē feyε ḡe wu-o.”

Anęñ nē Yeesuu a yere Hanaa akatə-rə-o

12 Nē asoogyaa awuye-o na bamō əbrēsē na Wuribware sunkpa a adeerēsepō-o a kra Yeesuu, nē baa ḡure mō. **13** Nē baa taa mō yaa Hanaa nē o gyē Kayafas mō saa nyansə-o aye. Hanaa dēe o

* **18:9** Yohanee 6.39.

gye Wuribware ወልደንናሸቦ bresε. Kayafas mō e gye Wuribware ወልደንናሸቦ bresε kasu amo. ¹⁴ Kayafas ya ቅሬ waa Yudaa awuye abresε-rɔ feyε a bware feyε sese konykō wu sa aseſe pεee.

*Anej ne Peetroo a swee feyε የ moŋ nyi Yeesuu-o
(Matiyo 26.58, 69-70; Maak 14.66-68; Lukas 22.54-57)*

¹⁵ Simaŋ Peetroo na agyasepo-o እኩ a gya Yeesuu si. Anej a የgyasepo-o nyi Wuribware ወልደንናሸቦ bresε-ɔ damenaŋse, amoſe ſe-ɔ nē mō aa Yeesuu a nare yō ወልደንናሸቦ bresε a ləŋ-ɔ kabuno. ¹⁶ Peetroo a sii የ bo ləŋ-ɔ kibunogyi-ro-o si-o, mō kosobee የgyasepo nē o nyi ወልደንናሸቦ bresε-ɔ damenaŋse-ɔ a kiŋni yō kibunogyi-o-ro ya sa ſeŋsa kō gywii kakyeesee nē የ yere kibunogyi-o-ro-o, nē ዘ sa nē Peetroo a lweero.

¹⁷ Kakyeesee nē የ yere kibunogyi-o-ro-o a bise Peetroo feyε, “Nee fo gye Yeesuu mō agyasepo-o እኩ nē ε?” Nē Peetroo a lee kano feyε, “Daabii! N gye bamō እኩ e gye mo!”

¹⁸ Saŋ amo-o awfii bo-rɔ. Anej ſe-ɔ nē ayaafore na adēerē ſepe-o-a ba aduŋdurii bo kure dēekpa, nē baa kya muruwaa ba wɔrε, nē Peetroo a yō bamō aſe mfej የ wɔrε dēekpa-o.

Anej ne Hanaa a bise Yeesuu aſeŋ-o

¹⁹ Nē Hanaa a bise Yeesuu mō agyasepo-o kuŋu si aſeŋ na mō kekaapo-o aſeŋ.

²⁰ Nē Yeesuu a lee kano feyε, “Saŋ kēmaa lamaŋ-nō nē mō e tōwē abwareſen na mō e kaapo ato kēbwarekore akyanŋ-nō na Wuribware sunkpa mfej nē Yudaa awuye e gyanŋe-o. Moŋ tee tōwē kotoko bo kweerɔ. ²¹ Nē emenē ſe nē fo i bise

mo anen a senbise mo? Bise asese ne mo a kaapo bamo-o. Bise bamo keto ne mo a towé gywii bamo-o. Bo nyi keto ne mo a towé-o.”

22 Yeesuu a towé amo-o, ne adeerereseopo-o oko ne o yere mfenj-o a da mò akato-ro kebaa towé feyε, “Emene se ne fo e sa senjsa anen fo i gywii Wuribware ələnjəpo bresε-o?”

23 Ne Yeesuu a beñjaa mò feyε, “Mo ya towé asen ne amo e moj bo dañ, fo towé anen a asen-o na okemaa nu. Ne keto ne mo a towé-o mo e gyε kasenjtin, ne nteto se ne nkee fo e da mo-o nee?”

*Anen ne Yeesuu a yere Kayafas akato-ro-o
(Matiyo 26.57; Maak 14.53; Lukas 22.66)*

24 Amo-o kamεε-ro, ne Hanaa a sa ne baa yaa Yeesuu ya bo sa Kayafas, Wuribware ələnjəpo bresε-o, na agbarabi sanj a nure mò.

*Anen ne Peetroo a bee swee feyε o moj nyi
Yeesuu-o
(Matiyo 26.71-75; Maak 14.69-72; Lukas 22.58-62)*

25 Peetroo sanj o yere ayaafore-o na adeerereseopo-o ase o wore deekpa. Ne bamo boko a bise mò feyε, “Nee fo gyε Yeesuu mo a agyasepo-o oko nee ε?” Amaa Peetroo a swee feyε, “Daabii! N gyε bamo oko e gyε mo!”

26 Ne Wuribware ələnjəpo bresε a anya-o oko ne Peetroo a ba kepan bo ne mò kesebo teñ-o mò nyipo ko a bise Peetroo feyε, “Nee mo a nu fo bo mò ase banε-o-ro ε?” **27** Ne Peetroo a bee towé feyε, “Daabii!” Puri amo-ro, ne kyanjare a fore.

*Aneŋ nē Yeesuu a yere Pilat akatə-rɔ-ɔ
(Matiyo 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Lukas 23.1-5)*

28 Nē baa lee Yeesuu lē Kayafas ase yaa Romanyi gominaa nē ba tē mō e Pilat-o leŋbu-ro. Sanj amo-ɔ gyegyaye kese-ro nē. Yudaa awuye abrēsē moj kpa kulwee Romanyi leŋbu-o-ro a lē feyε bo yε bamō ya waa aneŋ, iyisi e kyēna bamō se, na bo ma taare nya kpa gyi Wuribware-a-kyane-yawε a ateeso-o. **29** Amōsē se-ɔ nē Gominaa Pilat a lē yɔ bamō ase kawu ya bise bamō feyε, “Ntētə bɔyε nē ḷnyare mō a waa nē mone a baa mō mfée?”

30 Nē baa lee kanɔ feyε, “O dēs o moj waa bɔyε nee, weetee ane maa baa mō fo ase.”

31 Nē gominaa-o a tōwē gywii bamō feyε, “To, mon' taa mō kiŋji, na mon' ya ba monē fōnfōŋ mbraa bo gyi mō aseŋ.” Nē baa lee kanɔ feyε, “Monē Roma awuye moj sa ane kpa feyε ane mō abɔyεwaapo.” **32** Amō-ɔ a ba nee a kētə nē Yeesuu a tōwē-ɔ nya waa kaseŋtir bo lē lowi suyo nē o ba a o bo wu-o si.

33 Nē gominaa-o a kiŋji yɔ mō leŋbu-ro, nē o tē Yeesuu baa bo yera mō akatə-rɔ. Nē o yε, “Baa porɔ fo feyε fo a tōwē feyε fo e gyε Yudaa awuye owure-o. Emēnē nē fo i lee kanɔ?”

34 Nē Yeesuu a bēŋŋaa mō feyε, “Seŋbise mō a lē fo ase nee, bēɛɛ bokō ya tōwē mo aseŋ gywii fo aaa?”

35 Nē gominaa-o a bēŋŋaa mō feyε, “Ntētə nē fo e sa seŋsa fo i gywii mo feyε mo a gyε Yudaanyi-o? Fo fōnfōŋ aseſe na fo fōnfōŋ Wuribware aləŋŋo-po

abresε ya taa fo bo waa mo kesaree-rɔ. Nteto ne fo a waa?”

³⁶ Né Yeesuu a tɔwε gywii mɔ feyε, “Amo e gye kasenjɪŋ feyε mo e gye owure-o, n gye kaye mɔ-rɔ ne mo i gyi kuwure. N dεe mo i gyi kaye mɔ-rɔ kuwure nee, weetee mo kamεε-rɔ awuye a kɔ bo kun mo na m ma lwee Yudaa awuye abresε-o kesaree-rɔ. Daabii, kuwure ne mo i gyi-o moŋ bo kaye mɔ-rɔ mfée.”

³⁷ Né gominaa-o a bise mɔ feyε, “To, nee fo gye owure nee, bεεε?”

Né Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Mo kuwure moŋ du feyε kuwure ne fo i bise mo kemɔ asen-j-o. Asen kɔŋkɔ mo se dεe ne baa kowε mo waa kaye mɔ-rɔ na m bo tɔwε kasenjɪŋ-o. Ókemaa ne o bo kasenjɪŋ a kebegya-o se-o e gya mo kanɔ se.”

³⁸ Né gominaa-o a bise mɔ feyε, “Nteto e gye kasenjɪŋ?”

*Anεŋ ne baa sure si feyε bo mɔ Yeesuu-o
(Matiyo 27.15-31; Maak 15.6-20; Lukas 23.13-25)*

Né Gominaa Pilat a kinjɔ yɔ kawu laman-j-o ase, ne oo tɔwε gywii bamɔ feyε, “M feraa, ma taare a n̄ nyu kɛtɔ ne mo e yere se na m bo bu ɔnyare mo kepɔ-o. ³⁹ To, ane de ananatɔ kɔ ne ane e waa ane e sa mone Wuribware-a-ky-a-anε-yɔwε ateese kigybεe kemaa-rɔ-o. Amo e gye feyε ane lee asesε ne ane a tii bamɔ tiikpa-o ɔkɔ bo sa mone. Amo se-o mbeyɔmo, mone e kpa feyε n lee mone Yudaa awuye owure bo sa mone aaa?”

⁴⁰ Né baa feε-rɔ feyε, “Daabii! N gye mɔ ne ane e kpa feyε fo lee lee tiikpa-o bo sa ane. Lee Bar-Abas bo sa ane!” Bar-Abas mo gye bamɔ ne baa koso kɔ

bɔ kye Roma abanɛ maŋ mɔ-rɔ-ɔ okɔ nɛ baa kra mɔ tii-o née.

19

¹ Né Gominaa Pilat a sa nɛ mɔ asoogyaa awuye a da Yeesuu paara. ² Né asoogyaa awuye-o a ba iwu bɔ lɔ kuwurepa bɔ buŋ mɔ, nɛ baa ba waagya pipee bɔ buŋ mɔ feyε mɔ a gyε owure-o. ³ Né ba ba mɔ ase ba tɔwε feyε, “Aŋsuma, nana, Yudaa awuye owure!” Né baa dayε mɔ akatɔ-rɔ abaa kpora-rɔ.

⁴ Né gominaa-o a bεɛ lεɛ ya tɔwε gywii lamanɔ-feyε, “Mon' laatɔ a mon' nu. Mɔ i lee mɔ a m baa mɔnɛ ase kawu mfeeɛ, na mɔn' nya ɲu feyε ma taare a ɲ nya kεtɔ nɛ mo e yere kεmɔ se a m bɔ bu mɔ kεpɔ-ɔ.” ⁵ Amose sε-ɔ nɛ Yeesuu a lεɛ kawu na o buŋ iwu kuwurepa-ɔ na waagya pipee-o. Né gominaa-o a tɔwε gywii bamɔ feyε, “Mon' kεe ɔnyare-ɔ née!”

⁶ Saŋ nɛ Wuribware aləŋjəpɔ abrɛsɛ-ɔ na Wuribware suŋkpa adɛerɛsɛpɔ-ɔ a ɲu mɔ-ɔ, nɛ baa fεɛ-rɔ tɔwε feyε, “Da mɔ bɔ mera kiyii kpare-abɛɛ-rɔ se! Da mɔ bɔ mera kiyii kpare-abɛɛ-rɔ se!” Né gominaa-o a tɔwε gywii bamɔ feyε, “Amɔ feraa mɔnɛ fɔŋfɔŋ taa mɔ ya da mɔ bɔ mera kiyii kpare-abɛɛ-rɔ se. M feraa, ma taare a ɲ ɲu kεtɔ bɔyε nɛ ɔɔ waa, nɛ mo e yere se a m bɔ bu mɔ kεpɔ-ɔ.”

⁷ Né lamanɔ-ɔ a tɔwε bɔ kyoŋwε mɔ feyε, “Anɛ de mbraa nɛ ɲ kaapo feyε ɔkemaa nɛ ɔ yε ɔ gyε Wuribware mɔ gyi-o, a bware feyε o wu. ɔnyare mɔ yε ɔ gyε Wuribware mɔ gyi-o née. Amose sε-ɔ a bware feyε o wu.”

⁸ Gominaa-o a nu baa tɔwε amo-ɔ, nɛ kufu nɛ o de-o a tii si. ⁹ Né oo kiŋŋi yɔ leŋbu-o-ro ya bise

Yeesuu feyε, “Mfεnε nε fo a lee?” Amaa Yeesuu moŋ lee kano. ¹⁰ Nε gominaa-o a bεŋ bise mὸ feyε, “Fo maa bεŋjaa mo nεe eεe? Nyinŋi si feyε n de keyaaleŋ feyε η yowε fo a fo ya kyure, nε n de keyaaleŋ feyε n da fo bo mera kiyii kpare-abεε-rɔ se.”

¹¹ Nε Yeesuu a lee kano feyε, “Fo de mo sε keyaaleŋ a lee feyε Wuribware ya taa bo sa fo. Amoſe sε-ɔ, ὅnyare nε oo taa mo bo sa fo-ɔ e gyε nε oo waa boye kyoŋ fo.”

¹² Gominaa-o a nu amo-ɔ, nε oo leŋ eyεe o kpa kpa nε o yere se a o bo yowε Yeesuu-o. Amaa lamaŋ-ɔ a fεε-rɔ bo kyoŋwε mὸ feyε, “Fo ya yowε ὅnyare mo bo kyoŋwε kwaα, amo feraa fo moŋ gyε fo owure dabe-ɔ mὸ nyare nee! ὅkemaa nε o ba mὸ eyεe a o bo kii owure-o gye owure dabe-ɔ doŋ nee!”

¹³ Gominaa-o a nu amo-ɔ, nε oo lee Yeesuu kawu, nε oo kyεna ὅseŋgyipo a kagya-ɔ-rɔ, mfeŋ nε Heebrii seŋsa-rɔ ba tee ε Gabataa-ɔ (kaase e kaapo feyε Abraŋdayε). ¹⁴ Ifiyara amo, na kyowε a yase kafwee.

Nε gominaa-o a towε gywii lamaŋ-ɔ feyε, “Mon’ kee monε owure!”

¹⁵ Nε baa fεε-rɔ bo kyoŋwε mὸ feyε, “Taa mὸ narε ya da mὸ bo mera kiyii kpare-abεε-rɔ se!”

Nε gominaa-o a bise bamo feyε, “Monε e kpa feyε n da monε owure bo mera kiyii kpare-abεε-rɔ se nee eee?”

Nε Wuribware aləŋŋɔpo abresε-ɔ a lee kano feyε, “Owure nε anε de-o e gyε fo owure dabe nε fo de-o.”

16 Né እkee gominaa-o a ba Yeesuu bø sa mò asoogyaa awuye feyε bø ya da mò bø mera kiyii kpare-abee-rø se.

Aneñ ne baa da Yeesuu bø mera kiyii kpare-abee-rø se-

(Matiyo 27.32-44; Maak 15.21-32; Lukas 23.26-43)

17 Amose se-o né baa taa Yeesuu nare, né oo ya sorø mò kiyii kpare-abee-rø baa mfenj né Heebrii seensa-rø ba teε e Gologotaa-o (kaase e kaapo feyε Koləŋkorəŋgyi sweere). **18** Né baa da mò bø mera kiyii kpare-abee-rø se. Né baa da anyare anyo ko mø bø mera ayii kpare-abee-rø se, økoŋko bø Yeesuu kigyise si, né økoŋko mø bø mò kebena se.

19 Né Gominaa Pilat a kyoree bø dəŋŋø koworeetaa ko se feyε, “Yeesuu Nasaretenyi, Yudaa awuye owure-o,” né oo sa né baa taa kemø bø mera kiyii kpare-abee-rø se. **20** Aneñ a kaworeetaa-o, baa kyoree kemø se Heebrii na Roma na Griiki eseensa-rø nee. Né asesø bwøetø a kare, a lee feyε mfenj né baa da Yeesuu bø mera kiyii kpare-abee-rø se-o na manj-nø moŋ bø efø. **21** Né Wuribware aləŋŋøpo abrese-o a ya tøwø gywii gominaa-o feyε, “Fo ma kyoree feyε, ‘Yudaa awuye owure-o,’ amaa kyoree feyε, ‘Onyare mø yε, Mo e gyε Yudaa awuye owure-o.’ ”

22 Né gominaa a lee kanø feyε, “Ketø né mo a kyoree-o, ma lee kyurowi.”

23 Amø asoogyaa awuye-o a da Yeesuu bø mera kiyii kpare-abee-rø se lōwe-o, né baa taa mò atø bunse, né baa ke-ro ntujkarø nna, katuŋ kemaa gyε soogyaa koŋko kemaa lee nee. Né baa bεe taa

mò kaare nē baa lō, nē bō mōj baara-ɔ. ²⁴ Nē baa tōwē gywii abεε feyε, “Mōnē ma sa a anē kyanjŋe kaare-ɔ-rɔ, mōn' sa a anē waa mpini mpini na mō nē o gyi si-o na ka kii mō lee.” Anēj a aseñ mō a ba nēj na kētō nē baa kyō kyorεε waa abwareṣen wōrē-ɔ-rɔ-ɔ nya waa kaseñtiŋ feyε,

“Nē baa waa mpini mpini
bō ke mō atō buñse-rō sa abεε.”*

Anēj nē asoogyaawuuye-o a waa-ɔ nē.

²⁵ Yeesuu mō nyi na mō nyikaasε na Mariya nē ɔ gyē Kilopas mō ka-ɔ na Mariya Magadalanyi yere bō mēraa mfēn̄ nē baa da mō bō mēra kiyii kpare-abεε-rō-ɔ sē-ɔ. ²⁶ Yeesuu a ḥu mō nyi-o na ḥgyasēpo nē Yeesuu e kpa mō aseñ bweetō-ɔ yere mfēn̄-ɔ, nē ɔɔ tōwē gywii mō nyi-o feyε, “Kee, fo gyi-o nē.” ²⁷ Nē ɔɔ tōwē gywii mō ḥgyasēpo-ɔ feyε, “Kee, fo nyi-o nē.” Lēe mfēn̄-ɔ nē ḥgyasēpo-ɔ a taa Yeesuu mō nyi-o yaa bō kyēna mō aye.

Yeesuu lowi
(Matiyo 27.45-56; Maak 15.33-41; Lukas 23.44-49)

²⁸ Yeesuu a ḥu feyε mbeyəmō fēraa kētō kēmaa a lowe-ɔ, na aseñ nē baa kyō kyorεε waa abwareṣen wōrē-ɔ-rɔ-ɔ nya waa kaseñtiŋ-o, nē ɔɔ tōwē feyε, “Burufo de mo.” ²⁹ Kalō na nta kō yere mfēn̄, nē baa taa ikyikyee bō da-rō lee bō kyēna kayii si, yasē yaa mō kanō ase. ³⁰ Yeesuu a kyōkywē̄ nta-ɔ, nē ɔɔ tōwē feyε, “Aa lowe.” Nē ɔɔ gyaa kuñu bō twēe-rō, nē oo kii Ebware lee.

* **19:24** Kilin 22.18.

Aneŋ ne baa yii Yeesuu kékpa keri-ro-o

³¹ Né Yudaa awuye abrësë-ɔ a bø kore Gominaa Pilat feyε ɔ sa bamø kpa a bø ya gyεε anyare né baa da bamø bø mera ayii kpare-abee-rø sε-ɔ ayaa, na bø maye bamø afuniŋ-o lεe ayii kpare-abee-rø-ɔ sε. Këtɔ sε né baa ya kore kpa-ɔ ɛ gyε feyε kake nsi amo gyε Ifiyara, né bø maa kpa feyε afuniŋ-o kyεna ayii kpare-abee-rø-ɔ sε Memeneda, a lεe feyε Memeneda né ɔ ba-ɔ gyε Memeneda kukyure kake dabe. ³² Né asoogyaa awuye a ya gyεε ɔnyare gyenjkeesë na ɔnyɔsəpo né baa da bamø aa Yeesuu bø mera ayii kpare-abee-rø-ɔ sε-ɔ ayaa. ³³ Amaa bamø a ba Yeesuu ase-ɔ, baa ɲu feyε ɔɔ kyø wu, amosé-ɔ bø moŋ lεe gyεε mó ayaa. ³⁴ Amaa asoogyaa awuye-o øko a yii Yeesuu kékpa keri-ro. Puri amo-rø, né mbogya na nkyu a lεe. ³⁵ Sësë né oo ɲu aseŋ mɔ a waa-ɔ ɛ tɔwε amo aseŋ o gywii mone né mone ɛ karε wɔrε mɔ-ɔ, na mone gbaa na mon' deε kɔrε gyi. Këtɔ né ɔɔ tɔwε-ɔ gyε kasentij nee. ³⁶ Amo-ɔ a waa nee na këtɔ né abwareseŋ wɔrε-ɔ a tɔwε-ɔ nya waa kasentij feyε,

“Mò kibowii koŋkø gbaa maa gyaa-rø.”*

³⁷ Abwareseŋ wɔrε-ɔ a bee tɔwε ton kɔ feyε,

“Asesë ɛ deerε mo né baa yii kékpa-ɔ sε.”*

Aneŋ ne baa pure Yeesuu-o

(Matiyo 27.57-61; Maak 15.42-47; Lukas 23.50-56)

* **19:36** Kelee Igyipiti 12.46; Anyare kékare 9.12; Kilij 34.20.

* **19:37** Sakariya 12.10.

38 Amo-o pεεε kamεε-ɔ, nε ɔnyare kε nε ba tεε mò ε Yosef nε ɔɔ lεε Arimateya maŋ-nɔ-ɔ a ya kore Gominaa Pilat feyε ɔ taa Yeesuu kifuniŋ sa mò. Aneŋ a Yosef mɔ gya Yeesuu si ɔ kwεerɔ nεe, a lεε feyε ɔ sere Yudaa awuye abrεsε-ɔ. Nε gomi-naa-o a sa mò kpa feyε ɔ ya taa Yeesuu kifuniŋ-o nare. Amoŋ se-ɔ nε Yosef a ya taa kifuniŋ-o o yii. **39** Nikodeemus, nε ɔɔ dεε ya ɳu Yeesuu kanye kɔ-ɔ,* na Yosef ya yɔ ya pure kifuniŋ-o. Bamø a yɔ-ɔ, nε Nikodeemus a taa kakyanne na ndwii kɔ nε baa bø waa abεε-rɔ-ɔ. Mmø pεεε a børɔ kyanjε. **40** Anyare anyɔ-ɔ a taa Yeesuu kifuniŋ-o, nε baa ba kyefuri bø miri mò, nε baa ba ndwii-o na kakyanne-ɔ bø waa-rɔ, aneŋ nε Yudaa awuye ananatɔ-rɔ ba ləŋŋɔ kifuniŋ pwεε na bø dεε pure-o. **41** Baa gyi banε bø kuŋ ayii kɔ meraa mfεŋ nε baa mao Yeesuu-o. Banε amo-rɔ nε ɔkɔ a ɳeri kεfore lee bø feyε kεkyan-ɔ bø waa kεgyeranta popwεε nε bø mɔŋ tεε pure ɔkɔ kεmo-rɔ-ɔ. **42** Amo a gyε feyε kibugyii ya da, na bamø kukyure kake dabe fo-ɔ, nε aneŋ a kεgyeranta-ɔ maa mfεŋ-ɔ se-ɔ, nε baa pure Yeesuu mfεŋ.

20

Kεgyeranta kpajkpaj-ɔ

(Matiyo 28.1-8; Maak 16.1-8; Lukas 24.1-12)

1 Kosiyara gyegyaye kese-ro-o, kayε a mɔŋ tεε ke neenεe-ɔ, nε Mariya Magadalanyi a yɔ kεgyeranta-ɔ se. Mò a fo mfεŋ-ɔ, nε oo ɳu feyε kεfore nε baa kuron bø kpuse kεgyeranta-ɔ kano-ɔ se feyε pone-ɔ, baa kyɔ kuron lεε kεgyeranta-ɔ

* **19:39** Yohanee 3.1.

kano-o-rə. ² Aneŋ se-o, nə oo kiŋŋi o sere o yə Siməŋ Peetroo na ɔgyasəpo nə Yeesuu a kpa mə aseŋ bweetə-o ase, nə əa təwə gywii bamə feyε, “Baa taa ane nyanyə ləe kegyeranṭa-o-rə, ane mə ane moŋ niyi mfeŋ nə baa taa mə yaa bə beya-o.”

³ Amosé nə Peetroo na ɔgyasəpo kə amo-o a yə kegyeranṭa-o ase. ⁴ Agyasəpo anyə mə sere nee, amaa əkɔŋko-o sere keŋken ə kyoi Peetroo. Aneŋ se-o əa fo kegyeranṭa-o ase pwεe nə Peetroo a dεe fo. ⁵ Mə a fo-o, nə oo buŋje deere kegyeranṭa-o-rə kεe, nə oo ɳu kyefuri nə baa bə miri Yeesuu kifuniŋ-o da mfeŋ, amaa o moŋ lwee kegyeranṭa-o-rə. ⁶ Nə Siməŋ Peetroo mə a sii kamεe ba, nə oo lwee kegyeranṭa-o-rə, nə oo ɳu kyefuri-o da mfeŋ, ⁷ na kaprakεe nə baa bə ɳure Yeesuu kuŋu-o. Kaprakεe nə baa bə ɳure Yeesuu kuŋu-o na kyefuri-o moŋ da tɔŋ koŋko nee. Kaprakεe-o a bɔa ka da kamə kɔkwεe. ⁸ Nə ɔgyasəpo nə əa gyε ɳkpεe fo kegyeranṭa-o ase-o mə a lweero, nə oo ɳu kεtə kemaa. Amosé nə əa kɔɔrε kεtə nə Mariya a təwə gywii bamə-o gyi. ⁹ Amo-o pεeε gbaa bə moŋ tεe nu aneŋ nə abwareṣen wore-o a təwə-o feyε o kyiŋŋi a ələe lowi-ro-o kaase. ¹⁰ Nə agyasəpo-o a kiŋŋi bə yii pε.

Aneŋ nə Yeesuu a lee mə eyεe bə kaapo Mariya Magadalanyi-o

(Maak 16.9-11)

¹¹ Mariya mə yere kegyeranṭa-o kawu si o su. Mə a saŋ o maa se o su-o, nə oo buŋje deere kegyeranṭa-o-rə. ¹² Nə oo ɳu Wuribware mbəə ɳnyo kə nə bə buŋ atə fufuri-o te mfeŋ nə baa pure Yeesuu-o, əkɔŋko bə ayaa se, nə əkə mə bə aŋu

si. Amaa saj amo, Yeesuu kifuniŋ-o moŋ lεε o bo kegyeranṭa-ɔ-rɔ.

¹³ Nε baa bise mὸ feyε, “Opekyee, ntetɔ nee ne fo i su?”

Nε oo lee kanɔ feyε, “Baa taa mo nyanŋε bo de bo yii, ne moŋ nyi mfεŋ ne baa taa mὸ yaa bo beya-ɔ.”

¹⁴ Nε oo buruwaa, ne oo ḥu Yeesuu a yere mfεŋ, amaa o moŋ nyi feyε Yeesuu nee.

¹⁵ Nε Yeesuu a bise mὸ feyε, “Opekyee, ntetɔ nee ne fo i su? Nse ne fo i buwi fo e kpa?”

Okyee-ɔ e fa feyε banε amo ɔdeererεsepɔ nee, ne oo tɔwε feyε, “Brese, mfene ne fo a taa mὸ bo beya? Mo e kore fo tɔwε mfεŋ ne fo a taa mὸ yaa bo beya-ɔ, na ḥ nya ya taa mὸ.”

¹⁶ Nε Yeesuu a tεe mὸ feyε, “Mariya!”

Ne oo buruwaa mὸ eyee bo kore Yeesuu a kebegya-ɔ se, ne oo ya kpuni aŋurii kra mὸ ayaa-rɔ, ne oo tɔwε Heebrii bamo seŋsa-rɔ feyε, “Rabuni!” Amo kaase e gye “Mo ɔkaapopo.” ¹⁷ Nε Yeesuu a tɔwε gywii mὸ feyε, “Fo ma kanj kra mo-rɔ, a lee feyε moŋ tεe yɔ soso n se ase. Amose se-ɔ, nare mo kosobee-ana ase ya tɔwε gywii bamo feyε mo i kinŋi mo e yɔ mὸ ne ɔ gyε n se na mo nyanŋε Wuribware-ɔ ase. Na fo tɔwε gywii bamo feyε ḥkee feraa ɔ gye bamo se na bamo nyanŋε Wuribware bo tii si.”

¹⁸ Puri amo-rɔ, ne Mariya Magadalanyi a yɔ ya tɔwε gywii agyasəpo-ɔ feyε, “Mo a ḥu ane nyanŋε,” ne oo tɔwε aneŋ ne Yeesuu a tɔwε gywii mὸ-ɔ gywii bamo.

Aneŋ ne Yeesuu a lee mὸ eyee bo kaapo mὸ agyasəpo-ɔ

(Maak 16.14; Lukas 24.36-43)

19 Kake nsi amo gyę Kosiyara. Amo kedeepweta-ɔ, ne Yeesuu agyasepo-ɔ a gyanję tweę kekyan-ŋa bo bo-rɔ, a lęe feyę kufu de bamo bo lęe Yudaa awuye abresę-ɔ se. Ne Yeesuu a bo yere bamo nsena-rɔ. Ne oo ka bamo kanɔ feyę, “Eyęe yure mone.” **20** Mò a tɔwę amo-ɔ kyoŋ-ɔ, ne oo ba mò asareę na mò keri-ro bo kaapɔ bamo. Ne agyasepo-ɔ akatɔ a gyi bwęetɔ feyę bamo a ḥu Yeesuu.

21 Ne Yeesuu a bee tɔwę gywii bamo feyę, “Eyęe yure mone. To, feyę anęŋ ne n se a suŋ mo bo kyoŋwe-ɔ, anęŋ dęe ne mo i suŋ mone mo e kyoŋwe.” **22** Ne oo fwii ḥe waa bamo-rɔ tɔwę feyę, “Mon' kɔɔrę Wuribware a kufwiiję timaa-o. **23** Mone ya taa bokɔ ebɔyę bo ke bamo, amo feraa Wuribware gbaa e ba bamo ebɔyę a o bo ke bamo. Ne mone e moŋ ba bo ke bamo, amo feraa Wuribware gbaa maa ba a o bo ke bamo.”

*Aneŋ ne Tomas a bo kɔɔrę gyi feyę Yeesuu a kyijŋi
lęe lowi-ro-o*

24 Agyasepo kudu anyɔ-ɔ ɔkɔ ne ba tee mò ε Tomas ne o gyę keleŋba-ɔ moŋ bo bamo ase nsan̄ ne Yeesuu a ba-ɔ. **25** Amoŋ se-ɔ ne agyasepo kɔ-ɔ a tɔwę gywii mò feyę, “Ane a ḥu anę nyanpe.” Amaa Tomas a tɔwę gywii bamo feyę, “Amo mo a ḥu mfęŋ ne baa da mò ndangyii asareę-ɔ na n taa mo asareegyi bo daborɔ mfęŋ, na n neŋ mo kesareę bo waa mò keri-ro pwęe na n dęe kɔɔrę gyi.”

26 Kadaawɔkywęe bee bo fo-ɔ, ne agyasepo-ɔ a bee bo gyanję kekyan-ŋa tweę pone-rɔ. Nkee feraa Tomas bo bamo ase. Ne Yeesuu a bee bo yere bamo nsena-rɔ ka bamo kanɔ feyę, “Eyęe

yure mone.” ²⁷ Ne oo tawé gywii Tomas feyε, “Taa fo kesareegyi bo dəñjø sə mfəe, na fo deere mo asaree-ro. Na fo neñ fo kesaree bo waa mo keri-ro, na fo yawé fo kokooregyi ke-moñ-de-o, na fo kōre gyi feyε mo a kyinji lee lowi-ro.”

²⁸ Ne Tomas a lee kano feyε, “Mo nyanpe na Wuribware e gye fo!”

²⁹ Ne Yeesuu a tawé gywii mo feyε, “Aneñ ne fo a ju mo-o se ne fo e kōre fo i gyi aaa? Bamo ne bo moñ kee mo, ne baa kōre gyi feyε mo a kyinji lee lowi-ro-o de nyure.”

Keto se ne Yohanee a kyoree aneñ a wore mo-o

³⁰ Yeesuu a waa akpeñyeetø bwëetø ko mo agyasepo-o akatø-ro ne moñ kyoree waa wore mo-ro-o. ³¹ Amaa mo a kyoree amo-o nee a mon' dee kōre gyi feyε Yeesuu e gye Kristoo-o, Wuribware mo gyi-o, na bo lee mone kokoore mo gyi si na mo kenyare na keyaaleñ se, mon' dee nya nkpa na kukyure ne a moñ de kce-o.

21

Aneñ ne Yeesuu a lee mo eyee bo kaapo mo agyasepo asunoo ko-o

¹ Amo-o kamεε-ro, ne Yeesuu a bee lee mo eyee bo kaapo mo agyasepo-o bokø Tibeeriyas kəpare dabε-o kce. Mfaanee ne aa waa. Ne agyasepo ko a gyanje mfeñ. ² Bamo ne baa gyanje mfeñ-o e gye Simøn Peetroo, na Tomas ne o gye keleñba-o, na Nataniyel ne oo lee Kana man ne o bo Galileya sweere se-o-ro-o, na Sibidii mo gyi-ana anyo-o, na Yeesuu agyasepo-o-ro anyo ko. ³ Ne Simøn Peetroo a tawé gywii bamo feyε, “Mo e ya kra nkinygi nee.”

Né bo yε, “Anε aa fo e yø.” Né bamø pεεε a kyena koree-rø yø. Né kibugyii a da, né baa tweē kisawu anεη-aaa. Né kaye a bo ke na bo moŋ kra seye.

⁴ Saŋ né kyawε e lee-ø, né Yeesuu yere kyukεε, amaa agyasepo-o moŋ nyi feyε mò nee.

⁵ Né oo bise bamø feyε, “Ayaaføre, monε a kra kɔtøkø aaa?”

Né baa lee kanø feyε, “Anε moŋ kra kataapogyii kɔŋkø gbaa.”

⁶ Né oo tøwø gywii bamø feyε, “Monε ya tweē monε kisawu-o yaa koree-ø kigyise si a keri-o, monε e kra ɳkiŋgyi.” Amose-ø né baa tweē kisawu-o bo waa-rø, né bo moŋ lee taare gyiiri lee, a lee feyε baa kra ɳkiŋgyi bwøetø.

⁷ Né agyasepo né Yeesuu e kpa mò asen bwøetø-o a tøwø gywii Peetroo feyε, “Anε nyanyø nee!” Peetroo a nu feyε bamø nyanyø nee-ø, né oo kpu-riti waagya laare-rø, a lee feyε oo kyø lee mò atø buŋse lee mò kayowøre se nee, né oo fuwi lwee nkyu-o-ro lee o tweē o yø kidenøbe si. ⁸ Né agyasepo né baa saŋ-ø a kyena koree-ø-rø ba pare ba danø kidenøbe si, na ba gyiiri kisawu né ɳkiŋgyi a borø-rø-o, a lee feyε bamø aa kidenøbe si moŋ lee a bo efø, a saŋ ayaa waa alafa asa na bo danø kidenøbe si. ⁹ Bamø a fo kidenøbe si-o, né baa ɳu adunødurii deekpa na ɳkiŋgyi tø-rø, na bodobodoo.

¹⁰ Né Yeesuu a tøwø gywii bamø feyε, “Mon’ taa ɳkiŋgyi né monε a deŋ kra-ø ɳkø baa.”

¹¹ Né Simøn Peetroo a lwee koree-ø-rø, né oo gyiiri kisawu-o yaa kidenøbe si, na ɳkiŋgyi adabø adabø a borø-rø. Mmø pεεε gyø kølafa na adunuun na nsa. Haree ɳkiŋgyi mo a kyø kanø ɳkømaa-ø

gbaa ooo, kisawu-o moṇ kyanjŋe-rø. ¹² Nø Yeesuu a tøwø gywii bamø feyø, “Møn’ bø gyi.” Amø-ø pøesø gbaa agyasepo-ø øko moṇ bise mø feyø, “Fø nsø neø?”, a løø feyø bø nyi feyø bamø nyanjø neø. ¹³ Nø Yeesuu a taa bodobodoo-o, nø øø bø sa bamø, anøn døsø nø øø waa nkøngyi-o gbaa.

¹⁴ Mø a kyiñji løø lowi-ro-o kamøø-rø, këmo-ø e gyø sasøpo feyø Yeesuu a lee mø eyøø bø kaapo mø agyasepo-ø.

Køtø neø Yeesuu a tøwø gywii Peetroo-o

¹⁵ Bamø a gyi løwø-ø, nø Yeesuu a tøwø gywii Simøn Peetroo feyø, “Yohanee mø gyi Simøn, fø e kpa mø aseø fø kyo anøn nø fø bæekø-ana mø e kpa mø aseø-ø øø?”

Nø oo lee kanø feyø, “Mø nyanjø, fø nyi feyø mø e kpa fø aseø ε.”

Nø Yeesuu a tøwø gywii mø feyø, “Døere mø nsannegyii-o si.”

¹⁶ Nø Yeesuu a tøwø nyøsøpo feyø, “Yohanee mø gyi Simøn, fø e kpa mø aseø aaa?”

Nø Peetroo a bøø lee kanø feyø, “Mø nyanjø, fø nyi feyø mø e kpa fø aseø ε.”

Nø Yeesuu a tøwø gywii mø feyø, “Døere mø esanne-ø se.”

¹⁷ Nø Yeesuu a tøwø sasøpo feyø, “Yohanee mø gyi Simøn, kasøntiø nø fø e kpa mø aseø aaa?”

A moṇ waa Peetroo kønø feyø Yeesuu a bøø bise mø sasøpo. Aneø se nø øø tøwø gywii Yeesuu feyø, “Mø nyanjø, fø kyo fø nyi køtø këmaa. Fø nyi feyø mø e kpa fø aseø.”

Nø Yeesuu a tøwø gywii mø feyø, “Døere mø esanne-ø se. ¹⁸ Mø i gyi fø kasøntiø feyø, sanø nø fø

gye kayaafɔrəgyii-o fo a nyaa fo ŋkpaaŋkaarɛ ba fe bo tɛŋ se yɔ tɔŋ kɛmaa nɛ fo e kpa-ɔ. Amaa fo ya kii kɛnyanɔbreṣe, fo i teyi asareɛ-ɔ, na ɔko e gyɛ nɛ ɔ ba fe a ɔ bɔ ŋure fo, na ɔ yaa fo mfɛŋ nɛ fo maa kpa-ɔ.” ¹⁹ Aneŋ a aseŋ mɔ nɛ ɔɔ tɔwɛ-ɔ, Yeesuu e kpa a ɔ kaapɔ aneŋ nɛ Peetroo e ba a ɔ bɔ wu, na a sa a Wuribware nya kɛdabɛ-ɔ nee. Nɛ Yeesuu a tɔwɛ gywii mò fɛyɛ, “Gya mɔ se.”

Ketɔ nɛ Yeesuu a tɔwɛ fɛyɛ kɛ e waa Yohanee-o

²⁰ Peetroo a kii deere kamɛɛ, nɛ oo ɲu ɔgyasəpo nɛ Yeesuu e kpa mò aseŋ bwɛetɔ-ɔ, mò nɛ ɔɔ kyena meraa Yeesuu kake nsi nɛ baa kyɛna ba gyi, nɛ oo bise fɛyɛ, “Mo nyanjpe, nse e gyɛ nɛ o gyi fo kidiburo?”-o. ²¹ Mò a ɲu fɛyɛ ɔgyasəpo amo e gyɛ bamɔ se-ɔ, nɛ oo kuri bise Yeesuu fɛyɛ, “Mo nyanjpe, nɛ ɔnyare mɔ mɔ, ntɛtɔ e gyɛ nɛ a waa mò?”

²² Nɛ Yeesuu a bɛnjaa mò fɛyɛ, “Mo e kpa fɛyɛ ɔ kyɛna bɔ fo saŋ nɛ mo i kinji a m ba-ɔ gbaa, a moŋ gye fo aseŋ. Fo feraa, gya mo se de.” ²³ Amose se-ɔ, nɛ aseŋ amo a sanjŋe-ɔ yɔ Kristoo awuye ase fɛyɛ ɔgyasəpo amo maa wu. Amaa Yeesuu moŋ tɔwɛ fɛyɛ ɔgyasəpo-ɔ maa wu. ɔɔ tɔwɛ nee fɛyɛ, “Mo e kpa fɛyɛ ɔ kyɛna bɔ fo saŋ nɛ mo i kinji a m ba-ɔ gbaa, a moŋ gye fo aseŋ.”

²⁴ ɔgyasəpo amo nɛ Yeesuu a tɔwɛ mò aseŋ-ɔ dɛɛ e gyɛ nɛ oo ɲu amo-ɔ pɛɛɛ nɛ ɔɔ kyɔrɛɛ bɔ bɛya-ɔ. Nɛ anɛ nyi fɛyɛ ketɔ nɛ ɔɔ tɔwɛ-ɔ gyɛ kaseŋtiŋ.

Aseŋ nɛ Yeesuu a waa bɔ gyɛ kɛɛ-ɔ

²⁵ Mbeyəmɔ, aseŋ bwɛetɔ bɔ-ɔ nɛ Yeesuu a waa bɔ tii si. Baa dɛɛ kyɔrɛɛ amo pɛɛɛ bɔ bɛya ako

Yohanee 21:25

xcix

Yohanee 21:25

ako nee-o, weetee mo e fa feye amo ewore ne ba
kyoree-o maa loo kaye mo-ro gbaa.

Abwareṣen Wore-ɔ New Testament in Chumburung (GH:ncu:Chumburung)

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chumburung

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chumburung

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

ci

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 30 Dec 2021
24326c91-bd91-5fb9-a5f1-7f3e726a9745